ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ HENRI MAYRAS της 2ας Μαΐου 1972* [1]

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Α — Τα πραγματικά περιστατικά ... 29

Β — Η διαδικασία ... 30

Γ — Η θέση των προβλημάτων ... 30

Τίτλος Ι — Ύπαρξη εναρμονισμένων πρακτικών κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης της Ρώμης και του παράγωγου κοινοτικού δικαίου ... 31

Τμήμα Ι — Η έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής ... 31

Α — Η διάκριση μεταξύ συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών ... 31

Β — Η εναρμονισμένη πρακτική στην αμερικάνικη νομοθεσία antitrust ... 32

Γ — Οι νομοθεσίες των κρατών μελών της Κοινότητας ... 34

Δ — Τα κριτήρια της εναρμονισμένης πρακτικής στο κοινοτικό δίκαιο ... 35

Τμήμα ΙΙ — Οι διατυπωθείσες απόψεις ... 36

Τμήμα ΙΙΙ — Η εναρμονισμένη ενέργεια των προσφευγουσών επιχειρήσεων ... 37

Α — Ύπαρξη παράλληλης συμπεριφοράς ... 37

Β — Προέλευση και λόγοι της παράλληλης συμπεριφοράς ... 38

1. Τα χαρακτηριστικά της αγοράς των χρωστικών ουσιών ... 38

2. Η γνώμη των πραγματογνωμόνων ... 41

3. Συμπεράσματα που συνάγονται από τις εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης ... 42

4. Επιχειρήματα που συνάγονται από την οικονομική θεωρία του ολιγοπωλίου ... 43

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — Προτάσεις στις υποθέσεις 48/69, 49/69 και 51/69 ως 57/69.

Γ — Οι πραγματικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες έγιναν οι ανατιμήσεις 44

1. Οι ανατιμήσεις του 1965 και του 1967 45
— ο κοινός μηχανισμός τους
— αντιρρήσεις αντλούμενες από τον πιθανό νομικό χαρακτηρισμό καταχρήσεως δεσποζούσης θέσεως
— τα στοιχεία του φακέλου

2. Η ανατίμηση του 1964 49

3. Η απόδειξη της εναρμονισμένης ενέργειας 50

Τμήμα IV — Η προσβολή του ανταγωνισμού 51

Α — Προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, όσον αφορά την εναρμονισμένη πρακτική 51

Β — Οι συνέπειες της εναρμονισμένης πρακτικής επί του ανταγωνισμού 52

Γ — Ειδική περίπτωση της εταιρείας ACNA 54

Τμήμα V — Επιπτώσεις της εναρμονισμένης πρακτικής επί των εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ κρατών μελών 55

Τίτλος II — Αρμοδιότητα της Επιτροπής να επιβάλλει πρόστιμα σε εταιρείες των οποίων η έδρα βρίσκεται εκτός της κοινής αγοράς 58

Τμήμα I — Οι εθνικές νομοθεσίες και νομολογίες — Το κοινοτικό δίκαιο 59

Τμήμα II — Το δημόσιο διεθνές δίκαιο 65

1. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής του κριτηρίου του εδαφικού αποτελέσματος 67

2. Τα όρια της εξωεδαφικής εφαρμογής του δικαίου των συμπράξεων επιχειρήσεων 68

Τίτλος III — Τυπικοί και διαδικαστικοί λόγοι 71

Τμήμα I — Έναρξη της διαδικασίας 72

Τμήμα II — Ανακοίνωση των αιτιάσεων 73

Τμήμα III — Ακρόαση των αντιπροσώπων των οικείων επιχειρήσεων 75

Τμήμα IV — Πρακτικά της ακροάσεως 76

Τμήμα V — Τύπος της αιτιολογίας της προσβαλλομένης αποφάσεως 76

Τμήμα VI — Δημοσίευση της προσβαλλομένης αποφάσεως 77

Τίτλος IV — Το πρόστιμο 78

Τμήμα I — Η παραγραφή 78

Τμήμα II — Η συνεκτίμηση του προστίμου που επέβαλαν οι εθνικές αρχές 80

Τμήμα III — Το ύψος του προστίμου 80

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Εισαγωγή

Α — *Τα πραγματικά περιστατικά*

Κατόπιν πληροφοριών που παρέσχον διάφορες επαγγελματικές οργανώσεις βιομηχανιών που χρησιμοποιούν προϊόντα χρωστικών ουσιών και αφού προέβη σε ελέγχους σε παραγωγικές εταιρείες και στις θυγατρικές τους εταιρείες, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων διαπίστωσε ότι στην περίοδο από Ιανουαρίου 1964 μέχρι Οκτωβρίου 1967 έγιναν τρεις γενικές και ενιαίες ανατιμήσεις των προϊόντων αυτών στην κοινή αγορά:

— μεταξύ 7 και 20 Ιανουαρίου 1964, ανατίμηση 15% της πλειονότητας των χρωστικών ουσιών που έχουν βάση την ανιλίνη έγινε στην Ιταλία, στις Κάτω Χώρες, στο Βέλγιο και στο Λουξεμβούργο, καθώς και σε ορισμένες τρίτες χώρες·

— την 1η Ιανουαρίου 1965 η πρώτη αυτή ανατίμηση επεκτάθηκε στη Γερμανία· κατά την ίδια χρονολογία το σύνολο σχεδόν των παραγωγών εφήρμοσε, στη χώρα αυτή καθώς και στις χώρες που είχαν ήδη υποστεί με την ανατίμηση του 1964, νέα ενιαία αύξηση κατά 10% των τιμών των χρωστικών ουσιών και των βαφών που δεν περιλαμβάνονταν στην πρώτη ανατίμηση· λόγω όμως της αρνήσεως της εταιρείας ACNA να εφαρμόσει αυτή την ανατίμηση στην ιταλική αγορά, παραιτήθηκαν από τη διατήρηση της αυξήσεως των τιμών στην αγορά αυτή·

— τέλος, κατά τα μέσα Οκτωβρίου 1967, εφαρμόστηκε αύξηση 8% όλων των χρωστικών ουσιών από την πλειονότητα των παραγωγών στη Γερμανία, στις Κάτω Χώρες, στο Βέλγιο και στο Λουξεμβούργο.

Στη Γαλλία, όπου οι ανατιμήσεις του 1964 και του 1965 δεν είχαν εφαρμοστεί, το ύψος της αυξήσεως αυτής των τιμών ήταν 12%· αντιθέτως, δεν έγινε ανατίμηση στην Ιταλία λόγω της συμπεριφοράς της ACNA.

Στις 31 Μαΐου 1967 κίνησε η Επιτροπή κατά των επιχειρήσεων που μετέσχαν στις ανατιμήσεις, την κατ' εφαρμογή του κανονισμού 17/62 του Συμβουλίου διαδικασία για εικαζόμενη παράβαση του άρθρου 85 της Συνθήκης της Ρώμης· πληροφόρησε δε στις 11 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους εκείνες από τις επιχειρήσεις που θεωρούσε υπεύθυνες για εναρμονισμένη πρακτική καθορισμού τιμών για τις αιτιάσεις που τους προσήπτοντο.

Μετά την υποβολή εγγράφων παρατηρήσεων από ορισμένες από αυτές τις εταιρείες εις απάντηση της εκθέσεως αιτιάσεων και κατόπιν της ακροάσεως, στις 10 Δεκεμβρίου 1968, ορισμένων από τους αντιπροσώπους τους, η Επιτροπή εξέδωσε στις 24 Ιουλίου 1969 απόφαση κατ' εφαρμογή του άρθρου 15 του κανονισμού 17/62.

Κρίνοντας ότι οι ανατιμήσεις που έγιναν μεταξύ του 1964 και του 1967 οφείλονταν σε εναρμονισμένες πρακτικές κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, μεταξύ των ακολούθων εταιρειών: Badische Anilin- und Soda-Fabrik (BASF) του Ludwigshafen, Cassella Farbwerke Mainkur AG της Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Farbenfabriken Bayer AG του

Leverkusen, Farbwerke Hoechst AG της Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Française des matières colorantes SA του Παρισιού (Francolor), Azienda Colori Nazionali Affini S.p.a. (ACNA) του Μιλάνου, Ciba SA της Βασιλείας, J. R. Geigy SA της Βασιλείας, Sandoz SA της Βασιλείας και Imperial Chemical Industries Ltd. (ICI) του Λονδίνου, επέβαλε πρόστιμο 50 000 λογιστικών μονάδων σε κάθε μια από τις εταιρείες αυτές, πλην της ACNA για την οποία το ποσό του προστίμου περιορίστηκε σε 40 000 λογιστικές μονάδες.

Αυτή είναι η προσβαλλόμενη απόφαση που υποβλήθηκε στην κρίση σας με εννέα χωριστές προσφυγές από τις εν λόγω επιχειρήσεις, πλην της Ciba.

Β — *Η διαδικασία*

Αφού υποβλήθηκαν δύο εκθέσεις πραγματογνωμόνων, η πρώτη κατόπιν αιτήσεως των προσφευγουσών επιχειρήσεων από τους καθηγητές Bombach και Hill, η δεύτερη τη επιμελεία της Επιτροπής από τον καθηγητή Kantzenbach, σεις οι ίδιοι εμπιστευτήκατε στους καθηγητές Kloten και Albach, κατόπιν ομοφώνου προτάσεως των διαδίκων, τη φροντίδα να προχωρήσουν σε τρίτη πραγματογνωμοσύνη που να αναφέρεται ειδικότερα στα ζητήματα που αναφέρονται στη διάταξη του Δικαστηρίου της 8ης Ιουλίου 1970. Κατά την ίδια μέρα αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων λόγω αυτής της πραγματογνωμοσύνης.

Μετά την ανταλλαγή ογκωδών υπομνημάτων και τη διεξαγωγή συζητήσεων σπανίας πληρότητας, η εξέταση των υποθέσεων αυτών ήταν τόσο πλήρης και τόσο εμπεριστατωμένη όσο θα μπορούσε ποτέ να γίνει, με τη βοήθεια διεθνών πραγματογνωμόνων εξαιρετικού κύρους καθώς και πνευματικής και ηθικής αξίας. Έτσι, έχετε τόσο βαθιά γνώση του φακέλου ώστε τώρα που παρεμβαίνω στη συζήτηση πιστεύω ότι δεν χρειάζεται να προχωρήσω ενώπιόν σας σε αναλυτική έρευνα του φακέλου τον οποίο ο προκάτοχός μου γενικός εισαγγελέας Alain Dutheillet de Lamothe είχε ο ίδιος μελετήσει με την ευσυνειδησία και τη διαύγεια που του έχετε αναγνωρίσει.

Επιτρέψτε μου, τώρα που αναπτύσσω τις προτάσεις μου ενώπιον του Δικαστηρίου, να αποτίσω φόρο τιμής στη μνήμη του για πρώτη φορά και επί των υποθέσεων αυτών.

Γ — *Η θέση των προβλημάτων*

Οι προσφυγές των οποίων έχετε επιληφθεί θέτουν προς λύση τέσσερα ζητήματα ή κατηγορίες ζητημάτων.

Το πρώτο ζήτημα είναι θεμελιώδες υπό την έννοια ότι από τη λύση την οποία θα δώσετε εξαρτάται το αν θα πρέπει να λυθούν τα υπόλοιπα ζητήματα ή αντιθέτως θα παύσουν να υφίστανται.

Πρόκειται για το ζήτημα αν οι γραμμικές ανατιμήσεις, ενιαίες σε ποσοστό, οι οποίες επήλθαν στην αγορά των χρωστικών ουσιών εντός της κοινής αγοράς από τον Ιανουάριο του 1964 ως τον Οκτώβριο του 1967 οφείλονται ή μη σε μια ή σε περισσότερες εναρμονισμένες πρακτικές που απαγορεύονται από το άρθρο 85 της Συνθήκης της Ρώμης και από το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο.

Αν απαντήσετε θετικά στο πρώτο ζήτημα θα πρέπει τότε

1) να λύσετε, για πρώτη φορά καθόσο γνωρίζω, το σπουδαίο ζήτημα αν οι επιχειρήσεις των οποίων η έδρα βρίσκεται εκτός της κοινής αγοράς (στην προκειμένη περίπτωση η Imperial Chemical Industries στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Geigy και η Sandoz στην Ελβετία) μπορούν να υποστούν χρηματικές κυρώσεις κατ' εφαρμογή του κανονισμού 17/62 λόγω της συμμετοχής τους σε εναρμονισμένες πρακτικές που θίγουν τον ανταγωνισμό και εφαρμόστηκαν εντός της κοινής αγοράς·

2) να ερευνήσετε μήπως η μη τήρηση, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, διατυπώσεων ή ουσιωδών εγγυήσεων κατέστησε πλημμελή τη διαδικασία αυτή και μήπως, κατά συνέπεια, οι πλημμέλειες αυτές κατέστησαν άκυρες τις κυρώσεις στις οποίες κατέληξε αυτή η διαδικασία·

3) τέλος, θα πρέπει να κρίνετε τα επιβληθέντα πρόστιμα και να αποφασίσετε ιδίως αν, ελλείψει παραγραφής η οποία δεν έχει μέχρι σήμερα θεσπιστεί στο κοινοτικό δίκαιο, η πάροδος ορισμένου χρόνου μεταξύ του χρονικού σημείου τελέσεως των πραγματικών περιστατικών και της εφαρμογής εκ μέρους της Επιτροπής διαδικασίας καταστολής τους διέσωσε τις εναρμονισμένες πρακτικές από κάθε δυνατότητα καταστολής.

Πιστεύω άλλωστε ότι επί των δύο τελευταίων αυτών ζητημάτων στοιχεία λύσεως προκύπτουν από την προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου.

Τίτλος I — Ύπαρξη εναρμονισμένων πρακτικών κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης της Ρώμης και του παράγωγου κοινοτικού δικαίου

Τμήμα I — Η έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής

Α — Ένας από τους ουσιώδεις στόχους της Συνθήκης της Ρώμης αφορά την πραγματοποίηση ενιαίας αγοράς, κοινής στα κράτη μέλη, στην οποία θα μπορούν οι παραγωγοί να ασκούν ελεύθερα και να αναπτύσσουν τη δραστηριότητά τους, οι δε καταναλωτές να μπορούν ελεύθερα να αναζητούν προϊόντα και υπηρεσίες και να καθορίζουν την επιλογή τους σε συνάρτηση με τις τιμές που τους προτείνονται καθώς και με την ποιότητα που τους προσφέρεται. Για να εξασφαλιστεί αυτή η ελευθερία, η δράση των κοινοτικών οργάνων τείνει ιδίως στην «εγκαθίδρυση καθεστώτος που να εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς» (άρθρο 3, περίπτωση στ, της Συνθήκης).

Με την προοπτική αυτή το άρθρο 85 της Συνθήκης διακηρύσσει ότι «είναι ασυμβίβαστες με τη κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και ιδίως εκείνες που συνίστανται: α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ... ».

Αποβλέποντας έτσι σε ενέργειες ή σε συμπεριφορά περιοριστική του ανταγωνισμού η οποία, κατά τη συνήθη ορολογία, χαρα-

κτηρίζεται με τη γενική έννοια των «συμπράξεων», το άρθρο 85 διακρίνει τρεις τύπους ή τρία είδη αυτών των συμπράξεων: τις συμφωνίες, τις αποφάσεις επιχειρήσεων και τις εναρμονισμένες πρακτικές, οι οποίες έχουν ως κοινή προϋπόθεση το πλήθος των μετεχόντων.

Θέτοντας κατά μέρος την κατηγορία των «αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων», η οποία είναι ξένη προς την παρούσα συζήτηση, θα προσπαθήσω καταρχάς να διακρίνω τις εναρμονισμένες πρακτικές από τις συμφωνίες.

Μέχρι τώρα δεν είχατε την ευκαιρία να κρίνετε την εφαρμογή ή την ερμηνεία του άρθρου 85 παρά μόνο προκειμένου περί συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων, δηλαδή συμβάσεων που συνήφθησαν μεταξύ παραγωγών ή μεταξύ παραγωγών και πωλητών, ανεξάρτητα άλλωστε από τον τύπο ή τις νομικές δομές αυτών των συμφωνιών, η απόδειξη των οποίων δεν μπορεί να υποβληθεί εκ των προτέρων σε καμιά ιδιαίτερη απαίτηση.

Για να αναφερθώ σε μερικά μόνο παραδείγματα, τέτοιες συμφωνίες μπορεί να είναι συμβάσεις αποκλειστικότητας: 12 Δεκεμβρίου 1967, υπόθεση 23/67, Brasserie de Haecht, Recueil, 1967, σ. 537· 30 Ιουνίου 1966, LTM-MBU, υπόθεση 56/65, Recueil, 1966, σ. 359· 16 Ιουλίου 1966, Grundig, υποθέσεις 56 και 58/64, Recueil 1966, σ. 495· ή συμφωνίες καθορισμών τιμών και κατανομής των αγορών: 15 Ιουλίου 1970, Chemiefarma, Buchler και Bohringer, υποθέσεις 41, 44 και 45/59, Recueil, 1970, σ. 702, 763 και 809. Στην τελευταία αυτή υπόθεση προσεγγίσατε την έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής.

Επ' ευκαιρία της διεθνούς συμπράξεως κινίνης ο γενικός εισαγγελέας Gand αναρωτήθηκε πράγματι αν ένα μη υπογεγραμμένο έγγραφο που έφερε τον τίτλο «gentlemen's agreement» και το οποίο είχε ως αντικείμενο την επέκταση στην κοινή αγορά μιας συμφωνίας καθορισμού τιμών και ποσοστώσεων παραδόσεων καθώς και περιορισμών εξαγωγών, η οποία συνήφθη προς χρήση τρίτων χωρών, μεταξύ των κυρίων παραγωγών κινίνης και κινιδίνης της Κοινότητας, έπρεπε να λογισθεί ως εκδήλωση εναρμονισμένης πρακτικής. Έπρεπε να απαντήσει αρνητικά σ' αυτό το ζήτημα, για το μοναδικό όμως λόγο ότι αυτό το gentlemen's agreement ήταν τόσο στενά συνδεδεμένο με την νομότυπη συμφωνία που συνήφθη για την εξαγωγή σε τρίτες χώρες ώστε να μη μπορεί να αποχωρισθεί από αυτή τη συμφωνία. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι το έγγραφο αυτό «συνιστούσε πιστή έκφραση της κοινής βουλήσεως των μελών της συμπράξεως για τη συμπεριφορά τους στην κοινή αγορά». Δηλαδή το όριο μεταξύ συμφωνίας και εναρμονισμένης πρακτικής δεν μπορεί να καθορισθεί ευχερώς λόγω ιδίως της μεγίστης ποικιλίας τύπων και βαθμών εναρμονισμένων ενεργειών μεταξύ επιχειρήσεων.

Αυτό δείχνει επίσης ότι η νομολογία του Δικαστηρίου επί της εννοίας της εναρμονισμένης πρακτικής πρέπει να σχηματισθεί εξ υπαρχής. Το να δεσμευθείτε για το μέλλον με ένα γενικό και αφηρημένο ορισμό δεν συμβιβάζεται ασφαλώς με τη γραμμή της νομολογιακής πολιτικής του Δικαστηρίου. Προοδευτικά και ανάλογα με την έρευνα των διαφορών που υπάγονται υπό την κρίση σας θα μπορέσει να σχηματισθεί νομολογία η οποία πάντως θα έχει και ορισμένες αποχρώσεις.

Β — Μολονότι για να οικοδομηθεί αυτή η νέα νομολογία δεν μπορεί κανείς να ισχυρισθεί ότι μπορεί να εφαρμοσθεί απευθείας ερμηνεία στηριζόμενη σε εθνικές νομοθεσίες και νομολογίες, δεν στερείται ενδιαφέροντος αναμφιβόλως η αναζήτηση του

τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζεται ο προσδιορισμός των ορίων της εννοίας της εναρμονισμένης πρακτικής εντός ή και εκτός της κοινής αγοράς. Η ιστορική καταγωγή της πρέπει ασφαλώς να αναζητηθεί στην έννοια της concerted action του αμερικανικού δικαίου antitrust. Η έννοια του conspiracy που αναφέρεται στο Sherman Act εφαρμόστηκε πράγματι στην περίπτωση όπου αποδείχθηκε εναρμονισμένη ενέργεια περισσοτέρων επιχειρήσεων που έτεινε σε κοινό σκοπό αντίθετο προς το νόμο.

Έτσι στην υπόθεση US κατά Hamilton Watch Co. και US κατά Elgin Natl. Watch Co. (DC NY 1942) 47 F. Supp. 524, κρίθηκε ότι: «Δεν είναι αναγκαία η ύπαρξη τυπικής συμφωνίας για να υφίσταται απαγορευμένη σύμπραξη (conspiracy). Αυτή μπορεί να προκύπτει από εναρμονισμένη ενέργεια μεταξύ συμμετόχων, οι οποίοι ενεργούν μαζί για κοινό σκοπό.»

Υπό την ίδια έννοια η απόφαση Wisconsin Liquor Co. κατά Park and Tilford Distillers Corp. (CA-7, 1959) 1959 Trade Cases/69 363, δέχθηκε ότι «για να διαπιστωθεί η ύπαρξη απαγορευμένης συμπράξεως δεν είναι αναγκαία η απόδειξη τυπικής ή ειδικής συμφωνίας ...».

Η αμερικάνικη αυτή νομολογία δεν δίνει μεν ορισμό του concerted action, επιμένει όμως στην ανάγκη υπάρξεως κοινού σχεδίου.

Αφετέρου, η νομολογία αυτή διευκρινίζει ότι μολονότι δεν αρκεί η παράλληλη ενσυνείδητη συμπεριφορά από μόνη της για να γίνει δεκτή η ύπαρξη παραβάσεως του Sherman Act, μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί να αποτελέσει πραγματικό τεκμήριο βάσει του οποίου ο δικαστής, ενόψει των ειδικών περιστάσεων της υποθέσεως, μπορεί να καταλήξει στην ύπαρξη μιας conspiration.

Αυτή είναι η περίπτωση της υποθέσεως Morton Salt Co. κατά US (CA-10, 1956) 1956 Trade Cases/68 412, στην οποία δέχθηκε το δικαστήριο ότι «ναι μεν η ύπαρξη παράλληλης συμπεριφοράς δεν αποδεικνύει κατά τρόπο αποφασιστικό την ύπαρξη συμπράξεως ή παραβάσεως του Sherman Act, μια τέτοια συμπεριφορά αποτελεί όμως στοιχείο το οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και το οποίο γενικά βαρύνει πολύ στην εκτίμηση».

Ορισμένες αποφάσεις υπογραμμίζουν επίσης ότι η ενιαία συμπεριφορά διαφόρων επιχειρήσεων σε θέματα τιμών αποτελεί γενικά ενδεικτικό στοιχείο αρκετά αποφασιστικής ισχύος.

Στην ίδια σειρά σκέψεων κινείται και η απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση Pittsburgh Plate Glass Co. κατά US (CA-4, 1958) 1958 Trade Cases/69 157: «Ένας βιομήχανος υαλοπινάκων μετέχει σε απαγορευόμενη σύμπραξη (conspiracy) προς το σκοπό του καθορισμού τιμών όταν ο "συνειδητός παραλληλισμός" αυτού του βιομηχάνου, αναγγέλλοντας την ίδια ανατίμηση με εκείνη που αναγγέλλουν σχεδόν συγχρόνως οι ανταγωνιστές του, ενόψει των προφανών στενών δεσμών που υφίστανται μεταξύ του βιομηχάνου αυτού και της κορυφής της συμπράξεως, επιτρέπει λογικά το συμπέρασμα ότι η ενέργεια του βιομηχάνου έγινε σε συμφωνία με ορισμένους ή με όλους τους συμμετέχοντες.»

Επίσης στην υπόθεση Morton Salt που ήδη προαναφέρθηκε, το Δικαστήριο εκφράζεται κατά τον ακόλουθο τρόπο: «... η ύπαρξη μι-

κρού αριθμού πωλητών που διατηρούν φιλικές σχέσεις και η σταθερότητα της ζητήσεως αυτού του προϊόντος αποτελούν γι' αυτούς ειδική ευκαιρία και παρότρυνση να εναρμονίσουν τις ενέργειές τους (combine) προς το σκοπό της διατηρήσεως των τιμών σε τεχνητά υψηλό επίπεδο, επικερδές για όλους».

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί, υπό παρεμφερές πνεύμα, και η απόφαση Safeway Stores κατά FTC (366 F 2 d 795 — 1966, Trade Cases/71 891), στην οποία αναφέρεται ότι: «η απόδειξη ότι οι αρτοποιοί συγκεντρώνονταν με το σχέδιο της ενώσεώς τους και συζητούσαν μεταξύ άλλων θεμάτων τις τιμές, καθώς και οι όμοιες αυξήσεις τιμών που ακολούθησαν αρκούν για να στηριχθεί η διαπίστωση της Federal Trade Commission σύμφωνα με την οποία οι αρτοποιοί συννενοήθηκαν για να καθορίσουν τις τιμές».

Θα ήταν όμως τολμηρό να γίνει συστηματικός συσχετισμός του αμερικανικού δικαίου και του κοινοτικού δικαίου. Πράγματι, η νομοθεσία antitrust των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία καθιερώθηκε από τα τέλη του περασμένου αιώνα, έχει ποινικό κυρίως χαρακτήρα. Κατά την εφαρμογή της από τον κατασταλτικό δικαστή υπόκειται, όσον αφορά τα θέματα της αποδείξεως, στους κανόνες της ποινικής αμερικανικής δικονομίας· είναι εξάλλου πολύ αυστηρή, υπό την έννοια ότι έθεσε ως αρχή, τουλάχιστον αρχικά, ότι κάθε σύμπραξη είναι επιβλαβής και επομένως απαγορευμένη. Η νομολογία απάμβλυνε ασφαλώς αυτή την αυστηρότητα και προσπάθησε, ενόψει της εξελίξεως των οικονομικών δομών, να εισαγάγει κάποια ελαστικότητα στην εφαρμογή του νόμου, ιδίως με την πραιτωρική επινόηση της εννοίας του workable competition, παραμένει όμως το γεγονός ότι το πέραν του Ατλαντικού καθεστώς χρησιμοποιεί έννοια η οποία από πολλές απόψεις είναι διαφορετική από εκείνη που έχει υιοθετήσει το κοινοτικό δίκαιο. Το τελευταίο αυτό δίκαιο, το οποίο έχει ουσιωδώς προληπτικό χαρακτήρα, εφαρμόζεται από την Επιτροπή· το ίδιο συμβαίνει και όταν περιλαμβάνει την εφαρμογή ορισμένων χρηματικών κυρώσεων, διοικητικού και όχι ποινικού είδους. Τέλος, το δίκαιο αυτό είναι πολύ πιο ελαστικό διότι δέχεται ότι ορισμένες συμπράξεις μπορούν να μην απαγορεύονται. Παρά τις διαφορές αυτές η αμερικανική νομολογία παρέχει εντούτοις συγκριτικά στοιχεία και προσφέρει σκέψεις, ιδίως όταν πρόκειται να εκτιμηθούν οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να αναζητηθεί μια εναρμονισμένη πρακτική σε μια αγορά ολιγοπωλικού τύπου.

Γ — Μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών της Κοινότητας μόνον η γαλλική νομοθεσία έχει μέχρι τώρα δεχθεί ρητά την έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής. Οι αποφάσεις όμως των δικαστηρίων είναι ακόμη πολύ λίγες και φαίνεται ότι αναφέρονται ιδίως στις συμφωνίες.

Ο γερμανικός νόμος του 1957 δεν γνωρίζει αυτή την έννοια. Αναμφίβολα εν μέρει για να πληρώσει αυτό το κενό κατέθεσε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση προσφάτως σχέδιο νόμου, μερικές διατάξεις του οποίου προσπαθούν να ενισχύσουν τον έλεγχο της καταχρήσεως δεσποζούσης θέσεως που προβλέπεται από το άρθρο 22 του νόμου και προσφεύγουν στην έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής. Το σχέδιο αυτό προβλέπει ιδίως ότι τεκμαίρεται πως δεν υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ περισσοτέρων επιχειρήσεων όταν συμπεριφέρονται κατά ομοιόμορφο τρόπο στην πολιτική τους σε θέματα τιμών για παρατεταμένη περίοδο. Έτσι, η επανάληψη παράλληλης συμπεριφοράς σε θέματα τιμών συνιστά παράβαση σ' αυτό το πεδίο της καταχρήσεως δεσποζούσης θέσεως, εννοίας η οποία έχει γίνει δεκτή, όπως γνωρίζετε, από το άρθρο 86 της Συνθήκης της Ρώμης. Σχετικά, δεν μπορεί να αποτελέσει βοήθημα για σας καμιά από τις αποφάσεις των γερμανικών

διοικητικών οργανισμών ούτε των αρμοδίων γερμανικών δικαστηρίων αναφορικά με διώξεις που ασκήθηκαν κατά των οικείων γερμανών παραγωγών. Κατά την προφορική διαδικασία έγινε προσπάθεια να χρησιμοποιηθούν αυτές οι αποφάσεις κατά τη μία ή την άλλη έννοια. Αυτό δεν ήταν κατά τη γνώμη μου πολύ περισσότερο δυνατό διότι, γνωρίζοντας τα γερμανικά δικαστήρια ότι επελήφθη το Δικαστήριο του ζητήματος βάσει του άρθρου 85 της Συνθήκης, τα δικαστήρια αυτά απέσχον, σοφά πράττοντα, να περιλάβουν στο αιτιολογικό των αποφάσεών τους οποιαδήποτε σκέψη που θα μπορούσε να δώσει την εντύπωση ότι προδικάζουν το ζήτημα του οποίου έχετε επιληφθεί.

Δ — Ναι μεν τα πληροφοριακά στοιχεία τα οποία μπορεί κανείς έτσι να συναγάγει από τα εθνικά δίκαια δεν είναι άχρηστα για τη μελέτη της παρούσης υποθέσεως, δεν μπορούν όμως να υπερισχύσουν του ίδιου του κειμένου του άρθρου 85 της Συνθήκης, όπως έχει φωτισθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου και με τη βοήθεια των σχολίων που έχει υποστεί.

Καταρχάς θα πρέπει να συναχθούν οι συνέπειες από τη διάκριση στην οποία προβαίνει κατά τρόπο ρητό το άρθρο 85 μεταξύ των συμφωνιών και των εναρμονισμένων πρακτικών. Το να δοθεί στην τελευταία αυτή έννοια τόσο περιορισμένο και στενό νόημα ώστε να καταλήξει να είναι απλή ειδική εφαρμογή της εννοίας της συμφωνίας θα ήταν ασφαλώς αντίθετο από τη γενική ερμηνευτική αρχή στην οποία προσφύγατε συχνά και σύμφωνα με την οποία κάθε διάταξη της Συνθήκης πρέπει να έχει την πλήρη ενέργειά της και να της αναγνωρίζεται όλη η σημασία της. Ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι η εναρμονισμένη πρακτική περιλαμβάνει στην πραγματικότητα μια συμφωνία κατά τον ίδιο χρόνο που την αποκαλύπτει με την εκδήλωση κάποιας συντονισμένης συμπεριφοράς, δεν υπάρχει κατά τη γνώμη μου αμφιβολία ότι με τη δημιουργία μιας χωριστής «κατηγορίας» οι συντάκτες της Συνθήκης θέλησαν να αποφύγουν την καταστρατήγηση των απαγορεύσεων του άρθρου 85, που αφορούν στις ενέργειες που θίγουν τον ανταγωνισμό, από τις επιχειρήσεις οι οποίες, ασκώντας κοινή πολιτική, σύμφωνα με προκαθορισμένο σχέδιο, θα ενεργούσαν κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην αφήνουν ίχνη κανενός εγγράφου που θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως συμφωνία.

Η ερμηνεία αυτή, η οποία λαμβάνει πραγματικά υπόψη της τη διάκριση που γίνεται από το άρθρο 85 έχει προφανές ενδιαφέρον όσον αφορά την απόδειξη της υπάρξεως εναρμονισμένης πρακτικής η οποία, ακόμη και όταν ενέχει κάποια εκδήλωση βουλήσεως των μετεχουσών επιχειρήσεων, δεν μπορεί να αναζητηθεί υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με την απόδειξη μιας ρητής συμφωνίας.

Πρέπει όμως να υφίσταται επίσης ένα αντικειμενικό στοιχείο, ουσιώδες για την έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής· πρόκειται για την κοινή de facto συμπεριφορά των μετεχουσών επιχειρήσεων. Αυτή είναι η πρώτη διαφορά αρχής με τον όρο της συμφωνίας υπό την έννοια ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η συμφωνία, εφόσον έχει αποδειχθεί η ύπαρξή της και ο σκοπός της να θίξει τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς, εμπίπτει στο άρθρο 85 χωρίς να χρειάζεται να αναζητηθεί η πραγματική ενέργεια της συμφωνίας αυτής στον ανταγωνισμό. Αντιθέτως, η εναρμονισμένη πρακτική νομίζω ότι δεν μπορεί να αποσυνδεθεί πλήρως κατά την ίδια την έννοιά της από την πραγματική ενέργεια που έχει επί των όρων του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς. Πάντως, η απλή διαπίστωση κοινής, παράλληλης ή συγκλίνουσας συμπεριφοράς επιχειρήσεων στην αγορά δεν μπορεί ασφαλώς να αρκεί για να χαρακτηρισθεί μια πρακτική ως εναρμονισμένη κατά την έννοια του άρθρου 85, πα-

ράγραφος 1. Θα πρέπει ακόμη η συμπεριφορά αυτή να μην αποτελεί τη συνέπεια ή τουλάχιστον την κυρία συνέπεια της δομής και των οικονομικών προϋποθέσεων της αγοράς.

Σ' αυτό θα πρέπει να προστεθεί, όπως έχω ήδη πει, ορισμένη βούληση των ενδιαφερομένων να ενεργήσουν από κοινού και κατά συνέπεια πρέπει να αποδεικνύεται σχέση αιτίας προς αποτέλεσμα μεταξύ αυτής της κοινής βουλήσεως και της de facto διαπιστωθείσης συμπεριφοράς. Αλλά, κατά αντίθεση προς την περίπτωση των συμφωνιών, αυτή η κοινή βούληση μπορεί να συναχθεί, ανάλογα με την περίπτωση, από όλα τα πραγματικά στοιχεία που έχουν συλλεγεί ως προς την συμπεριφορά των επιχειρήσεων· π.χ. δοθείσες οδηγίες στους αντιπροσώπους, σχέσεις με τους αγοραστές, τροποποιήσεις των όρων πωλήσεων, λίγο πολύ μεγάλη ομοιότητα των αποφάσεων που ελήφθησαν, επαφές μεταξύ διευθυνόντων...

Τμήμα II — Οι διατυπωθείσες απόψεις

Μετά τις προκαταρκτικές αυτές παρατηρήσεις ποιες είναι οι διατυπωθείσες απόψεις όσον αφορά την ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής;

Η Επιτροπή συνήγαγε στην απόφασή της της 24ης Ιουλίου 1969 την εναρμονισμένη ενέργεια στις ανατιμήσεις του 1964, 1965 και 1967 από την ομοιομορφία των ποσών που εφήρμοσαν οι οικείοι παραγωγοί σε κάθε κράτος, από την ταυτότητα, πλην σπανίων εξαιρέσεων, των χρωστικών ουσιών που απετέλεσαν αντικείμενο αυτών των ανατιμήσεων, από την πολύ κοντινή, μάλιστα δε συμπίπτουσα ημερομηνία εφαρμογής. Έκρινε δε, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των διαπιστώσεων αυτών, ότι οι ανατιμήσεις για τις οποίες πρόκειται δεν μπορούσαν να εξηγηθούν μόνο από τη δομή των αγορών των χρωστικών ουσιών και δέχθηκε με μια διατύπωση κάπως ίσως άκομψη «ότι δεν είναι πιστευτό ότι, χωρίς προηγούμενη λεπτομερή προετοιμασία, οι κυριότεροι παραγωγοί που εφοδιάζουν την κοινή αγορά ηύξησαν επανειλημμένως κατά τα ίδια ποσοστά την τιμή της ίδιας σημαντικής σειράς προϊόντων, στην πραγματικότητα κατά την ίδια χρονική στιγμή, τούτο δε σε περισσότερες χώρες όπου οι όροι της αγοράς είναι διαφορετικοί». Αλλά η σκέψη αυτή στηρίζεται στη λεπτομερή υπόμνηση των πραγματικών περιστατικών υπό τα οποία αποφασίστηκαν οι ανατιμήσεις που αναγγέλθηκαν και εφαρμόστηκαν και στην ίδια την αναφορά στο περιεχόμενο των οδηγιών που δόθηκαν από τους παραγωγούς στις θυγατρικές τους επιχειρήσεις ή στους αντιπροσώπους τους στις διάφορες αγορές, οδηγίες που, κατά τη γνώμη της Επιτροπής, εμφανίζουν χαρακτηριστικές ομοιότητες όσον αφορά την ανατίμηση του 1964. Τέλος η Επιτροπή αναφέρεται επίσης στη συνάντηση που έγινε στη Βασιλεία στις 18 Αυγούστου 1967 και στην οποία αντιπροσωπεύθηκαν όλοι οι σχετικοί παραγωγοί, πλην της ACNA, συνάντηση κατά την οποία ο αντιπρόσωπος της Geigy ανήγγειλε την πρόθεσή της να αυξήσει τις τιμές πωλήσεως στην πελατεία πριν από το τέλος του 1967. Η προσβαλόμενη απόφαση προσθέτει ότι οι αυξήσεις αυτές επηρέασαν τις τιμές πωλήσεως για όλους τους αγοραστές, δεδομένου ότι η διανομή των χρωστικών ουσιών γίνεται είτε από τις εμπορικές υπηρεσίες των ίδιων των παραγωγών όταν πρόκειται για παραδόσεις στην εθνική τους αγορά είτε μέσω των αποκλειστικών λιανοπωλητών τους, οι οποίοι υπόκεινται αυστηρά στις οδηγίες των παραγωγών, όταν πρόκειται για πωλήσεις σε ξένες αγορές. Από αυτό συνάγει η Επιτροπή ότι η πρακτική αυτή περιόρισε τον ανταγωνισμό, ο οποίος δεν μπορούσε να αφορά πλέον παρά μόνο την ποιότητα ή την εξυπηρέτηση των πελατών μετά την πώληση. Τέλος, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι αυτές οι εναρμονισμένες πρακτικές, τα αποτελέσματα

των οποίων επεκτείνονται σε περισσότερα κράτη της κοινής αγοράς, μπορούν να θίξουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.

Έτσι, η προσβαλλόμενη απόφαση συνάγει την ύπαρξη εναρμονισμένων πρακτικών, που εμπίπτουν στο άρθρο 85, τόσο από τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες αποφασίστηκαν και εφαρμόστηκαν οι ανατιμήσεις όσο και από το γεγονός ότι οι ανατιμήσεις αυτές δεν μπορούσαν να εξηγηθούν μόνο από την δομή της αγοράς των χρωστικών ουσιών. Οι εκπρόσωποι της Επιτροπής διατήρησαν ενώπιόν σας τη διπλή αυτή αιτιολογία, διατυπώνοντάς την σαφώς για να απαντήσουν στην άποψη των προσφευγουσών.

Οι προσφεύγουσες στηρίζονται αντιθέτως κυρίως στην ανάλυση της ολιγοπωλικής αγοράς των χρωστικών ουσιών για να υποστηρίξουν ότι υπήρξε μόνο μια παράλληλη συμπεριφορά των παραγωγών, η οποία εξηγείται από τους ίδιους τους όρους της αγοράς· η συμπεριφορά αυτή δεν μπορεί, κατά την άποψή τους, να εξομοιωθεί με εναρμονισμένη πρακτική. Θεωρούν ότι οι ανατιμήσεις αποτελούν αντικείμενο ανεξαρτήτων αποφάσεων κάθε μιας επιχειρήσεως, οι οποίες προήλθαν από τις οικονομικές ανάγκες, ιδίως δε από την αξίωση της ανωρθώσεως του ανεπαρκούς επιπέδου αποδοτικότητας της παραγωγής. Η σύμπτωση του ποσού της υπερτιμήσεως προκύπτει, κατ' αυτές, από το γεγονός ότι εκείνος από τους παραγωγούς που κατέχει την πρωτοβουλία στα θέματα τιμών, ο price leader, ακολουθείται αναγκαστικά στην απόφασή του από τα λοιπά μέλη του ολιγοπωλίου.

Αυτές είναι, ως προς τα ουσιώδη στοιχεία τους, οι απόψεις μεταξύ των οποίων πρέπει να κρίνετε.

Τμήμα ΙΙΙ — Η εναρμονισμένη ενέργεια

Επιθυμώ να επανέλθω στην επιχειρηματολογία των διαδίκων ερευνώντας διαδοχικά τα ακόλουθα δύο σημεία:

— υπήρξε παράλληλη συμπεριφορά;

— εξηγείται αυτή η συμπεριφορά μόνο από τους οικονομικούς όρους της αγοράς ή αποτελεί τη συνέπεια μιας εναρμονισμένης πολιτικής στα θέματα των τιμών;

Α — *Ύπαρξη παράλληλης συμπεριφοράς*

Όπως είπα, το πρώτο αντικειμενικό στοιχείο που χαρακτηρίζει μια εναρμονισμένη πρακτική συνίσταται αναγκαστικά στην εκδήλωση παρεμφερούς, παράλληλης ή συγκλίνουσας συμπεριφοράς των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων.

Σχετικά, τα πραγματικά περιστατικά που αναφέρονται στην προσβαλλόμενη απόφαση αρκούν για να αποδειχθεί η ύπαρξη, στη συγκεκριμένη περίπτωση, τέτοιας συμπεριφοράς την οποία δεν αμφισβητούν άλλωστε οι προσφεύγουσες εταιρείες, τουλάχιστον καταρχήν. Είναι πράγματι δεδομένο ότι, τόσο κατά το 1964 όσο και κατά το 1965, κατόπιν δε κατά το 1967, οι επιχειρήσεις αποφάσισαν και κατόπιν εφήρμοσαν, σε ημερομηνίες πολύ κοντινές αν μη καμιά φορά και τις ίδιες, στο ίδιο πολύ ευρύ φάσμα προϊόντων και για όμοια ποσά γραμμικές αυξήσεις των τιμών βάσεως που εφαρμόζονται στις χρωστικές ουσίες που πωλούν αυτές οι ίδιες ή οι θυγατρικές τους εταιρείες. Οι προσφεύγουσες δεν αμφι-

σβητούν σχετικά αυτά που δέχεται η προσβαλλόμενη απόφαση παρά μόνο σε δευτερεύοντα σημεία, ας πούμε σε λεπτομέρειες: πίνακας των χρωστικών ουσιών που εθίγησαν από τις ανατιμήσεις ο οποίος δεν συμφωνεί απολύτως με την πραγματικότητα, προϋποθέσεις εφαρμογής στις τρέχουσες παραγγελίες που δεν εκτίθενται κατά τρόπο ακριβή από την Επιτροπή. Πέραν όμως αυτών των διαφορών, επί των οποίων άλλωστε θα επανέλθω αφού τείνουν στην άρνηση αυτής της ίδιας της σκέψεως περί εναρμονισμένης ενεργείας, είναι ανάγκη να διαπιστωθεί ότι ο παραλληλισμός μιας συμπεριφοράς, για τον οποίο ούτε αμφισβητείται ότι δεν ήταν τυχαία, αλλά συνειδητή, εκ μέρους των περισσοτέρων παραγωγών και στις ίδιες αγορές, αποδείχθηκε σαφώς από τα ίδια αυτά πραγματικά περιστατικά. Το πρώτο στοιχείο επομένως μιας εναρμονισμένης πρακτικής υφίσταται. Το στοιχείο αυτό είναι αναγκαίο, δεν είναι όμως επαρκές.

Β — *Προέλευση και λόγοι της παράλληλης συμπεριφοράς*

Το δεύτερο στοιχείο έγκειται, όπως είδαμε, στην ύπαρξη ορισμένης κοινής βουλήσεως. Για να γίνει δεκτή η ύπαρξη αυτού του στοιχείου δεν είναι απαραίτητο να αποδειχθεί ρητή και ακριβής εκδήλωση συμπτώσεως βουλήσεων που να εκδηλώνεται με πραγματική συμφωνία, δηλαδή με ένα υποχρεωτικό και δεσμευτικό νομικό έγγραφο, αλλά πρέπει τουλάχιστον, κατά τη γνώμη μου, να αποδεικνύεται ότι:

— αφενός μεν, η συνειδητή παράλληλη συμπεριφορά δεν οφείλεται αποκλειστικά ή κυρίως στους οικονομικούς όρους ούτε στη δομή της αγοράς·

— αφετέρου δε, ελλείψει ρητής συμπτώσεως βουλήσεων, αρκετά ακριβή και συγκλίνοντα τεκμήρια πείθουν ότι η παράλληλη συμπεριφορά υπήρξε το αποτέλεσμα εναρμονισμένης ενέργειας, συντονισμένης πολιτικής.

Η εναρμονισμένη αυτή ενέργεια μπορεί να υφίσταται ακόμη και όταν, κατά την ανάληψη της πρωτοβουλίας και κατά την εφαρμογή αυτής της πολιτικής, ορισμένες επιχειρήσεις έπαιξαν ρόλο υπερισχύοντα, ενώ άλλες, των οποίων τα μέσα δράσεως ήταν χωρίς αμφιβολία λιγότερο ισχυρά, απλώς προσχώρησαν στην εναρμονισμένη ενέργεια. Πρέπει επομένως να ερευνηθεί αν υφίστανται στη συγκεκριμένη περίπτωση τέτοιες ενδείξεις ή τέτοια τεκμήρια. Ενόψει της αρμοδιότητας πλήρους δικαιοδοσίας που χορηγεί στο Δικαστήριο επί των θεμάτων αυτών το άρθρο 17 του κανονισμού 17/62 του Συμβουλίου, έχετε επιληφθεί, όπως έλεγε ο γενικός εισαγγελέας Gand στις προτάσεις του επί των υποθέσεων της κινίνης (Recueil 1970, σ. 707), ολόκληρης της ένδικης διαφοράς. Η εξουσία σας εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών είναι πλήρης, έργο σας είναι λοιπόν να σχηματίσετε δική σας πεποίθηση όσον αφορά την ύπαρξη και όσον αφορά το χαρακτηρισμό της παραβάσεως του άρθρου 15, παράγραφος 1. Σ' αυτήν την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών δεν θα προβήτε in abstracto αλλά, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, σε συνάρτηση με τα συγκεκριμένα δεδομένα της εν λόγω αγοράς.

Το ζήτημα αν υπήρξε εναρμονισμένη ενέργεια δεν μπορεί επομένως να λυθεί παρά μόνο κρίνοντας αφενός μεν τα χαρακτηριστικά της αγοράς των χρωστικών ουσιών, αφετέρου δε το σύνολο των ενδείξεων που αναφέρονται στην προσβαλλόμενη απόφαση και διαπιστώνονται από την έρευνα της δικογραφίας.

1. Τα χαρακτηριστικά της αγοράς των χρωστικών ουσιών

α) Οι προσφεύγουσες προσπαθούν να εξηγήσουν και να δικαιολογήσουν τη συμπε-

ριφορά τους στα θέματα τιμών αποκλειστικά βάσει των δομών και των μηχανισμών της αγοράς των χρωστικών ουσιών. Οι αντιπρόσωποί τους, για να πούμε την αλήθεια, επέμειναν τόσο επί του σημείου αυτού ώστε ίσως να μπόρεσαν να δώσουν την εντύπωση ότι τα χαρακτηριστικά αυτής της αγοράς, στην οποία η προσφορά ελέγχεται από περιορισμένο αριθμό παραγωγών, ήταν τέτοια που να μην μπορεί κατά κάποιο τρόπο να εφαρμοστεί το άρθρο 85 της Συνθήκης.

Το συμπέρασμα αυτό θα ήταν προφανώς ανακριβές. Το άρθρο 85 εφαρμόζεται τόσο στις ολιγοπωλικές αγορές όσο και στις αγορές που είναι πιο «κατακερματισμένες». Αντιστρόφως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι αυτά καθεαυτά τα ολιγοπώλια δεν απαγορεύονται από τη Συνθήκη και ότι το άρθρο 85 δεν μπορεί να οδηγήσει στην επιβολή στις επιχειρήσεις, των οποίων η δραστηριότητα ασκείται σε τέτοιας φύσεως αγορές, τέτοιες υποχρεώσεις που θα απαγόρευαν τη δραστηριότητά τους ή που θα διακινδύνευαν να οδηγήσουν σε πλήρη τροποποίηση των δομών του επαγγέλματος.

β) Μετά από αυτές τις παρατηρήσεις ερωτάται ποιες αντικειμενικές διαπιστώσεις είναι δυνατόν να συναχθούν ιδίως από την περιγραφική έκθεση της αγοράς που παρουσίασαν οι καθηγητές Kloten και Albach;

Στην παγκόσμια αγορά πάνω από 300 επιχειρήσεις πωλούν χρωστικές ουσίες και βαφές, αλλά η αγορά αυτή κυριαρχείται από τουλάχιστον δώδεκα εταιρείες.

Κατά την περίοδο που μας ενδιαφέρει η ευρωπαϊκή αγορά ελέγχεται κατά 80% από δέκα παραγωγούς. Οι παραγωγοί αυτοί, πλην του Francolor, δεν παράγουν μόνο χρωστικές ουσίες αλλά παράγουν επίσης και συνθετικές ουσίες, φαρμακευτικά και φυτοφαρμακευτικά προϊόντα και χημικά προϊόντα· πρόκειται για τις Bayer, Hoechst, BASF· άλλες επιχειρήσεις, όπως η ACNA ή η Cassella, προμηθεύονται ενδιάμεσα προϊόντα από τις μεγάλες χημικές βιομηχανίες.

Οι δομές της παραγωγής εμφανίζουν επομένως σημαντικές διαφορές, κατά συνέπεια δε το κόστος παραγωγής είναι επίσης πολύ διαφορετικό.

Ο αριθμός των παραγομένων χρωστικών ουσιών είναι αξιοσημείωτος: 6 000 προσφέρονται στην αγορά· κάθε επιχείρηση παράγει 1 500 μέχρι 3 500, πολλές δε φορές αγοράζει από άλλους παραγωγούς για να συμπληρώσει την ποικιλία που προσφέρει προς πώληση.

Μεταξύ του 1956 και του 1966 περισσότερες από 2 000 νέες χρωστικές ουσίες εμφανίστηκαν στην αγορά, αντικαθιστώντας προϊόντα των οποίων η παραγωγή εγκαταλείφθηκε.

Τα προϊόντα αυτά μπορούν λίγο πολύ να αντικαθίστανται μεταξύ τους. Ναι μεν μπορεί να γίνει σχετικώς διάκριση μεταξύ των τυποποιημένων χρωστικών ουσιών, για τις οποίες το ποσοστό αντικαταστάσεως μεταξύ τους μπορεί να θεωρηθεί αρκετά υψηλό, και των ειδικών χρωστικών ουσιών, για τις οποίες το ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλό αν μη μερικές φορές· ανύπαρκτο, η οροθετική όμως γραμμή μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών φαίνεται δυσχερής να προσδιοριστεί με ακρίβεια.

Η τεχνική της παραγωγής είναι τέτοια ώστε γενικά να απαιτούνται δέκα τουλάχιστον διαφορετικοί χημικοί μετασχηματισμοί για να κατασκευασθούν χρωστικές ουσίες από τα προϊόντα βάσεως, ο δε κύκλος παραγωγής εκτείνεται από δύο μέχρι δώδεκα μήνες.

Τέλος, στην παραγωγή η σπουδαιότητα των παρτίδων ποικίλλει από 500 έως 5 000 χιλιόγραμμα, ενώ η μέση σπουδαιότητα των παραγγελιών δεν υπερβαίνει τα 50 χιλιόγραμμα. Όσον αφορά τη ζήτηση, αυτή βρίσκεται σε γρήγορη και σημαντική ανάπτυξη. Από το 1958 ως το 1968 η πώληση των χρωστικών ουσιών σχεδόν διπλασιάστηκε (ένδειξη 100 το 1958, 198 το 1968). Αυτή η ζήτηση είναι πολύ διαφοροποιημένη τόσο όσον αφορά τα προϊόντα και τις εθνικές αγορές όσο και ως προς τις κατηγορίες των αγοραστών. Το σύνολο της ζητήσεως είναι αποφασιστικά προσδιορισμένο από την ανάπτυξη του τομέα των υφασμάτων και κατά μικρότερο μέτρο από τον τομέα της βιομηχανίας βερνικιού και λάκας καθώς και από τη μεταποίηση συνθετικών ουσιών.

Οι παραγωγοί προμηθεύουν συγχρόνως την εθνική τους αγορά και ορισμένες εξωτερικές αγορές, η κατάστασή τους όμως σχετικά παρουσιάζει ουσιώδεις διαφορές. Ορισμένοι, όπως οι Ελβετοί ή οι Γερμανοί, εξάγουν 75 ως 90% της παραγωγής τους, ενώ οι Γάλλοι και οι Ιταλοί πωλούν λίγο στο εξωτερικό.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τις στατιστικές εξαγωγών, οι παραγωγοί προμηθεύουν τις χρωστικές ουσίες στις θυγατρικές τους εταιρείες ή στους αντιπροσώπους τους στο εξωτερικό, αυτοί δε αναλαμβάνουν την τεχνική βοήθεια της τοπικής πελατείας.

Η πελατεία αυτή, ιδίως στην υφαντουργία και τη βυρσοδεψία, σημειώνει λόγω της εξελίξεως της μόδας μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ταχύτητα και την ασφάλεια των προμηθειών της καθώς και για την παροχή τεχνικής βοηθείας που της δίδεται, μεγαλύτερο ακόμη από ό,τι στο επίπεδο τιμών. Η διαπίστωση αυτή δεν είναι τόσο σαφής για τις λοιπές κατηγορίες αγοραστών, όπως είναι οι βιομήχανοι βερνικιού και λάκας.

Λόγω της μικρής επιπτώσεως των τιμών των χρωστικών ουσιών επί των τελικών προϊόντων, ιδίως για την υφαντουργία, η ελαστικότητα της γενικής ζητήσεως είναι πολύ περιορισμένη. Το γεγονός όμως αυτό δεν εμποδίζει να υπάρχει ζωηρός ανταγωνισμός μεταξύ των προμηθευτών· αυτός ο ατομικός ανταγωνισμός διευκολύνεται από το γεγονός ότι δεν υφίστανται επίσημοι τιμοκατάλογοι δημοσιευμένοι για ολόκληρη την αγορά, αλλά μόνον εσωτερικοί τιμοκατάλογοι που υποβάλλονται από κάθε παραγωγό στους διανομείς του σε κάθε χώρα.

Παραχωρήσεις επί των τιμών, υπό την μορφή εκπτώσεων, παρέχονται ατομικά, ιδίως σ' αυτούς τους πελάτες οι οποίοι προβαίνουν στις πιο σημαντικές παραγγελίες, ενώ οι πωλητές προσπαθούν να ελκύουν τους ενδιαφέροντες πελάτες τους προσφέροντάς τους τις πιο πλεονεκτικές προϋποθέσεις. Οι ιδιομορφίες της πολιτικής των τιμών εξηγούνται επίσης από τις ποικίλες υπηρεσίες που κάθε πωλητής προσφέρει στους πελάτες του. Από όλα αυτά προκύπτει άλλωστε μικρή διαφάνεια της αγοράς όσον αφορά τις πραγματικές τιμές των χρωστικών ουσιών, μικρή διαφάνεια που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της πρακτικής του «ροκανίσματος των τιμών» εκ μέρους των πωλητών. Αυτή η πολιτική δεν μπορεί να επιφέρει σοβαρά εμπορικά πλεονεκτήματα παρά μόνο αν οι ανταγωνιστές δεν αντιλαμβάνονται ότι

γίνονται παραχωρήσεις ή απέχουν από τη λήψη μέτρων ανταποδόσεως.

Πάντοτε στα θέματα των τιμών, οι πραγματογνώμονες τους οποίους διορίσατε υπογράμμισαν ότι οι πραγματικές τιμές των χρωστικών ουσιών παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, όχι μόνο από ένα έτος σε άλλο, αλλά και από μια χώρα σε άλλη (βλ. πίνακες 5 και 6).

Τέλος, από άποψη εξελίξεως της συγκυρίας, μπορεί να σημειωθεί μια γενική τάση διαβρώσεως των τιμών των χρωστικών ουσιών και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κατά το 1963-1964 η κατάσταση αυτή απασχολούσε ζωηρά το σύνολο των παραγωγών και έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στις αποφάσεις γενικής αυξήσεως των τιμών.

Οι πραγματογνώμονες τους οποίους διόρισαν οι διάδικοι ουδόλως αντέκρουσαν τις διαπιστώσεις που έκαναν οι καθηγητές Kloten και Albach και έτσι μπορούμε να συνοψίσουμε τα εξής:

— Η αγορά των χρωστικών ουσιών είναι αγορά ολιγοπωλική ελεγχόμενη από μικρό αριθμό παραγωγών.

— Πρόκειται για ατελή, ετερογενή αγορά, λόγω ιδίως της μεγάλης ποικιλίας των προσφερομένων προϊόντων.

— Πρόκειται για αγορά στεγανοποιημένη, «οροθετημένη με τσιμέντο» όπως μάλιστα είπε ο καθηγητής Kantzenbach.

— Είναι αγορά στην οποία ο πελάτης δεν έχει άμεση σχέση με τον παραγωγό παρά μόνο όταν πρόκειται για τον εθνικό παραγωγό· δεν έχει ποτέ τέτοια σχέση με τον ξένο παραγωγό, αλλά μόνο με τις θυγατρικές του εταιρείες, τους αντιπροσώπους του ή τους υπαλλήλους του.

— Τέλος, πρόκειται για αγορά στην οποία δεν υφίσταται στην πραγματικότητα καμιά διαφάνεια στα θέματα τιμών.

2. Η γνώμη των πραγματογνωμόνων

α) Από τις διαπιστώσεις αυτές συνάγουν όμως οι πραγματογνώμονες διαμετρικά αντίθετα συμπεράσματα. Οι καθηγητές Bombach και Hill θεωρούν ότι η σύμπτωση των ανατιμήσεων οφείλεται στην ειδική δομή της αγοράς και προσθέτουν ότι, στην ατελή αυτή αγορά, οι τιμές δεν αποτελούν αποφασιστικό στοιχείο αφού η βοήθεια στην πελατεία και οι προϋποθέσεις προμηθείας έχουν στον τομέα αυτό μια άκρως ιδιάζουσα σπουδαιότητα· η διάρθρωση των τιμών θα ξαναβρεί έτσι την ελαστικότητά της, ακόμη και μετά από ομοιόμορφες ανατιμήσεις, χάρις στον ανταγωνισμό ο οποίος δεν έπαυσε να κυριαρχεί στην αγορά.

Αντιθέτως, ο καθηγητής Kantzenbach εγκρίνει το συμπέρασμα της Επιτροπής, σύμφωνα με το οποίο οι ανατιμήσεις εξηγούνται μόνον από την εναρμονισμένη ενέργεια των επιχειρήσεων και καταλήγει στην γνωμοδότησή του κατά τον ακόλουθο τρόπο: «Εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητος οι πωλητές χρωστικών ουσιών ασκούν ολιγοπωλικό ανταγωνισμό σε περισσότερες σαφώς διαχωρισμένες αγορές· εφόσον οι αγορές αυτές είναι ατελείς, κανένας εξαναγκασμός δεν υπαγορεύει ομοιόμορφη συμπεριφορά στα θέματα τιμών.»

Τα συμπεράσματα των πραγματογνωμόνων τους οποίους διορίσατε με ωθούν να σας προτείνω να δεχθείτε ότι οι επίδικες ανατιμήσεις δεν μπορούν να εξηγηθούν από τις δομές και τους μηχανισμούς της αγοράς αυτής.

β) Στους καθηγητές Kloten και Albach θέσατε τρία ερωτήματα.

Τους ρωτήσατε καταρχάς αν, ενόψει των χαρακτηριστικών της αγοράς των χρωστικών ουσιών στην Οικονομική Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ιδίως κατά την περίοδο 1964-1967, ήταν δυνατόν, σύμφωνα με τα συνήθη εμπορικά κριτήρια για έναν παραγωγό που ενεργεί κατά τρόπο αυτόνομο και ο οποίος έχει συμφέρον να ανεβάσει τις τιμές του, να προβεί σε άλλες ενέργειες παρά σε γενική, ομοιόμορφη και δημοσία ανατίμηση, καθορίζοντας διαφορετικά ποσά στις ατομικές του σχέσεις με τους διάφορους πελάτες και ανάλογα με κάθε προϊόν.

Στο ερώτημα αυτό οι πραγματογνώμονες απήντησαν καταφατικά, υπό την έννοια ότι ένας παραγωγός που ενεργεί κατά τρόπο αυτόνομο, σύμφωνα με τα συνήθη εμπορικά κριτήρια είχε καταρχήν τη δυνατότητα να αυξήσει τις τιμές του κατά τρόπο διαφορετικό ανάλογα με κάθε πελάτη και με κάθε προϊόν. Αυτό όμως που είναι σημαντικό κατά τη γνώμη μου, είναι ότι διαβεβαίωσαν επίσης ότι στην πρακτική ήταν δυνατό ένας τέτοιος παραγωγός να αυξήσει τις τιμές του κατά τρόπο διαφορετικό, θέτοντας στην απάντηση αυτή μόνο έναν περιορισμό, ότι δηλαδή η μέση αύξηση των τιμών που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει ένας παραγωγός που ενεργεί κατ' αυτόν τον τρόπο «θα ήταν κατά πάσα πιθανότητα κατώτερη από τη μέση αύξηση των τιμών που θα επήρχετο από μια γενική και ομοιόμορφη ανατίμηση».

Κατόπιν ερωτήσατε τους πραγματογνώμονες ποια πλεονεκτήματα και ποια μειονεκτήματα μπορούν να συνδεθούν με το γεγονός της γενικής και γραμμικής ανατιμήσεως σε σχέση με μια διαφοροποιημένη ανατίμηση.

Στο δεύτερο αυτό ερώτημα απαντούν ότι, ναι μεν μια γενική και γραμμική αύξηση τιμών περιέχει πιθανότητες επιτυχίας και κινδύνους, τόσο για τον παραγωγό που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία αυτής της αυξήσεως όσο και για εκείνον που πρέπει να προσχωρήσει σ' αυτήν την ενέργεια, τελικά όμως τα πλεονεκτήματα που θα παρείχε μια γενική και ομοιόμορφη αύξηση των τιμών θα υπερίσχυαν των μειονεκτημάτων.

Η απάντηση αυτή μου φαίνεται ακόμη πιο σημαντική από την πρώτη.

Λιγότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τρίτο ερώτημα σχετικά με το βαθμό δυνατότητας αντικαταστάσεως των χρωστικών ουσιών μεταξύ τους, πλην των ειδικών χρωστικών ουσιών. Πιστεύω, όπως και οι πραγματογνώμονες, ότι η διάκριση αυτή έχει μικρή χρησιμότητα για την εκτίμηση των επιδίκων πραγματικών περιστατικών. Η δυνατότητα αντικαταστάσεως των χρωστικών ουσιών μεταξύ τους μου φαίνεται ότι αποτελεί δευτερεύον στοιχείο στην αγορά όπου η ζήτηση είναι πολύ διαφοροποιημένη και όπου προπαντός κυριαρχεί εδαφική στεγανοποίηση που συντηρείται από τους παραγωγούς, η οποία δεν επιτρέπει καθόλου στους καταναλωτές μιας χώρας να απευθυνθούν εύκολα στους πωλητές μιας άλλης χώρας για να τύχουν καλύτερης τιμής, ακόμη και για τα προϊόντα που μπορούν να αντικατασταθούν μεταξύ τους.

3. Συμπεράσματα που συνάγονται από τις εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης

Τι να συναγάγει κανείς από αυτές τις εκθέσεις που παρουσιάζουν άλλωστε παραλλα-

γές; Καθόσον αφορά εμένα, συνήγαγα την εντύπωση ότι με μόνο τα χαρακτηριστικά της αγοράς των χρωστικών ουσιών δεν μπορούν να εξηγηθούν οι ομοιόμορφες ανατιμήσεις που έγιναν κατά την επίδικη περίοδο.

Χωρίς να φθάνω μέχρι του σημείου να θεωρώ, όπως η Επιτροπή, ότι οι ανατιμήσεις αυτές δεν μπορούν, κατόπιν αυτού, να προέρχονται παρά από εναρμονισμένη ενέργεια, πιστεύω ότι πρέπει να γίνουν δεκτά τα εξής:

— ότι η δομή της αγοράς δεν επέβαλε καθόλου τέτοιες ομοιόμορφες ανατιμήσεις, αλλά ότι αντιθέτως οι επιταγές του ανταγωνισμού μεταξύ των πωλητών, αν πάντως είχε ασκηθεί ελεύθερα, θα τους είχε οδηγήσει να προβούν, καθένας για λογαριασμό του, σε διαφοροποιημένες ανατιμήσεις·

— ότι το συμφέρον των παραγωγών εξηγεί, αντιστρόφως, ότι αποφάσισαν και εφήρμοσαν ανατιμήσεις του ίδιου ποσοστού για όλα τα προσφερόμενα προϊόντα, δεσμεύοντας έτσι τις θυγατρικές τους εταιρείες και τους αντιπροσώπους τους να επιρρίπτουν τις ανατιμήσεις αυτές στην πελατεία. Το συμφέρον αυτό, στο οποίο θα επανέλθω, έγκειται ουσιωδώς στο γεγονός ότι ενόψει της στεγανοποιήσεως των εθνικών αγορών στην Ευρώπη, ιδίως δε στην Κοινότητα, οι ομοιόμορφες ανατιμήσεις εμφάνιζαν στους παραγωγούς το πλεονέκτημα να μην αναμοχλεύεται μια ισορροπία και στην πραγματικότητα μια κατανομή των γεωγραφικών τομέων στους οποίους έπρεπε να θέσει τέρμα η εγκαθίδρυση της κοινής αγοράς.

4. Επιχειρήματα που συνάγονται από την οικονομική θεωρία του ολιγοπωλίου

Αλλά, κύριοι δικαστές, πριν εγκαταλείψω το πεδίο της οικονομίας και για να ασχοληθώ εις βάθος με όλη την επιχειρηματολογία των προσφευγουσών στο σημείο αυτό, θα πρέπει να προσθέσω μερικές σκέψεις στα επιχειρήματα που προσπαθούν να συναγάγουν από τη στενή και ούτως ειπείν αναγκαία σχέση μεταξύ της ολιγοπωλικής μορφής της αγοράς και του παραλληλισμού της συμπεριφοράς τους. Κατά τις προσφεύγουσες ένας τέτοιος παραλληλισμός θα ήταν φυσικός ακόμη δε και τυπικός για το ολιγοπώλιο. Η Επιτροπή τούς απαντά δικαίως ότι αυτή η γνώμη δεν λαμβάνει υπόψη της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικείας αγοράς.

Τα ολιγοπώλια, για τα οποία οι περισσότεροι οικονομολόγοι δέχονται ότι η λειτουργία τους εμπεριέχει ηθελημένα παραλληλισμό, είναι αυτά στα οποία οι παραγωγοί είναι αυστηρά ανεξάρτητοι οι μεν από τους δε, έτσι ώστε κανείς από αυτούς να μην μπορεί να λάβει απόφαση στον τομέα του ανταγωνισμού και ειδικότερα σε θέματα τιμών χωρίς να θίγονται αμέσως οι άλλοι, οι οποίοι το συνειδητοποιούν και υποχρεώνονται να αντιδράσουν.

Σε μια τέτοια κατάσταση ο price leader δεν θα αποφασίσει ανατίμηση παρά μόνο αν έχει την εύλογη πεποίθηση ότι οι ανταγωνιστές του θα υποχρεωθούν να ευθυγραμμισθούν με την ανατίμηση αυτή. Έτσι, αυτή η αλληλεξάρτηση ανευρίσκεται, αν αναφερθεί κανείς στην οικονομική θεωρία, μόνο στις αγορές όπου, ανεξάρτητα από τα συνήθη κριτήρια των ολιγοπωλίων, εμφανίζονται δύο αποφασιστικά στοιχεία: η ομοιογένεια των προϊόντων και η διαφάνεια της αγοράς όσον αφορά τις τιμές. Αυτό δεν συμβαίνει στην αγορά χρωστικών

ουσιών, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία προϊόντων, των οποίων η δυνατότητα αντικαταστάσεως μεταξύ τους είναι στην πραγματικότητα πολύ περιορισμένη και στην οποία δεν υφίσταται στην πράξη διαφάνεια τιμών.

Άμα μεταφερθούμε από την θεωρία στη νομολογία, διαπιστώνομε ότι η έννοια της συνειδητής παράλληλης συμπεριφοράς δεν έχει γίνει δεκτή, πλην εξαιρέσεων που εξηγούνται από πολύ ειδικές σκέψεις, παρά μόνο στην περίπτωση των αγορών που χαρακτηρίζονται από παραγωγή ή πώληση ομοιογενών προϊόντων: πετρέλαιο, ξυλεία, αλάτι, τσιμέντο, καπνός...

American Column and Lumber, ref. 257 US 377 (1921)
Socony Vacuum, ref. 310 US 178 (1940)
American Tobacco, ref. 328 US 781 (1946)
Cement Institute, ref. 333 US 683 (1948)
Morton Salt, ref. 235 F. 2 d 573 (10th Cir. 1956)
Gulf Oil, ref. 164 A. 2 d 656 (1960)

Πρόκειται ασφαλώς για αποφάσεις που εκδόθηκαν από αμερικανικά δικαστήρια και στις οποίες αναφέρομαι μόνον ως στοιχείο συγκρίσεως για την έρευνα της παρούσης υποθέσεως· αλλά, στο πεδίο που ήδη βρισκόμαστε, οι αποφάσεις αυτές έχουν ορισμένη σημασία.

Στις σκέψεις αυτές επιθυμώ να προσθέσω μια παρατήρηση.

Η άποψη κατά την οποία μια τροποποίηση των τιμών από όλους τους συμμετέχοντες μπορεί να εξηγηθεί από τον εξαναγκασμό που ασκείται σε μια ολιγοπωλική αγορά μπορεί να παρίσταται πειστική όταν πρόκειται για μείωση των τιμών· σε περίπτωση όμως αυξήσεως, ο εξαναγκασμός στην αγορά δεν ενεργεί κατά το ίδιο μέτρο. Οι πραγματογνώμονες δέχθηκαν ότι μια διαφοροποιημένη ανατίμηση ήταν δυνατή. Η προσφεύγουσα BASF το αναγνώρισε σιωπηρά σε μια επιστολή της 13ης Οκτωβρίου 1967 προς το Bundeskartellamt: «Από άποψη υπολογισμού της τιμής κόστους, ήταν αναγκαία τον Οκτώβριο του 1967 μια σημαντικότερη αύξηση (από την αύξηση του 8%).»

Επίσης, η λογική του συστήματος του ολιγοπωλικού εξαναγκασμού που περιγράφεται από τους πραγματογνώμονες, σύμφωνα με το οποίο σε μια συγκεκριμένη αγορά ο παραγωγός που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία κατέχει κάθε φορά το μεγαλύτερο μερίδιο αυτής της αγοράς, θέλει να είναι πάντοτε η πιο ισχυρή επιχείρηση στην αγορά αυτή, δηλαδή αυτή που βρισκόταν στην εθνική της αγορά, που ανέλαβε την πρωτοβουλία της ανατιμήσεως. Έτσι, σε μια τουλάχιστον περίπτωση, το 1964, δεν είναι η επιχείρηση που βρισκόταν στην εθνική αγορά, η ACNA, αυτή που ανέλαβε την πρωτοβουλία της ανατιμήσεως στην Ιταλία, αλλά η Ciba, ενώ η ACNA προσχώρησε σ' αυτή την ενέργεια λίγο αργότερα. Αυτό αποδεικνύει ότι, μολονότι σε μια ολιγοπωλική αγορά μια κοινή ευθυγράμμιση για μείωση των τιμών μπορεί, στις περισσότερες περιπτώσεις, να εξηγηθεί από μια παράλληλη συμπεριφορά χωρίς συννενόηση, αντιθέτως είναι απείρως αμφισβητήσιμο ότι μια παράλληλη ευθυγράμμιση ανατιμήσεων, ιδίως όταν η ανατίμηση είναι σημαντική, μπορεί να εξηγηθεί αποκλείοντας την περίπτωση εναρμονισμένης ενέργειας μεταξύ των ενδιαφερομένων εταιρειών.

Γ — *Οι πραγματικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες έγιναν οι ανατιμήσεις*

Τελικά, δεν πιστεύω ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς των χρωστικών ουσιών μπορούν να δώσουν λογική και ικα-

νοποιητική εξήγηση. Αντιθέτως, θεωρώ ότι η ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής επιβεβαιώνεται από την έρευνα των πραγματικών προϋποθέσεων υπό τις οποίες έγιναν οι επίδικες ανατιμήσεις.

1. Αρχίζω πάντως από την έρευνα των δύο τελευταίων. Οι ανατιμήσεις αυτές αποκαλύπτουν την ύπαρξη μηχανισμού που είναι κοινός. Και στις δυο περιπτώσεις η ενέργεια που ακολουθήθηκε είναι η ίδια:

α) Καταρχάς, ένας παραγωγός γνωστοποιεί την πρόθεσή του να προβεί σε γραμμική ανατίμηση σε μια ή περισσότερες εθνικές αγορές για συγκεκριμένο ποσό και για επίσης συγκεκριμένο και πολύ ευρύ φάσμα προϊόντων. Είναι η περίπτωση της BASF το 1965 και της Geigy το 1967. Το αν ο χρόνος ενάρξεως της σχεδιαζομένης ανατιμήσεως καθορίζεται έτσι ώστε να απομένει κάποιο χρονικό περιθώριο (2 μήνες το 1967) ή δεν καθορίζεται, όλα αυτά γίνονται έτσι σαν να ήθελε να δώσει ο price-leader στους λοιπούς παραγωγούς προθεσμία διασκέψεως.

β) Κατόπιν ενημερώνονται οι λοιπές εταιρείες για το σχέδιο, είτε υπό την ιδιότητά τους ως θυγατρικών εταιρειών και πελατών είτε με άλλα μέσα. Το ίδιο το γεγονός της ενημερώσεώς τους νομίζω ότι δεν αμφισβητήθηκε.

γ) Τέλος, στην πλειονότητα των χωρών της κοινής αγοράς οι παραγωγοί δίνουν τις αναγκαίες οδηγίες για να αρχίσει να ισχύει η ανατίμηση, αυτή δε επέρχεται τότε κατά την ίδια ημερομηνία, τόσο το 1965 όσο και το 1967.

Αν αντιθέτως ένας από τους παραγωγούς στην αγορά αρνείται να ευθυγραμμισθεί — όπως ήταν η περίπτωση της ACNA στην ιταλική αγορά το 1965 και το 1967 — οι άλλοι αρνούνται να προχωρήσουν στην εκτέλεση στην αγορά αυτή.

Έτσι βρισκόμαστε μπροστά σε μια αρχική απόφαση του price-leader, η οποία αναγγέλλεται εκ προοιμίων, ακολουθούμενη, ανάλογα με την περίπτωση, με προσχώρηση των λοιπών εταιρειών ή με ολική ή μερική άρνηση, την οποία άρνηση δέχονται οι ανταγωνιστές που συνάγουν από το γεγονός αυτό τις συνέπειες.

Χωρίς να χρειάζεται να ερευνηθεί πώς θα πρέπει να χαρακτηριστεί νομικά αυτή η ενέργεια ενόψει του δικαίου των συμβάσεων, δεδομένου ότι δεν έχουμε να κάνουμε με «συμφωνία», θεωρώ ότι περιλαμβάνει στην πραγματικότητα τη σύμπτωση περισσοτέρων βουλήσεων: τη βούληση του price-leader που δεν είναι δήλωση βουλήσεως αμιγώς μονομερής αφού η εφαρμογή της αποφάσεώς του υπόκειται στην αποδοχή των λοιπών παραγωγών, κατόπιν της βουλήσεως καθενός από τους παραγωγούς αυτούς οι οποίοι προσχωρούν τουλάχιστον σιωπηρώς στην αρχική απόφαση του price-leader ή αντιτίθενται σ' αυτήν και εμποδίζουν την πραγματοποίησή της ή τουλάχιστον περιορίζουν την έκτασή της.

Τα πραγματικά αυτά περιστατικά μού φαίνονται επαρκή για να αποδειχθεί το στοιχείο της εναρμονισμένης ενέργειας που απαιτεί το άρθρο 85, παράγραφος 1. Το να απαιτηθεί μια πιο εμφανής δήλωση, πιο ρητή, των βουλήσεων θα οδηγούσε στο να μη ληφθεί υπόψη η διάκριση στην οποία προβαίνει αυτή η διάταξη της Συνθήκης μεταξύ συμφωνίας και εναρμονισμένης πρακτικής. Αυτό θα κατέληγε, κατά συνέπεια, στο να μη δοθεί στην έννοια της εναρμονισμέ-

νης πρακτικής το ρεαλιστικό νόημα που πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να της αναγνωριστεί. Η εναρμονισμένη ενέργεια δεν είναι συμφωνία· δεν καταχωρίζεται σε έγγραφο που έχει ως σκοπό να καθορίσει τις αντίστοιχες υποχρεώσεις των μερών. Ούτε είναι αναγκαστικά μια conspiration που διοργανώνεται μεθοδικά σε συναντήσεις όπου μπορούν να εκφράζονται διαφορετικές γνώμες, όπου συγκρούονται τα συμφέροντα. Μπορεί να συνίσταται και αυτό συνέβη στην προκειμένη περίπτωση σε κοινή αλλά συντονισμένη συμπεριφορά, η οποία ξεκινά από αποφάσεις φαινομενικά μονομερείς, των οποίων η εκτέλεση υπόκειται στην προσχώρηση των συμμετεχόντων.

Κατά της απόψεως αυτής υπάρχει ασφαλώς μια αντίρρηση που δεν παρέλειψαν να αναπτύξουν λαμπρά κατά την προφορική διαδικασία ορισμένοι εκπρόσωποι των προσφευγουσών, ιδιαίτερα δε ο καθηγητής von Simson.

Το να περιοριστεί κανείς μόνο στις σχέσεις μεταξύ του price-leader, αφενός, και καθενός των λοιπών παραγωγών, αφετέρου, θα σήμαινε να χαρακτηριστούν ως εναρμονισμένη ενέργεια διμερείς σχέσεις οι οποίες σε μια ολιγοπωλική αγορά βρίσκουν τη φυσική τους εξήγηση στο ίδιο το συμφέρον μιας επιχειρήσεως, η οποία υπόκειται στις δεσμεύσεις μιας τέτοιας αγοράς και στην υπερέχουσα δύναμη του price-leader. Η ενέργεια θα μπορούσε τότε ίσως να λογισθεί, υποστηρίζεται, ως κατάχρηση δεσποζούσης θέσεως εκ μέρους του price-leader, κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης, όχι όμως ως εναρμονισμένη πρακτική εμπίπτουσα στο άρθρο 85· διότι το άρθρο αυτό απαιτεί όχι απλή προσχώρηση στην απόφαση ενός των παραγωγών, αλλά αληθινή συνεννόηση μεταξύ των παραγωγών.

Η αντίρρηση του καθηγητή von Simson δεν μου φαίνεται βάσιμη. Πράγματι, αν είχε συναφθεί μεταξύ του price-leader και καθενός των λοιπών παραγωγών αληθινή συμφωνία, έτσι ώστε να εκφράζεται η προσχώρηση του άλλου αυτού παραγωγού, δεν θα υπήρχε καμιά αμφιβολία ότι μια τέτοια διμερής συμφωνία, ακόμη και αν είχε παραμείνει μεμονωμένη, θα μπορούσε να δικαιολογήσει την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, χωρίς να υπάρχει ανάγκη να ερευνηθεί αν συνήφθησαν και άλλες όμοιες συμφωνίες ούτε αν συνήφθησαν δεσμοί μεταξύ των συμβαλλομένων των διαφόρων συμφωνιών.

Επομένως, μπορεί να απαιτήσει κανείς περισσότερα στα θέματα των εναρμονισμένων πρακτικών από ό,τι στα θέματα συμφωνιών;

Δεύτερον, η αντίρρηση που αναπτύχθηκε κατά της απόψεώς μου δεν θα ίσχυε — πράγμα που εξηγείται από το γενικό προσανατολισμό της επιχειρηματολογίας των προσφευγουσών — παρά μόνο στην περίπτωση ολιγοπωλικής αγοράς κλασσικού τύπου, δηλαδή αγοράς που προϋποθέτει στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ των παραγωγών ομογενών προϊόντων. Αλλά, όπως είδαμε, η έρευνα της αγοράς χρωστικών ουσιών οδηγεί στη σκέψη ότι τα ειδικά χαρακτηριστικά αυτής της αγοράς απομακρύνονται σε περισσότερα σημεία από το πρότυπο σχήμα του ολιγοπωλίου. Δεν εντυπωσιάζει η διαπίστωση ότι για κάθε μια από τις ανατιμήσεις που έγιναν το 1965 και το 1967 ο price-leader είναι διαφορετικός: καταρχάς η BASF, κατόπιν η Geigy; Κατόπιν αυτού δεν δικαιολογείται η σκέψη ότι η πρωτοβουλία της αποφάσεως στα θέματα τιμών διαμορφώθηκε κατά τρόπο ώστε ο ένας μετά τον άλλο οι παραγωγοί να προβούν με τη σειρά τους σε ανατιμήσεις; Ένας τέτοιος χειρισμός, αν ήταν πάντως αποδεδειγμένος, θα συνιστούσε αναμφιβόλως αυτός καθεαυτός εναρμονισμένη ενέργεια, δεν προκύ-

πτει όμως από την αποδεικτική διαδικασία. Ή μήπως δεν θα έπρεπε μάλλον να αναζητηθεί η εξήγηση αυτών των μεταβολών στο leadership σε θέματα τιμών στο γεγονός ότι, εφόσον οι εθνικές αγορές είναι στεγανοποιημένες, ήταν φυσικό να είναι ο price-leader μια από τις επιχειρήσεις που εξάγουν μεγάλο μέρος της παραγωγής τους στις γειτονικές αγορές, όπως συμβαίνει τόσο με τη BASF όσο και με τη Geigy;

Ασφαλώς, η δεύτερη αυτή περίπτωση, όπως και η πρώτη, δεν βρίσκει αδιαμφισβήτητο έρεισμα στα στοιχεία του φακέλου. Την θεωρώ όμως πιο πιθανή λαμβανομένου υπόψη του γενικού πλαισίου της υποθέσεως.

Όπως και αν έχει το πράγμα δεν χρειάζεται να δεχθείτε αυτήν την άποψη αν μπόρεσα να σας πείσω ότι ο ίδιος ο μηχανισμός των ανατιμήσεων του 1965 και του 1967 αποκαλύπτει, από μόνος του, την ύπαρξη εναρμονισμένης ενέργειας. Αν έχετε ακόμη αμφιβολίες επί του σημείου αυτού, οι ειδικές πραγματικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες διενεργήθηκαν αυτές οι ανατιμήσεις ενέχουν επίσης σοβαρές ενδείξεις. Οι ενδείξεις αυτές είναι για την ανατίμηση που έγινε το 1967 οι πιο πολλές και οι πιο συγκλίνουσες. Σας στις υπενθυμίζω: στις 18 Αυγούστου 1967 πραγματοποιείται στη Βασιλεία, στην έδρα της Sandoz, συνάντηση στην οποία παρίστανται αντιπρόσωποι όλων των προσφευγουσών επιχειρήσεων, πλην της ACNA. Δεν έχουμε βέβαια τα πρακτικά αυτής της συναντήσεως, ένα όμως σημείο είναι ασφαλές: ο εκπρόσωπος της Geigy ανακοίνωσε την πρόθεση της εταιρείας αυτής να αυξήσει τις τιμές των διαλυτών χρωστικών ουσιών με βάση την ανιλίνη πριν από το τέλος του έτους, από δε τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι η πρόθεση αυτή διατυπώθηκε σε συγκεκριμένους αριθμούς· επρόκειτο για αύξηση ποσοστού 8% που θα άρχιζε από τις 16 Οκτωβρίου 1967.

Οι αντιπρόσωποι της Bayer και της Francolor ανακοίνωσαν ότι οι επιχειρήσεις τους αντιμετώπιζαν επίσης ανατίμηση.

Ασφαλώς, τίποτα δεν αποδεικνύει ρητά ότι οι δηλώσεις αυτές ακολουθήθηκαν από διάσκεψη κατά την οποία ανελήφθησαν αμοιβαίες δεσμεύσεις. Φαίνεται όμως απίθανο να μην έγινε επί του σημείου αυτού τουλάχιστον κάποια συζήτηση, αφού την εποχή εκείνη το πρόβλημα της τιμής των χρωστικών ουσιών και της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων ανησυχούσε σοβαρά όλες τις εταιρείες που παρήγαν τα προϊόντα αυτά.

Αμέσως μετά τη συνάντηση της Βασιλείας αρχίζει, για κάθε μια από τις επιχειρήσεις, περίοδος έντονης δράσεως για την εφαρμογή της προβλεφθείσης ανατιμήσεως. Οι αντιπρόσωποι των επιχειρήσεων στη συνάντηση της Βασιλείας κάνουν απολογισμό της καταστάσεως στους αντίστοιχους ιθύνοντες των επιχειρήσεών τους· δύο ειδικές περιπτώσεις ρυθμίζονται κατά το διάστημα αυτής της περιόδου: η περίπτωση της Γαλλίας για την οποία η Francolor, λόγω του ελέγχου των τιμών, δεν μπόρεσε να επωφεληθεί των ανατιμήσεων του 1964 και του 1965, αποφασίζει την ανάκτηση των απολεσθέντων με 4% πέραν της γενικής ανατιμήσεως του 8%· η περίπτωση της Ιταλίας όπου, ενόψει της υφέσεως της εσωτερικής αγοράς, η ACNA αντιτίθεται στην ανατίμηση, για την οποία πάντως δηλώνει ότι είναι πρόθυμη να την εφαρμόσει σε άλλες αγορές, ιδίως στη βελγική και στη γαλλική αγορά.

Έτσι, η ανατίμηση η οποία είχε αρχικά αντιμετωπισθεί στο ενιαίο ύψος του 8% σε όλες τις αγορές της Κοινότητας, προσαρμόσθηκε στις ειδικές περιπτώσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας.

Επίσης φαίνεται ότι η BASF, η οποία επιθυμούσε μεγαλύτερη ανατίμηση, προσχώρησε τελικά στο ποσοστό του 8%.

Εν πάση περιπτώσει στις 19 Σεπτεμβρίου 1967 όλες οι επιχειρήσεις που είχαν αντιπροσωπευθεί στη Βασιλεία ένα μήνα νωρίτερα αναγγέλλουν την ανατίμηση του 8% από τις 16 Οκτωβρίου 1967, ανατίμηση την οποία αναβίβασε στο 12% η Francolor.

Τέλος, σ' όλες σχεδόν τις περιπτώσεις η ανατίμηση αυτή εφαρμόστηκε, πλην βεβαίως της Ιταλίας, από την ημερομηνία που είχε αναγγελθεί στη Βασιλεία και επιβεβαιώθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου, δηλαδή από τις 16 Οκτωβρίου.

Ένας τέτοιος τέλειος συγχρονισμός στην πορεία των εργασιών μπορεί να εξηγηθεί με μια απλή αμοιβαία ανταλλαγή πληροφοριών, την οποία άλλωστε δεν αμφισβητούν οι εταιρείες; Κατά τη γνώμη μου, πιστεύω ότι, χωρίς αληθινή συννενόηση, η ενέργεια δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί υπό τις προϋποθέσεις αυτές.

Οι πράξεις αυτές αποκαλύπτουν έτσι ενδείξεις που μπορούν να αποδείξουν, κατά την άποψή μου, την ύπαρξη αυτής της εναρμονισμένης ενέργειας όχι μόνο μεταξύ Geigy και κάθε μιας από τις λοιπές εν λόγω εταιρείες, αλλά ακόμη μιας εναρμονισμένης ενέργειας αυτών των εταιρειών μεταξύ τους, τόσο όσον αφορά την απόφαση που θα έπαιρναν έναντι της προθέσεως που εξήγγειλε ο price-leader όσο και ως προς τις λεπτομέρειες σύμφωνα με τις οποίες προσχώρησαν στην απόφασή του.

Η απόφαση της Ιταλίας είναι από την άποψη αυτή εναργής. Αφού η ACNA αρνήθηκε να ενωθεί σε αυτήν την εναρμονισμένη ενέργεια, η ιταλική αγορά γλίτωσε τις ανατιμήσεις και οι λοιπές επιχειρήσεις συνήγαγαν τα συμπεράσματα αυτής της αρνήσεως· η ACNA, αντιθέτως, δέχθηκε να αυξήσει τις τιμές της στη γαλλική και βελγική αγορά.

Όσον αφορά την ανατίμηση του 1965 η οποία συνίσταται, σας το υπενθυμίζω, στην επέκταση της ανατιμήσεως του 1964 στη Γερμανία και στην αύξηση κατά 10% των τιμών των προϊόντων που δεν εθίγησαν από την ανατίμηση του 1964, δηλαδή ουσιωδώς των μη διαλυτών βαφών, αυτές οι λεπτομέρειες εφαρμογής παρουσιάζουν μεγάλη αναλογία με εκείνες της ανατιμήσεως του 1967.

Αναγγέλθηκε πολύ νωρίς από τη BASF ήδη από τις 14 Οκτωβρίου 1964· την ίδια πρόθεση επέδειξε η Bayer στις 30 Οκτωβρίου και η Cassella στις 5 Νοεμβρίου. Τελικά αποφασίστηκε και άρχισε να ισχύει μετά την εκπνοή προθεσμίας όμοιας με εκείνης η οποία μεσολάβησε κατά το 1967 μεταξύ της συναντήσεως της Βασιλείας και της πραγματικής εφαρμογής της ανατιμήσεως· πράγματι, για όλες τις εταιρείες η απόφαση ελήφθη μόλις στις 28 Δεκεμβρίου και άρχισε να ισχύει από την 1η Ιανουαρίου του 1965. Κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο ρυθμίστηκαν δύο ειδικές περιπτώσεις: καταρχάς, η άρνηση της ACNA είχε ως συνέπεια να αποκλεισθεί η ιταλική αγορά για πρώτη φορά από τις ανατιμήσεις που έγιναν στις άλλες αγορές· δεύτερον, η καθήλωση των τιμών στη Γαλλία εμπόδισε, όπως γνωρίζομε, την εφαρμογή οποιασδήποτε ανατιμήσεως στη χώρα αυτή. Τέλος, όπως και για την ανατίμηση του 1967, ο συγχρονισμός ήταν απόλυτος, δεν υφίσταται καμιά ανομοιότητα ή διαφορά, έστω και ελάχιστη, ως προς τους όρους εφαρμογής. Κατόπιν αυτού, για λόγους ανάλογους με εκείνους που ανέπτυξα ήδη, πιστεύω ότι η ανατίμηση του 1965 αποτέλεσε αντικείμενο

της ίδιας εναρμονισμένης ενεργείας με εκείνη του 1967.

2. Η ανατίμηση του 1964

Αν δεν ακολουθήσαμε την χρονολογική σειρά των διαδοχικών ανατιμήσεων, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι όσον αφορά την πρώτη ανατίμηση η οποία συνέβη τον Ιανουάριο του 1964, ο φάκελος δεν περιλαμβάνει τόσες πληροφορίες όσο για τις ανατιμήσεις που επακολούθησαν.

Γνωρίζομε μόνο τους όρους υπό τους οποίους εφαρμόστηκε αυτή η ανατίμηση μεταξύ 13 και 20 Ιανουαρίου· ξέρουμε επίσης ότι ξεκίνησε από τη Ciba η οποία, κατά πάσα πιθανότητα περί τα τέλη του 1964 ή κατά τις πρώτες ημέρες του 1964, έδωσε στην θυγατρική της ιταλική εταιρεία εντολή ανατιμήσεως κατά 15% για τις περισσότερες χρωστικές ουσίες με βάση την ανιλίνη, πλην ορισμένων προϊόντων, ιδίως των βαφών.

Αντιθέτως, αγνοούμε πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις ανήγγειλε ο price-leader την ανατίμηση, καθώς και τις αντιδράσεις των λοιπών παραγωγών, παρά μόνο ότι αυτοί την τήρησαν, εκτός από τη γερμανική και τη γαλλική αγορά.

Δέν μπορώ επομένως να βεβαιώσω ότι για την πρώτη αυτή ενέργεια εφαρμόστηκε ήδη ο μηχανισμός που είδαμε να λειτουργεί για τις επόμενες.

Αυτή όμως η έλλειψη πληροφοριών δεν θα με οδηγήσει να απορρίψω για την ανατίμηση του 1964 την αιτίαση της εναρμονισμένης ενεργείας. Σημειώνω εν παρόδω ότι το κενό που υφίσταται στο φάκελο προκύπτει προφανώς από το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν είχε ακόμη τότε αντιληφθεί τον κίνδυνο εναρμονισμένων ενεργειών και δεν μπόρεσε a fortiori να πληροφορηθεί σχετικά. Όταν ανέλαβε αργότερα τη διενέργεια εξακριβώσεων, δεν ήταν ασφαλώς εύκολο να ανεύρει, με λίγες πιθανότητες επιτυχίας, τις ενδείξεις εναρμονισμένης ενεργείας η οποία είχε καθ' υπόθεση εξυφανθεί κατά τους τελευταίους μήνες του 1963.

Έτσι επομένως θα προσπαθήσω να σας πείσω βάσει μόνο των πραγματικών περιστατικών που προκύπτουν από τα στοιχεία του φακέλου.

Ποια είναι αυτά τα πραγματικά περιστατικά;

Όσον αφορά τις ημερομηνίες εφαρμογής της ανατιμήσεως είναι αποδεδειγμένο ότι στις 7 Ιανουαρίου η Ciba της Ιταλίας εφήρμοσε από την ίδια ημέρα ανατίμηση κατά 15% των χρωστικών ουσιών με βάση την ανιλίνη πλην των βαφών και των χρωστικών ουσιών που χρησιμοποιούνται για τη διατροφή και τον καλλωπισμό. Οι λοιποί παραγωγοί χρειάστηκαν 2 ως 3 ημέρες για να αντιδράσουν. Στις 9 Ιανουαρίου η ICI της Ολλανδίας ανήγγειλε και εφήρμοσε την ανατίμηση. Στις 9 η ώρα το βράδυ όλοι οι άλλοι παραγωγοί έδωσαν εντολές ανατιμήσεως στους αντιπροσώπους τους στην Ιταλία. Την ίδια ημέρα η Bayer παραγγέλλει στην θυγατρική της εταιρεία στο Βέλγιο να προβεί στην ίδια ανατίμηση των ίδιων προϊόντων η οποία θα εφαρμοστεί από τις 10 Ιανουαρίου. Επίσης δε στις 10 Ιανουαρίου απαφασίζει η ACNA την ανατίμηση στην Ιταλία· στις 13 Ιανουαρίου την εφαρμόζει στο Βέλγιο. Τέλος, στις 13 Ιανουαρίου η Sandoz της Ελβετίας δίνει στη Sandoz της

Ιταλίας τις αναγκαίες οδηγίες για να εφαρμόσει την ανατίμηση, της οποίας την αρχή της είχε ανακοινώσει με γνωστοποίηση της 9ης Ιανουαρίου.

Ως προς τις λεπτομέρειες: εφαρμόστηκε το ίδιο ποσοστό ανατιμήσεως· η ανατίμηση αυτή αναφέρεται σε όλες σχεδόν τις ίδιες κατηγορίες προϊόντων. Ναι μεν διαπιστώθηκαν ορισμένες διαφορές, οι οποίες επισημάνθηκαν άλλωστε από δύο προσφεύγουσες, την Bayer και την Geigy, τόσο όσον αφορά τα προϊόντα που έπρεπε να θιγούν από την ανατίμηση όσο και όσον αφορά τις λεπτομέρειες εφαρμογής της ανατιμήσεως αυτής στους πελάτες, οι διαφορές όμως αυτές είναι μικρές και δεν μπορούν να επηρεάσουν σοβαρά τις βέβαιες ομοιότητες και από ορισμένες απόψεις εντυπωσιακές ομοιότητες που παρατηρούνται μεταξύ των οδηγιών που απηύθυναν ορισμένες μητρικές εταιρείες στις θυγατρικές τους εταιρείες ή στους αντιπροσώπους τους. Σ' αυτό διαβλέπει η Επιτροπή μια από τις αποδείξεις της εναρμονισμένης ενεργείας. Χωρίς να συμμερίζομαι απολύτως αυτήν την άποψη, πρέπει πάντως να αναγνωρισθεί ότι η σχεδόν λεκτική σύμπτωση ορισμένων από αυτές τις ανακοινώσεις που έγιναν με το τηλέτυπο, όχι μόνον όσον αφορά τις ημερομηνίες, όσον αφορά τα ποσοστά της ανατιμήσεως και τις κατηγορίες των προϊόντων τις οποίες αφορούν, αλλά επίσης και όσον αφορά τη συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθήσουν στις σχέσεις με τους πελάτες, αποτελεί μια συμπληρωματική όχι αμελητέα ένδειξη. Θα ήταν, λέγει ακόμα η καθής, αδιανόητο να μπόρεσαν οι ενδιαφερόμενες να θέσουν σε εφαρμογή τόσο σύντομα μια ομοιόμορφη ανατίμηση αν δεν είχαν προηγουμένως συνεννοηθεί. Το επιχείρημα αυτό δεν είναι χωρίς αξία, αλλά μπορεί να προβληθεί η αντίρρηση ότι μπορούσε αντιθέτως να γίνει επίκληση αυτής της ταχύτητας με την οποία αντέδρασαν οι εταιρείες κατά της υποθέσεως περί εναρμονισμένης ενεργείας η οποία απαιτεί αναγκαστικά ορισμένο χρονικό διάστημα.

Δεν αποκλείεται πάντως να σκεφθεί κανείς ότι οι οδηγίες προς τις θυγατρικές εταιρείες και προς τους αντιπροσώπους ήταν η κατάληξη ενεργειών που μπορούν ευλόγως να τεκμαρθούν ότι είχαν αρχίσει ορισμένες εβδομάδες νωρίτερα. Ενώ λοιπόν για τις ανατιμήσεις του 1965 και του 1967 έχουν αποκαλυφθεί όλες οι φάσεις της εναρμονισμένης ενεργείας, για την ανατίμηση του 1964 βλέπουμε μόνο ένα τμήμα που προβάλλει από το «παγόβουνο». Αυτό μπορεί επίσης να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι διαδικασία της εναρμονισμένης ενεργείας προσαρμόσθηκε, θα μπορούσε να πει κανείς, στο χρόνο και πήρε την εντελή μορφή της κατά την τελευταία ανατίμηση του 1967.

3. Η απόδειξη της εναρμονισμένης ενεργείας

Αλλά ας μη καθυστερούμε στα σημεία αυτά τα οποία είναι σε τελική ανάλυση δευτερεύοντα. Υπάρχει μια άλλη σκέψη η οποία με οδηγεί να θεωρήσω αποδεδειγμένη την ύπαρξη εναρμονισμένης ενεργείας η οποία εξυφάνθηκε ήδη πριν από την ανατίμηση του 1964. Πιστεύω πράγματι ότι η ανατίμηση αυτή δεν μπορεί να αποσπασθεί από τις ανατιμήσεις που επακολούθησαν, οι οποίες είναι, και οι μεν και οι δε, στοιχεία γενικής στρατηγικής στην οποία μετέσχαν με πλήρη επίγνωση οι παραγωγοί. Δεν είναι άλλωστε δεδομένο ότι το 1965 αυτή η ανατίμηση του 1964 κατά ποσοστό 15% είναι εκείνη που επεκτάθηκε στη Γερμανία, η οποία είχε γλιτώσει αυτήν την ανατίμηση πιο νωρίς; Δεν είναι αποδεδειγμένο ότι το 1965 ακόμη η κατά 10% αύξηση αναφερόταν σε κείνες τις χρωστικές ουσίες και βαφές που είχαν αποκλεισθεί από την πρώτη ανατίμηση, δηλαδή ότι συνίστατο στην επέκταση του πεδίου εφαρμογής της ανατιμήσεως; Ότι το 1967 αποφασίστηκε δεύτερη αύξηση των τιμών όλων των χρωστικών ουσιών συμπεριλαμβανομένης αυτή τη φορά και της γαλλικής αγοράς η οποία είχε αποκλεισθεί από τις ανατιμήσεις λόγω του σχεδίου σταθεροποιήσεως;

Αυτό το στοιχείο της συνεχείας στην εξέλιξη με πείθει ότι της εναρμονισμένης ενεργείας προηγήθηκε γενικό σχέδιο. Κατόπιν αυτού, οι διαφορές, οι οποίες άλλωστε είναι μικρές, που διαπιστώθηκαν στο modus operandi δεν επηρεάζουν την ενότητα και τη συνέχεια αυτού του σχεδίου.

Δεν είναι άλλωστε μέσα στη φύση των πραγμάτων ότι σε θέματα ανατιμήσεων οι παραγωγοί ενεργούν με διαδοχικές και διαβαθμισμένες αυξήσεις για να αποφύγουν την απότομη εφαρμογή σε μια φορά ενός υπερβολικού ποσοστού, για να προσπαθήσουν να απαμβλύνουν τις αντιδράσεις των πελατών, τέλος για να διασφαλιστούν, πριν προβούν στην εκτέλεση του σχεδίου τους, ότι η εφαρμογή του πρώτου κλιμακίου αυξήσεων πέτυχε τους επιδιωκόμενους στόχους και δεν επέφερε δυσάρεστες συνέπειες;

Καταλήγω επομένως με απόλυτη βεβαιότητα ότι πρέπει να αναγνωρισθεί η ύπαρξη μιας και της ίδιας εναρμονισμένης πρακτικής για τις τρεις ανατιμήσεις του 1964, του 1965 και του 1967.

Απομένουν να ερευνηθούν δύο ακόμη ζητήματα για να αναγνωρισθεί ότι η εναρμονισμένη αυτή συμπεριφορά μπορούσε να δικαιολογήσει την προσβαλλομένη απόφαση.

Τμήμα IV — Η προσβολή του ανταγωνισμού

Α — *Εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης στην εναρμονισμένη πρακτική*

Για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης, πρέπει ακόμη οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων ή οι εναρμονισμένες πρακτικές να έχουν «ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή την νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς».

Όσον αφορά τις συμφωνίες έχετε ερμηνεύσει την έκφραση «ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα» υπό την έννοια ότι το αντικείμενο μόνο αρκεί για να πληρούται η προϋπόθεση, χωρίς να χρειάζεται να αναζητηθούν τα πραγματικά αποτελέσματα που μπορεί να έχει μια συμφωνία στον ανταγωνισμό (απόφαση της 13ης Ιουλίου 1966, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 56/64 ως 58/64, Grundig, Recueil, 1965, σ. 491).

Αλλά ένα μέρος της θεωρίας το οποίο προσδίδει, για να ορίσει την έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής, ιδιαίτερη σημασία στα αντικειμενικά στοιχεία, κρίνει ότι για να εμπέσει στο άρθρο 85 αυτή η πρακτική πρέπει να είχε πράγματι στη συγκεκριμένη περίπτωση ως αποτέλεσμα την αλλοίωση του ανταγωνισμού.

Στις προτάσεις του επί της υποθέσεως Chemiefarma ο γενικός εισαγγελέας Gand φαίνεται να προσανατολίζεται προς τη σκέψη αυτή. Κατ' αυτόν, «μολονότι για την εφαρμογή του άρθρου 85 δεν χρειάζεται να ληφθούν υπόψη τα συγκεκριμένα αποτελέσματα (μιας συμφωνίας), τα πράγματα έχουν αναμφιβόλως αλλιώς για την εναρμονισμένη πρακτική, η οποία, κατά την επικρατούσα άποψη, προϋποθέτει ότι η εναρμονισμένη ενέργεια εκφράζεται συγκεκριμένα, έτσι ώστε να πρέπει να αποδεικνύεται συγχρόνως de facto συμπεριφορά των ενδιαφερομένων, αφετέρου δε, η ύπαρξη σχέσεως μεταξύ αυτής της συμπεριφοράς και ενός προκαθορισθέντος σχεδίου» (Recueil, 1970, σ. 718).

Άφησα ήδη να διαφανεί ότι η γνώμη μου δεν απομακρύνεται πολύ από την πιο πάνω εκφρασθείσα γνώμη.

Μπορεί να προχωρήσει κανείς περισσότερο, να λάβει υπόψη του όχι την έκφραση, το πραγματικό αποτέλεσμα της πρακτικής, αλλά και το πιθανό του αποτέλεσμα; Ασφαλώς θα φαινόταν παράξενο να γίνει δεκτό ότι μια εναρμονισμένη πρακτική που δεν είχε ουσιαστικά κανένα αποτέλεσμα στον ανταγωνισμό, παρά την πρόθεση των συμμετεχόντων και λόγω περιστατικών ξένων προς αυτούς, θα διέφευγε από την εφαρμογή του άρθρου 85· τείνω να θεωρήσω σε μια τέτοια περίπτωση ότι η απόπειρα ή η απλή αρχή εκτελέσεως θα αρκούσε να δικαιολογήσει την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1.

Β — *Οι συνέπειες της εναρμονισμένης πρακτικής επί του ανταγωνισμού.*

Αν όμως συμμερίζεστε την άποψή μου, δεν χρειάζεται να αποφανθείτε επί του ζητήματος αυτού διότι στην συγκεκριμένη περίπτωση η επίδικη εναρμονισμένη πρακτική είχε συγχρόνως ως αντικείμενο και ως συγκεκριμένο αποτέλεσμα τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού στην κοινή αγορά.

Ποιες ήταν στην πράξη οι συνέπειες των ανατιμήσεων των χρωστικών ουσιών;

Αν πιστεύσει κανείς τις προσφεύγουσες, οι συνέπειες αυτές ήταν ανύπαρκτες λόγω αυτής της ίδιας της δομής της αγοράς των χρωστικών ουσιών καθώς και της πρακτικής που χρησιμοποιείται στις πωλήσεις στους καταναλωτές. Ο ισχυρισμός αυτός απορρέει φυσικά από τη γενική άποψη που έχουμε ήδη συναντήσει όσον αφορά την εξήγηση της παράλληλης συμπεριφοράς των επιχειρήσεων. Εδώ όμως εμφανίζεται απροσδόκητη αφού συγχρόνως η πλειονότητα των προσφευγουσών ισχυρίζεται ότι υφίστατο στην αγορά ζωηρός ανταγωνισμός μεταξύ πωλητών. Εντούτοις, η αντίφαση αυτή είναι μόνο φαινομενική. Κάνοντας χρήση των πραγματογνωμοσυνών, οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι το επίπεδο των τιμών δεν είναι το μοναδικό — ούτε βεβαίως το κυριότερο — στοιχείο αυτού του ανταγωνισμού μεταξύ διανομέων. Ο ισχυρισμός αυτός δεν είναι ακριβής· τον ανέφεραν αυτοί οι ίδιοι καθηγητές Kloten και Albach· οι ικανότητες και οι προθεσμίες παραδόσεως, η ποιότητα των προϊόντων, η υπηρεσία τεχνικής βοηθείας μετά την πώληση και οι εγγυήσεις που προσφέρονται στους πελάτες, οι οποίες φθάνουν μέχρι την ασφάλιση των ενδεχομένων ζημιών που οφείλονται στη χρήση χρωστικών ουσιών των οποίων η ποιότητα θα αποδεικνυόταν ανεπαρκής, αποτελούν πράγματι παράγοντες στους οποίους υπολογίζουν πολύ οι αγοραστές, οι καταναλώτριες βιομηχανίες· το στοιχείο αυτό δεν το αρνείται ο καθηγητής Kantzenbach. Ας μου επιτραπεί όμως να πω ότι τα στοιχεία αυτά του ανταγωνισμού συνεχίζουν να υφίστανται, ανεξαρτήτως από το γενικό επίπεδο των τιμών, όταν τουλάχιστον οι διακυμάνσεις τους έχουν γενική εφαρμογή και ενιαίο ποσοστό. Αυτοί οι παράγοντες του ανταγωνισμού θα έπαιζαν αποφασιστικό ρόλο μόνο σε περιπτώσεις διαφορετικών ανατιμήσεων.

Αυτό είναι άλλωστε που προσπαθούν να αποδείξουν οι προσφεύγουσες, υποστηρίζοντας ότι εφόσον δεν εδημοσιεύθηκαν οι τιμοκατάλογοι των βασικών τιμών, ο ανταγωνισμός των τιμών πωλήσεως διενεργείται μέσω ατομικών εκπτώσεων που παρέχονται σε ορισμένους αγοραστές· ότι κατόπιν αυτού ανατιμήσεις στο ίδιο ποσοστό δεν μπορούν να επηρεάσουν αυτό το είδος του ανταγωνισμού αφού, στην πραγματικότητα, οι τιμές παραμένουν διαφοροποιημένες. Έτσι, οι γραμμικές ανατιμήσεις δεν θα

είχαν συνέπειες επί των πραγματικών τιμών, όπως αποδεικνύεται άλλωστε από την τάση πραγματικής διαβρώσεως τιμών η οποία διαπιστώθηκε σ' όλη την αγορά των χρωστικών ουσιών, παρά τη διενέργεια των γραμμικών ανατιμήσεων κατά την περίοδο του 1964 ως το 1967. Ενόψει αυτής της επιχειρηματολογίας θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί γιατί οι παραγωγοί προέβησαν σε τέτοιες ανατιμήσεις όταν οι πραγματικές τιμές πωλήσεως καθορίζονται, όπως ισχυρίζονται, στις περισσότερες, αν μη σε όλες τις περιπτώσεις, από τις εκπτώσεις που δίδουν οι διανομείς για να διατηρήσουν ή να κατακτήσουν τους πελάτες.

Η άποψη όμως αυτή δεν μου φαίνεται βάσιμη.

Καταρχάς, αποτελούν οι πωλήσεις με έκπτωση γενική πρακτική όπως μας είπαν; Δεν βρίσκω καμιά επιβεβαίωση στα στοιχεία του φακέλου. Αντιθέτως μάλιστα φαίνεται ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων μια θυγατρική εταιρεία, δηλαδή ο διανομέας, δεν μπορεί να παραχωρήσει εκπτώσεις παρά μόνο κατόπιν αδείας της μητρικής εταιρείας. Αυτό τουλάχιστον προκύπτει από ορισμένα τηλετυπήματα που περιέχουν οδηγίες. Δύσκολα μπορεί να αντιληφθεί κανείς ότι ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να εφαρμόζεται σε όλες ή τουλάχιστον σε όλες τις πωλήσεις.

Για ορισμένες εταιρείες έχουμε άλλωστε ενδείξεις σε συγκεκριμένους αριθμούς: πρόκειται για την Bayer, για την οποία εκτιμώνται σε 1 500 κατά έτος οι ατομικές εκπτώσεις που παραχωρήθηκαν (έκθεση Kloten και Albach, σ. 29, αριθ. 50). Όσον αφορά την ICI, αυτή επελήφθη το 1967, 689 αιτήσεων εκπτώσεως, δεν παραχώρησε όμως παρά μόνο 429 (υπόμνημα της ICI επί της βιομηχανίας των χρωστικών ουσιών στην Ευρώπη, σ. 14). Οι αριθμοί αυτοί εμφανίζονται πολύ ασθενείς σε σχέση με το γενικό αριθμό των πωλήσεων που πραγματοποίησαν αυτές οι ίδιες εταιρείες. Η Bayer είχε περίπου 5 000 πελάτες στην κοινή αγορά (Kloten και Albach, σ. 30, αριθ. 52). Κι αν ακόμα γίνει δεκτό ότι σε ορισμένους πελάτες χορηγούνται εκπτώσεις κατά τρόπο συνήθη, ο αριθμός τους είναι κατώτερος από το 1/3 όλης της πελατείας. Όσον αφορά την ICI, καταφαίνεται, ενόψει της σπουδαιότητας αυτής της εταιρείας, η ελάχιστη σημασία των παραχωρηθεισών εκπτώσεων.

Περαιτέρω, οποιαδήποτε και αν είναι η σχετική σημασία των πωλήσεων με έκπτωση, παραμένει το γεγονός ότι οι εκπτώσεις δεν μπορούν να παραχωρηθούν παρά μόνο σε σχέση με την τιμή αναφοράς, με την τιμή βάσεως. Κατόπιν αυτού, οι ανατιμήσεις, έστω και ομοιόμορφες κατά ποσοστό, δεν μπορούν να μην ασκούν επιρροή στις πραγματικές τιμές, σε μια αγορά που δεν είναι διαφανής και όπου είναι αδύνατο να καθοριστούν οι εκπτώσεις σε σχέση με εκείνες που θα μπορούσε να παραχωρήσει ένας ανταγωνιστής. Ας προστεθεί ότι για τον αγοραστή η ομοιόμορφη ανατίμηση δεν μπορεί να μην έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα κατά το ότι τον αποθαρρύνει να αξιώσει τη διατήρηση της εκπτώσεως που του είχε προηγουμένως εγκριθεί ή αποτέλεσμα πειστικότητας κατά το ότι τον προετοιμάζει ψυχολογικά να δεχθεί την μείωση αυτής της εκπτώσεως.

Τέλος, αν οι γραμμικές, ομοιόμορφες κατά ποσοστό ανατιμήσεις δεν είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό κάθε ανταγωνισμού, είχαν αναμφισβητήτως συγχρόνως ως αντικείμενο και ως αποτέλεσμα να διατηρηθεί αυτός ο ανταγωνισμός μέσα στα όρια που εκινείτο προηγουμένως. Οι παραγωγοί απέκτησαν ένα είδος ασφαλείας κατά του κινδύνου εξελίξεως αυτού του ανταγωνισμού και προπαντός διακινδυνεύσεως των κτηθεισών θέσεων και των πραγματοποιηθεισών ισορροπιών στις εθνικές στεγανοποιημένες αγορές.

Αυτή η ανάπτυξη με οδηγεί επομένως στο συμπέρασμα ότι οι γραμμικές ανατιμήσεις είχαν συγκεκριμένο αποτέλεσμα στον ανταγωνισμό που δεν είχαν οι διαφοροποιημένες και όχι εναρμονισμένες ανατιμήσεις. Πιστεύω επιπλέον ότι βρίσκω επιβεβαίωση αυτής της απόψεώς μου στην ειδική κατάσταση που επικρατούσε σε ορισμένες αγορές.

Γ — *Ειδική περίπτωση της εταιρείας ACNA*

Ένα ελαφρό επεισόδιο κατά την ακρόαση των αντιπροσώπων της Επιτροπής και ενός από τους αντιπροσώπους των προσφευγουσών εταιρειών έδωσε την ευκαιρία σε σημαντικές διευκρινήσεις επί του σημείου αυτού. Ο αντιπρόσωπος της Επιτροπής θεώρησε υποχρεωμένος να πει ότι ο κύκλος εργασιών της ACNA στη γερμανική αγορά αναπτύχθηκε σε μεγάλη έκταση κατά τους μήνες που έπονται της ανατιμήσεως της 1ης Ιανουαρίου 1965 στην οποία αρνήθηκε να συμμετάσχει αυτή η εταιρεία. Ο κύκλος εργασιών της στην αγορά αυτή ανήλθε κατά το 1964 σε 64 εκατομμύρια λίρες· έτσι, για τους πρώτους τέσσερις μήνες του 1965 έφθασε στα 97 εκατομμύρια λίρες και η Επιτροπή εκτιμά για ολόκληρο το 1965 τις εμπορικές ανταλλαγές της ACNA με την Γερμανία σε 300 περίπου εκατομμύρια λίρες. Όμοια φαινόμενα διαπιστώθηκαν και μετά την ανατίμηση του 1967.

Οι προσφεύγουσες δεν απήντησαν σε αυτή την επιχειρηματολογία. Περιορίστηκαν να υποστηρίξουν ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να επικαλεσθεί κατά το χρόνο των αγορεύσεων λόγο ο οποίος δεν είχε προβληθεί κατά τη γραπτή διαδικασία. Το απαράδεκτο αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό.

Δεν είναι η Επιτροπή, αλλά μία από τις προσφεύγουσες που επικαλέσθηκε κατά την προφορική διαδικασία ένα επιχείρημα που δεν είχε προβληθεί στα γραπτά υπομνήματα και με το οποίο επιχειρείτο να αποδειχθεί ότι η ACNA δεν αποκόμισε κανένα πλεονέκτημα όσον αφορά τον όγκο των πωλήσεών της από τη μη συμμετοχή της στην ανατίμηση του 1965. Και για να απαντήσει ακριβώς σ' αυτό το νέο επιχείρημα χρησιμοποίησε ο αντιπρόσωπος της Επιτροπής τα πραγματικά δεδομένα που μόλις ανέφερα. Η Επιτροπή, υπό την ιδιότητά της ως καθής η προσφυγή, παραδεκτώς ασφαλώς επικαλέσθηκε όλα τα στοιχεία που θεώρησε χρήσιμα για να αποκρούσει τη νέα επιχειρηματολογία των προσφευγουσών.

Η ουσιαστική ακρίβεια των πραγματικών περιστατικών που εκτέθηκαν πιο πάνω δεν αμφισβητήθηκε ρητά. Όσον αφορά την ανατίμηση του 1965 η Επιτροπή διευκρίνησε ότι οι διαπιστώσεις τις οποίες επικαλέσθηκε αναφέρονταν στις στενογραφημένες δηλώσεις που έκανε ο εμπορικός διευθυντής της ACNA, τον Ιούλιο του 1965, σε έναν από τους εξεταστές της Επιτροπής. Όσον αφορά την ανατίμηση του 1967 η Επιτροπή προσφέρθηκε να προσκομίσει τις αντίστοιχες ενδείξεις. Τα στοιχεία αυτά νομίζω ότι πρέπει να θεωρηθούν ακριβή. Έτσι, έχουν κατά τη γνώμη μου μεγάλη σημασία για να εκτιμηθούν τα αποτελέσματα των εναρμονισμένων πρακτικών επί του ανταγωνισμού. Αν η μοναδική επιχείρηση που δεν εφήρμοσε ορισμένες ανατιμήσεις ήταν σε θέση να αναπτύξει τις πωλήσεις της σε μια αγορά όπου οι λοιπές εταιρείες είχαν υψώσει κατά ομοιόμορφο τρόπο τις τιμές τους, αυτό οφείλεται στο ότι η συμπεριφορά των λοιπών αυτών εταιρειών προσπαθούσε να συγκρατήσει τον ανταγωνισμό εντός ορισμένων ορίων που δεν επιθυμούσαν να υπερβούν. Η συμπεριφορά της ACNA και το πλεονέκτημα που αποκόμησε άλλωστε από τη συμπεριφορά της αυτή είναι ιδιαιτέρως σημαντικά και επιβεβαιώνουν την άποψή μου ως προς το πραγματικό αποτέλεσμα της εναρμονισμένης πρακτικής.

Τμήμα V — Επιπτώσεις επί των εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ κρατών μελών

Πρέπει ήδη να ερευνηθεί αν αυτή η εναρμονισμένη πολιτική μπορούσε να επηρεάσει τις εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ κρατών μελών, όπως απαιτεί το άρθρο 85, παράγραφος 1. Το ερώτημα αυτό πρέπει να λάβει καταφατική απάντηση.

Είναι καταρχάς αποδεδειγμένο ότι η εναρμονισμένη πρακτική κάλυψε τις αγορές περισσοτέρων κρατών μελών, στην πραγματικότητα όλες τις αγορές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πλην της Γαλλίας ως το 1967, της Γερμανίας για την ανατίμηση του 1964 και της Ιταλίας για την ανατίμηση του 1967. Αρκεί αυτό το πραγματικό περιστατικό από μόνο του να αποδείξει ότι αυτή η εναρμονισμένη πρακτική μπορούσε να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών; Η Επιτροπή το πιστεύει, δεχόμενη έτσι την άποψη σύμφωνα με την οποία ο όρος «να επηρεάσει» που έχει ουδέτερη έννοια δεν έχει άλλο σκοπό παρά να οροθετήσει το πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου των συμπράξεων σε σχέση με το πεδίο εφαρμογής των εθνικών δικαίων. Φρονώ όμως ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως Grundig ότι η ερμηνεία που δόθηκε έχει περισσότερες αποχρώσεις. Ασφαλώς, το γεγονός ότι μια συμφωνία μπόρεσε να έχει τα αποτελέσματα ή mutatis mutandis ότι μια εναρμονισμένη πρακτική είχε αποτελέσματα σε περισσότερα κράτη μέλη αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για να μπορέσει να λογισθεί ως επηρεάζουσα το εμπόριο μεταξύ των κρατών αυτών. Αλλά είναι αρκετή προϋπόθεση; Για να επαναλάβω τη διατύπωση της αποφάσεως Grundig πρέπει ακόμη να ερευνηθεί αν η σύμπραξη «μπορεί να θίξει είτε κατά άμεσο είτε κατά έμμεσο τρόπο, είτε τώρα είτε ενδεχομένως την ελευθερία του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών κατά τρόπο που θα μπορούσε να βλάψει την πραγματοποίηση των στόχων μιας ενιαίας αγοράς μεταξύ κρατών». Σχετικά, οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι δεν υφίστατο κοινή αγορά χρωστικών ουσιών, αλλά μόνον εθνικές αγορές, σαφώς οροθετημένες και χωρισμένες, μεταξύ των οποίων το ρεύμα των εμπορευμάτων χρησιμοποιούσε «τσιμεντένιους διαύλους διανομής» (έκθεση πραγματογνωμοσύνης Kantzenbach, σ. 14, αριθ. 18). Οι καταναλωτές προμηθεύονται αποκλειστικά από τους εθνικούς λιανοπωλητές οι οποίοι είναι θυγατρικές εταιρείες ή αντιπρόσωποι των παραγωγών. Έτσι, εφόσον η αγορά των χρωστικών ουσιών ήταν πριν από τις ανατιμήσεις του 1964 αγορά ήδη αυστηρά στεγανοποιημένη, η θέσπιση αυτών των ανατιμήσεων και κατά συνέπεια της εναρμονισμένης πρακτικής την οποία θεωρώ αποδεδειγμένη δεν μπόρεσε να έχει ως αποτέλεσμα τον επηρεασμό του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών.

Στην επιχειρηματολογία αυτή απαντώ όπως απήντησα και όσον αφορά τα αποτελέσματα του ανταγωνισμού: μπορεί μεν να γίνει δεκτό ότι η στεγανοποίηση της αγοράς των χρωστικών ουσιών δεν δημιουργήθηκε από την εναρμονισμένη πολιτική των παραγωγών, παραμένει όμως αληθές ότι οι εναρμονισμένες ανατιμήσεις διατήρησαν αυτή την στεγανοποίηση, η οποία μπορούσε να απειλήσει μια στάση μη εναρμονισμένη. Η επίδικη πρακτική πλήρωσε επομένως και στο σημείο αυτό το ρόλο της εξασφαλίσεως καλύψεως των παραγωγών κατά του κινδύνου δημιουργίας νέων ενδοκοινοτικών εμπορικών ρευμάτων και της διαλύσεως τεχνητών ισορροπιών. Αυτό ακριβώς επιβεβαιώνει και η ειδική περίπτωση της ACNA: αρνηθείσα να συμμετάσχει στη γενική ανατίμηση της 1ης Ιανουαρίου 1965, η εταιρεία αυτή μπόρεσε να αυξήσει τον όγκο των παραδόσεών της στη Γερμανία. Η γενική και ομοιόμορφη ανατίμηση επηρέασε επομένως τις εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ των κρατών μελών, αφού το μοναδικό γεγονός ότι ένας από τους παραγωγούς δεν την εφήρμοσε είχε ως συνέπεια να αυξηθούν, στη συγκεκριμένη

περίπτωση, οι εμπορικές ανταλλαγές χρωστικών ουσιών μεταξύ της Ιταλίας και της Γερμανίας και επομένως να θέσει υπό αμφισβήτηση τις σημαντικές διαφορές τιμών που υφίσταντο από την μια χώρα στην άλλη.

Η εναρμονισμένη πρακτική κατέληξε στο να εμποδίσει την πραγματοποίηση ενιαίας αγοράς χρωστικών ουσιών εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητος.

Σε τελική ανάλυση, όλες οι απαιτούμενες προϋποθέσεις από το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης πληρούνται στην προκειμένη περίπτωση.

Θα μπορούσα να περιορίσω εδώ τις εξηγήσεις μου όσον αφορά την έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής. Φρονώ εντούτοις ότι χρειάζονται ακόμη δύο παρατηρήσεις:

1. Όπως ήδη είπα, φρονώ ότι δεν υπήρξε στην πραγματικότητα παρά μία και η ίδια εναρμονισμένη πρακτική και ότι οι διάφορες ανατιμήσεις με τις οποίες εκδηλώθηκε αυτή η πρακτική δεν μπορούν να αποσπαστούν από ένα συνολικό σχέδιο. Σχετικά, θα θεωρήσετε ίσως ότι αποδεχόμενος αυτή την ενιαία εναρμονισμένη πρακτική, απομακρύνομαι κάπως από την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως αφού η Επιτροπή έλαβε υπόψη της τρεις διακεκριμένες ανατιμήσεις. Νομίζω όμως ότι οι εξουσίες που σας ανήκουν σε ζητήματα πλήρους δικαιοδοσίας σας επιτρέπουν να κάνετε αυτό το συλλογισμό και ότι αν εκτιμηθούν τα πραγματικά περιστατικά κατά τον τρόπο που προσπάθησα εγώ να τα εκτιμήσω, τίποτε δεν σας εμποδίζει να αποδεχθείτε αυτόν τον τρόπο εκτιμήσεως των πραγμάτων.

2. Η πεποίθησή μου ότι η Επιτροπή εφήρμοσε νομίμως το άρθρο 85 δεχθείσα ως αποδεδειγμένη την ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής, απαγορευόμενης από το άρθρο αυτό, με οδηγεί στο να απαντήσω σύντομα σε ορισμένες γενικές αντιρρήσεις τις οποίες προέβαλαν οι προσφεύγουσες εταιρείες κατά των επικινδύνων συνεπειών που συνεπάγεται η λύση αυτή για τη διαχείρισή τους και για την ίδια τη δραστηριότητά τους.

Υποστηρίζουν ότι κάθε οικονομικά λογική πολιτική τιμών θα καθίστατο αδύνατη:

— Πώς θα μπορούσε ένας price-leader να εμποδίσει τις λοιπές επιχειρήσεις να συνταχθούν με την απόφασή του περί ανατιμήσεων;

— Πώς θα μπορούσαν οι επιχειρήσεις αυτές να υποχρεωθούν να παραιτηθούν από την ανατίμηση;

— Θα έπρεπε να επιλέξουν να περιορίσουν, όσον αφορά αυτές, την ανατίμηση σε μικρότερο ποσό;

Τα ερωτήματα αυτά δεν είναι κατά τη γνώμη μου ουσιώδη και οι ανησυχίες αυτές μου φαίνονται αβάσιμες.

Φρονώ ότι οι αντιρρήσεις των προσφευγουσών δεν έλαβαν επαρκώς υπόψη τα συμπεράσματα των καθηγητών Kloten και Albach οι οποίοι, όπως έχω επισημάνει, θεωρούν δυνατές στην πρακτική τις διαφοροποιημένες ανατιμήσεις, που έχουν αποφασισθεί από κάθε επιχείρηση κατά τρόπο ανεξάρτητο.

Χωρίς να θέλω να επανέλθω στο σημείο αυτό, παρατηρώ ότι, αν οι παραγωγοί είχαν αμφιβολίες ως προς την νομιμότητα σε σχέση με τη Συνθήκη των ανατιμήσεων που αντιμετώπιζαν να εφαρμόσουν στο μέλλον, τίποτε δεν τους εμπόδιζε στην πραγματικότητα να ζητήσουν την εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου αυτού και να ανοίξουν έτσι προληπτικά διάλογο με την Επιτροπή ο οποίος θα μπορούσε να οδηγήσει σε λύση που θα γινόταν αποδεκτή από αυτούς και που θα συμβιβαζόταν με τους κανόνες του ανταγωνισμού. Είχατε άλλωστε ήδη την ευκαιρία να δείξετε πώς μπορούν τα οικονομικά δεδομένα μιας ολιγοπωλικής αγοράς να συμβιβάζονται με τις διατάξεις της Συνθήκης. Οι αρχές που έθεσαν οι αποφάσεις του Δικαστηρίου της 18ης Μαΐου 1962, Comptoirs de vente de la Ruhr και της 15ης Μαΐου 1964, κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, για τις συμφωνίες τιμών στην αγορά άνθρακος και χάλυβος, μπορούν χωρίς αμφιβολία, όταν επέλθει η στιγμή, να μεταφερθούν ή να προσαρμοστούν για άλλες αγορές.

Τέλος, οι προσπάθειες που αναπτύχθηκαν στο ακροατήριο για να σας πείσουν ότι αν δεχθεί κανείς στη συγκεκριμένη περίπτωση την εφαρμογή του άρθρου 85 θα ισοδυναμούσε με θέσπιση συστήματος διευθυνομένης οικονομίας, αντίθετης προς τις αρχές της Συνθήκης, δεν με κλόνισαν. Δεν πιστεύω καθόλου ότι η ύπαρξη και οι μηχανισμοί λειτουργίας των ολιγοπωλικών αγορών καταδικάζονται είτε από την εφαρμογή του άρθρου 85 είτε από τους γενικούς κανόνες της Συνθήκης. Το λέγω ειλικρινά ότι ακριβώς σ' αυτούς τους οικονομικούς τομείς κάποιες καταχρηστικές πρακτικές μπορούν να κάνουν τους καταναλωτές της κοινής αγοράς να υποστούν τις πιο σοβαρές ζημίες. Έτσι, ένας από τους θεμελιώδεις στόχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητος δεν συνίσταται στην «σταθερή βελτίωση των όρων διαβιώσεως» και ο στόχος αυτός δεν περιλαμβάνει αναγκαστικά την προστασία των καταναλωτών;

Είναι επομένως απολύτως δικαιολογημένο να προσδίδουν οι κοινοτικές αρχές ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις αγορές των οποίων οι δομές και η λειτουργία μπορούν να καταστήσουν ευχερέστερη την πραγματοποίηση τέτοιου κινδύνου και ασκούν προσεκτική εποπτεία επί των αγορών αυτών.

Υπό το πρίσμα αυτό ο λόγος ακυρώσεως περί καταχρήσεως εξουσίας που προβάλλει η BASF και στηρίζεται στο ότι η Επιτροπή θέλησε να «επηρεάσει την πολιτική των τιμών» χρησιμοποιώντας διατάξεις που αφορούν την καταστολή των παρανόμων συμπράξεων ή εναρμονισμένων πρακτικών, ενώ η Συνθήκη δεν της έχει παραχωρήσει καμιά εξουσία να ασκεί πολιτική τιμών, μου φαίνεται, μετά τη συζήτηση που αφιερώθηκε για την ύπαρξη τέτοιας πρακτικής στη συγκεκριμένη περίπτωση, απολύτως αβάσιμος.

Αν η προσφεύγουσα επιθυμεί μόνο να εκφράσει την άποψη ότι η απόφαση της Επιτροπής (ας υποτεθεί ότι τη θεωρείτε σύμφωνη προς το άρθρο 85) μπορεί να εμποδίσει στο μέλλον τις ανατιμήσεις που αποφασίζονται και εφαρμόζονται υπό παρεμφερείς συνθήκες, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι επιβληθείσες κυρώσεις πέτυχαν το στόχο τους, που είναι τόσο προληπτικός όσο και κατασταλτικός.

Αν θέλει να καταλογίσει στην Επιτροπή συγκεκαλυμμένο ελατήριο που τείνει να επιβάλει στην πραγματικότητα πτώση των τιμών στην αγορά των χρωστικών ουσιών, περιορίζομαι να παρατηρήσω ότι η κατάχρηση εξουσίας δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο του φακέλου και ότι αληθώς αυτός ο ισχυρισμός αποτελεί πολύ ελεύθερη ερμηνεία της σκέψεως της Επιτροπής, την ευθύνη της οποίας την αφήνω στην προσφεύγουσα.

Τίτλος ΙΙ — Αρμοδιότητα της Επιτροπής να επιβάλλει πρόστιμα σε εταιρείες των οποίων η έδρα βρίσκεται εκτός της κοινής αγοράς

Μεταξύ των επιχειρήσεων που παράγουν χρωστικές ουσίες και οι οποίες, όπως προσπάθησα να αποδείξω, μετέσχαν στην εναρμονισμένη πρακτική, η οποία απαγορεύεται από το κοινοτικό δίκαιο, τρεις — και όχι οι μικρότερες — είναι εταιρείες που ιδρύθηκαν εκτός της κοινής αγοράς:

— η πρώτη, η Imperial Chemical Industries (υπόθεση 48/69), είναι βρετανική εταιρεία με έδρα το Λονδίνο·

— οι δύο άλλες: Geigy (υπόθεση 52/69) και Sandoz (υπόθεση 53/69), έχουν την έδρα τους στη Βασιλεία και ιδρύθηκαν σύμφωνα με τις διατάξεις του ελβετικού δικαίου.

Όσον αφορά την αρμοδιότητα της Επιτροπής για τις εταιρείες αυτές η προσβαλλόμενη απόφαση είναι ως εξής αιτιολογημένη:

«Εκτιμώντας ότι η απόφαση αυτή εφαρμόζεται σε όλες τις επιχειρήσεις που προέβησαν σε εναρμονισμένες πρακτικές είτε είναι εγκατεστημένες στο εσωτερικό της κοινής αγοράς είτε εκτός αυτού.»

Η Επιτροπή συνήγαγε κατόπιν από το γράμμα του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης τη συνέπεια ότι οι κανόνες της διατάξεως αυτής στα θέματα του ανταγωνισμού εφαρμόζονται σε όλους τους περιορισμούς που παράγουν εντός της κοινής αγοράς τα αποτελέσματα που προβλέπονται από το άρθρο 85 και καταλήγει «ότι δεν συντρέχει λόγος να ερευνηθεί αν οι επιχειρήσεις που προκάλεσαν αυτούς τους περιορισμούς του ανταγωνισμού έχουν την έδρα τους στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό της Κοινότητας».

Με παραπλήσια επιχειρηματολογία, μεταξύ των οποίων πρέπει πάντως να διακριθούν ορισμένες αποχρώσεις, η Imperial Chemical Industries αφενός και η Geigy και Sandoz αφετέρου αρνούνται ρητώς στην Επιτροπή οποιαδήποτε αρμοδιότητα έναντι αυτών. Η προσβαλλομένη απόφαση είναι αντίθετη, κατά τη γνώμη τους, τόσο προς τις εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών της Κοινότητος και της ίδιας της Συνθήκης της Ρώμης όσο και προς τις κοινώς αποδεκτές αρχές του διεθνούς δημοσίου δικαίου.

Κατά τις προσφεύγουσες, οι οποίες αποδίδουν στις παραβάσεις των κανόνων του ανταγωνισμού ποινικό χαρακτήρα, ο ισχυρισμός κατά τον οποίο αρκεί για να δικαιολογηθεί η εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, σε επιχειρήσεις έξω της κοινής αγοράς να παράγει η συμπεριφορά τους αποτελέσματα εντός της κοινής αγοράς δεν μπορεί να υποστηριχθεί. Η θεωρία του «αποτελέσματος» ως γενεσιουργού γεγονότος κατασταλτικής δραστηριότητας απορρίπτεται από το εσωτερικό δίκαιο των κρατών, από τα οποία τα περισσότερα επιπλέον έχουν θεσπίσει νομοθετικές διατάξεις για να προστατευθούν και να προστατεύσουν τους υπηκόους τους κατά της εφαρμογής εκτός των χωρικών ορίων, σε θέματα ανταγωνισμού, μέτρων καταναγκασμού, διαταγών ενεργείας, ακόμη δε και μόνο μέτρων συλλογής αποδεικτικού υλικού που προέρχονται από ξένες αρχές.

Ισχυρίζονται ότι η Συνθήκη της Ρώμης δεν παρέσχε ούτε μπορούσε άλλωστε να παράσχει στις κοινοτικές αρχές την εξουσία να

εκδίδουν προληπτικές ή κατασταλτικές αποφάσεις έναντι επιχειρήσεων που είναι εκτός του χωρικού πεδίου εφαρμογής, όταν τουλάχιστον οι επιχειρήσεις αυτές δεν ασκούν καμιά δραστηριότητα εντός της κοινής αγοράς. Η προσβαλλόμενη απόφαση προβαίνει επίσης, κατά παράβαση του δημοσίου διεθνούς δικαίου, σε πεπλανημένη εφαρμογή ή τουλάχιστον σε υπερβολική εφαρμογή της θεωρίας του «αποτελέσματος».

Η βρετανική και οι ελβετικές εταιρείες στηριζόμενες αντίστοιχα στις γνωμοδοτήσεις δύο διαπρεπών ειδικών του δημοσίου διεθνούς δικαίου, των καθηγητών Jennings του Πανεπιστημίου του Cambridge και Hans Huber, μέλους της ελβετικής συνταγματικής επιτροπής, αναπτύσσουν σκέψεις με συγκλίνοντα συμπεράσματα μολονότι οι δρόμοι που ακολουθούν είναι κάπως διαφορετικοί.

Η Imperial Chemical Industries τονίζει ότι στο έγγραφο που της απευθύνθηκε στις 22 Ιανουαρίου 1968 ο γενικός διευθυντής ανταγωνισμού, αυτός ο ανώτερος υπάλληλος, προσπάθησε να δικαιολογήσει την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, με τη συμπεριφορά της προσφεύγουσας στην κοινή αγορά. Έτσι, αντιτάσσει η επιχείρηση αυτή, η δραστηριότητά της συνίσταται στη συγκεκριμένη περίπτωση στην προμήθεια χρωστικών ουσιών στις θυγατρικές της εταιρείες της κοινής αγοράς δυνάμει συμβάσεων cif. Οι συμβάσεις αυτές διέπονται από το αγγλικό δίκαιο και η δραστηριότητα που προκύπτει από τη σύναψή τους ασκείται εντός του Ηνωμένου Βασιλείου. Επίσης η Επιτροπή δεν κατακρίνει, πλέον, στην απόφασή της, παρά μόνο τα αποτελέσματα, εντός της κοινής αγοράς, της συμπεριφοράς της Imperial Chemical Industries. Είναι επομένως εσφαλμένο να στηρίζεται μόνο στην εφαρμογή σε ορισμένο τόπο των αποτελεσμάτων η άσκηση αρμοδιότητας για πράξεις που έγιναν στο εξωτερικό, οι οποίες όμως παρήγαγαν τα αποτελέσματά τους εντός συγκεκριμένου εδάφους, στην προκειμένη δε περίπτωση εντός του εδάφους της κοινής αγοράς, εκτός αν η προσβαλλομένη δραστηριότητα και τα αποτελέσματά της αναγνωρίζονται γενικά ως συστατικά στοιχεία ποινικού εγκλήματος, κατά το δίκαιο των κρατών των οποίων το νομοθετικό σύστημα είναι αρκετά ανεπτυγμένο. Έτσι, στη θεωρία, το δίκαιο του ανταγωνισμού δεν θεωρείται ομοφώνως ότι μπορεί να δώσει λαβή στην εφαρμογή αυτού του συστήματος και οι σύγχρονη πρακτική των κρατών είναι αντίθετη στις προσπάθειες να δοθεί στη νομοθεσία συμπράξεων εφαρμογή εκτός του κρατικού εδάφους. Επιπλέον, η Κοινότητα δεν απολαύει «συμφυών αρμοδιοτήτων», αλλά μόνο αρμοδιοτήτων κατά απονομή. Καμία διάταξη της Συνθήκης δεν δικαιολογεί, γι' αυτήν, την άσκηση εξωεδαφικής αρμοδιότητας· αντιθέτως μάλιστα, το άρθρο 85 εφαρμόζεται μόνο στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.

Όσον αφορά τη Geigy και την Sandoz, αυτές επαναλαμβάνουν, στο πεδίο του διεθνούς δημοσίου δικαίου, την ίδια επιχειρηματολογία, προσθέτοντας πάντως ότι και αν ακόμα υποτεθεί ότι μπορούσε να γίνει επίκληση επικουρικά της θεωρίας του «αποτελέσματος» για να δικαιολογηθεί η αρμοδιότητα της Επιτροπής έναντι αυτών, θα έπρεπε τουλάχιστον να υπάρχει κάποιο ουσιώδες αποτέλεσμα και να υφίσταται στη συγκεκριμένη περίπτωση ένα εύλογο στοιχείο αμέσου συνδέσμου της συμπεριφοράς των εταιρειών και των διαταραχών που επήλθαν στον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς.

Τμήμα Ι — Οι εθνικές νομοθεσίες και νομολογίες — Το κοινοτικό δίκαιο

Θα ερευνήσω καταρχάς αν, από το θετό δίκαιο των κρατών, τόσο εντός της κοινής αγοράς όσο και εκτός αυτής, μπορεί να συναχθεί κριτήριο εφαρμογής των νόμων περί

ανταγωνισμού, το οποίο να μπορεί να δικαιολογήσει την αρμοδιότητα των εθνικών αρχών να απαγορεύουν ή να περιορίζουν τις προσβολές του ανταγωνισμού των οποίων τα αποτελέσματα παράγονται επί του εδάφους τους, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η εθνικότητα ή ο τόπος κατοικίας των υπαιτίων των παραβάσεων.

Α — α) Ο γερμανικός νόμος του 1957 περιλαμβάνει στην παράγραφο 98, εδάφιο 2, διάταξη πολύ σαφή όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της· πράγματι, εφαρμόζεται «σε όλους τους περιορισμούς του ανταγωνισμού που ενεργούν (sich auswirken) εντός του εδάφους όπου εφαρμόζεται (δηλαδή του εδάφους της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας) ακόμη και αν αυτοί οι περιορισμοί προκύπτουν από πράξεις που τελέσθηκαν εκτός αυτού του εδάφους».

Ακόμη και αν θα έπρεπε, όπως φαίνεται, να ερμηνευθεί αυτός ο κανόνας ως εφαρμοζόμενος μόνο στα αποτελέσματα που θίγουν άμεσα τον ανταγωνισμό στη γερμανική αγορά, η αρχή αυτή πρέπει πάντως να συγκρατηθεί στη μνήμη μας.

β) Στη Γαλλία η ordonnance της 30ής Ιουνίου 1945 περί τιμών και εκείνη της 25ης Σεπτεμβρίου 1962 περί τηρήσεως ευθύτητας σε θέματα ανταγωνισμού προβαίνουν σε διάκριση μεταξύ της δεσποζούσης θέσεως, η οποία χαρακτηρίζεται από κατάσταση μονοπωλίου ή από έκδηλη συγκέντρωση οικονομικής ισχύος, που πρέπει να υφίσταται στην εσωτερική αγορά, και της απαγορεύσεως των συμπράξεων που δεν περιλαμβάνει κανένα παρόμοιο περιορισμό. Η τεχνική επιτροπή των συμπράξεων, την οποία συμβουλεύεται υποχρεωτικά ο υπουργός οικονομικών και ο υπουργός εθνικής οικονομίας πριν από κάθε δικαστική δίωξη, εφήρμοσε επανειλημμένως το νόμο σε αλλοδαπές επιχειρήσεις:

— γνωμοδότηση της 26ης Μαΐου 1956, σύμπραξη μεταξύ των βιομηχάνων ηλεκτρικών λαμπτήρων·

— γνωμοδότηση της 5ης Νοεμβρίου 1960, γαλλοβελγική σύμπραξη σε υλικά συγκοινωνιών, σχετικά με συμφωνία κατανομής των αγορών·

— γνωμοδότηση της 17ης Δεκεμβρίου 1960, σύμπραξη μεταξύ εισαγωγέων βορείας ξυλείας· επρόκειτο για αμοιβαία συμφωνία αποκλειστικότητας μεταξύ της γαλλικής ομοσπονδίας εισαγωγών, η οποία ελέγχει τα 4/5 της εσωτερικής αγοράς, και της ενώσεως εξαγωγέων ξυλείας βορρά και της Αμερικής, σουηδικού οργανισμού·

— γνωμοδότηση της 20ής Μαρτίου 1965, σύμπραξη μεταξύ βιομηχάνων πλακιδίων· επρόκειτο για συμφωνία που αφορούσε όλους τους γάλλους βιομηχάνους του προϊόντος αυτού και ενός ξένου βιομηχάνου.

Έτσι, η δυνατότητα εφαρμογής του γαλλικού νόμου εξαρτάται από τον εντοπισμό στη γαλλική αγορά του αποτελέσματος που είναι αντίθετο προς τον ανταγωνισμό ή την οικονομική ελευθερία.

Άλλωστε η τεχνική επιτροπή συμπράξεων φροντίζει να μην αναφέρει ποτέ τον τόπο συνάψεως της συμφωνίας, πράγμα που σημαίνει ότι δεν τον θεωρεί αποφασιστικό. Πρέπει επίσης να αναφερθεί σχετικά η δεύτερη γνωμοδότηση της Επιτροπής, της 22ας Απριλίου 1966, για τη σύμπραξη στη βιομηχανία ηλεκτρικών λαμπτήρων, με την οποία χαρακτηρίστηκε η συμπεριφορά της ολλανδικής εταιρείας Philips στη γαλλική αγορά ως κατάχρηση δεσποζούσης θέσεως, πα-

ρόλον ότι η συμπεριφορά αυτή αποφασίστηκε αναγκαστικά, κατά το ουσιώδες μέρος της, στις Κάτω Χώρες.

γ) Όμοια στοιχεία που αφορούν είτε θέματα συμπράξεων είτε θέματα καταχρήσεως δεσποζούσης θέσεως ανευρίσκονται στις νομοθεσίες και των άλλων κρατών μελών. Το κριτήριο του εδαφικού αποτελέσματος εφαρμόζεται από το βελγικό νόμο της 27 Μαΐου 1960 κατά της καταχρήσεως οικονομικής ισχύος· το άρθρο 1 του νόμου αυτού στηρίζεται στην άσκηση οικονομικής ισχύος «στο έδαφος του Βασιλείου», έκφραση που ερμηνεύεται ως εξής από τους Van Reepinghen και Waelbroeck:

«Στο Βέλγιο η άσκηση υπερισχύουσας επιρροής χρησιμεύει ως συνθετικός κρίκος με τη βελγική νομοθεσία. Η εθνικότητα των κατεχόντων την οικονομική ισχύ, ο τόπος συνάψεως της συμπράξεως ή η έδρα των κεντρικών οργάνων της συμπράξεως δεν ασκούν σχετικά κανένα ρόλο.»

Το άρθρο 1 του ολλανδικού νόμου περί οικονομικού ανταγωνισμού, της 16ης Ιουλίου 1958, δεν φαίνεται πολύ σαφές. «Κατά την έννοια του παρόντος νόμου», μπορεί κανείς να αναγνώσει, «μπορεί να νοηθεί ως δεσπόζουσα σχέση η πραγματική ή η νομική κατάσταση της οικονομίας που παρέχει σε έναν ή περισσότερους επιχειρηματίες υπερισχύουσα επιρροή σε μια αγορά αγαθών ή υπηρεσιών στις Κάτω Χώρες». Η διάταξη όμως αυτή ερμηνεύτηκε, υπό το φως των προκαταρκτικών εργασιών, υπό την εξής έννοια:

«Για να αποφευχθεί κάθε παρεξήγηση, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η εθνικότητα των μελών μιας συμπράξεως που εργάζεται στις Κάτω Χώρες ή αυτών που κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην ολλανδική αγορά δεν έχει σημασία» (Mulder et Mok, *Kartellrecht*, 1962).

Β — Άλλα κράτη, εκτός της κοινής αγοράς, έχουν επίσης διευκρινήσει το εδαφικό πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας τους επί των συμπράξεων.

α) Στη Μεγάλη Βρετανία, π.χ., διάφοροι νόμοι που θεσπίστηκαν μεταξύ του 1948 και του 1965 προσδιορίζουν το πεδίο εφαρμογής τους κατά τρόπο πολύ ευρύ· έτσι, ο νόμος του 1964 περί τιμών μεταπωλήσεως, που εφαρμόζεται στις συμφωνίες ή στις πρακτικές που προσπαθούν να επιβάλλουν κατώτατη τιμή για την μεταπώληση εμπορευμάτων στο Ηνωμένο Βασίλειο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο τόπος ασκήσεως της δραστηριότητας των παραγωγών επιχειρήσεων, δέχεται χωρίς αμφισβήτηση το κριτήριο του αποτελέσματος στη βρετανική αγορά. Επίσης ο νόμος του 1948 περί μονοπωλίων και περιοριστικών πρακτικών αφορά, στο άρθρο του 3, τα εμπορεύματα που διατίθενται στο Ηνωμένο Βασίλειο ή σε ουσιώδες μέρος του εδάφους του υπό την κάλυψη περιοριστικών πρακτικών του ανταγωνισμού. Το άρθρο 4 δέχεται το ίδιο κριτήριο για τις πράξεις μεταποιήσεως. Είναι αληθές ότι ο νόμος του 1956 εφαρμόζεται στις συμφωνίες που συνήφθησαν μεταξύ επιχειρήσεων οι οποίες ασκούν στο Ηνωμένο Βασίλειο δραστηριότητα (carrying on business) με σκοπό την παραγωγή, τη μεταποίηση ή την πώληση εμπορευμάτων. Παραμένει όμως το γεγονός ότι ούτε η εθνικότητα αυτών των επιχειρήσεων ούτε ο τόπος της έδρας τους λαμβάνονται υπόψη, αλλά μόνον η άσκηση μιας «δραστηριότητας» στη Μεγάλη Βρετανία, η οποία συνάγεται κυρίως από το γεγονός ότι οι εμπορικές συμβάσεις συνήφθησαν εντός του Ηνωμένου Βασιλείου.

β) Υπό το ίδιο πνεύμα εφαρμόστηκε και ο ελβετικός ομοσπονδιακός νόμος περί συ-

μπράξεων, της 20ής Δεκεμβρίου 1962, σε μια σύμβαση κατανομής της αγοράς, η οποία συνοδευόταν με σύμβαση αποκλειστικότητας που συνήφθη μεταξύ των γαλλικών και των ελβετικών επιχειρήσεων για να ρυθμίσουν τη διανομή εφημερίδων στην Ομοσπονδία. Το ομοσπονδιακό δικαστήριο έκρινε ότι:

«Μολονότι ο νόμος της 20ής Δεκεμβρίου 1962 δεν περιλαμβάνει καμιά ρητή διάταξη ως προς την ισχύ του σε θέματα διεθνή, εφαρμόζεται επίσης στην παρεμπόδιση του ανταγωνισμού που έγινε στο εξωτερικό και η οποία παράγει τα αποτελέσματά της στην Ελβετία.»

Το άρθρο 7, εδάφιο 2, περίπτωση β, του νόμου αυτού επιτρέπει να ενάγονται στην Ελβετία οι αλλοδαπές εταιρείες των οποίων οι συμπράξεις παράγουν στην Ελβετία παράνομα αποτελέσματα σύμφωνα με το άρθρο 4 του νόμου, ανεξάρτητα από τον τόπο όπου συνήφθησαν αυτές οι συμφωνίες. Αυτή η διάταξη επιδιώκει πράγματι να κολάσει τα εμπόδια στον ανταγωνισμό από όπου και αν προέρχονται, ευθύς ως έχουν άμεσο αποτέλεσμα στον ανταγωνισμό στο εσωτερικό του ελβετικού εδάφους. Το ομοσπονδιακό δικαστήριο δέχεται επομένως κριτήριο αρμοδιότητας το οποίο στηρίζεται μόνο στις οικονομικές επιπτώσεις που παράγονται επί του ελβετικού εδάφους από πρακτικές ή πράξεις που έγιναν στο εξωτερικό.

γ) Φυσικά στο δίκαιο antitrust των Ηνωμένων Πολιτειών και πολύ περισσότερο ακόμη στη νομολογία την οποία υιοθέτησε ο Restatement of Foreign Relations Law ανευρίσκει κανείς, όσον αφορά το κριτήριο της εδαφικής εφαρμογής των νόμων περί ανταγωνισμού, τα πιο ακριβή και επίσης πιο επεξεργασμένα στοιχεία.

Ο Sherman Act του 1890 εφαρμόζεται αναντίρρητα στις διεθνείς συμπράξεις, χωρίς όμως το κριτήριο αυτής της εφαρμογής να έχει προσδιοριστεί από τον νομοθέτη. Ο Clayton Act εφαρμόζει αναμφίβολα τη θεωρία του «εδαφικού αποτελέσματος», κηρύσσοντας παράνομες τις συμπεριφορές που δημιουργούν διακρίσεις σε θέματα τιμών «όταν τα προϊόντα πωλούνται για να χρησιμοποιηθούν, καταναλωθούν ή μεταπωληθούν εντός των Ηνωμένων Πολιτειών... ή οποιουδήποτε άλλου εδάφους που εμπίπτει στη δικαιοδοσία των Ηνωμένων Πολιτειών» (άρθρο 2), έκφραση που επαναλαμβάνεται σε θέματα συμφωνιών αποκλειστικότητας, στο άρθρο 3.

Εξάλλου, ο νόμος Webb-Pomerene, της 10ης Απριλίου 1918, εξαιρεί από την απογόρευση των συμπράξεων τις συμφωνίες εξαγωγής, αλλά υπό την προϋπόθεση ότι οι συμφωνίες αυτές δεν συνεπάγονται εμπόδια στο εμπόριο εντός των Ηνωμένων Πολιτειών ούτε συμβάλλουν στην τεχνητή ύψωση ή μείωση των τιμών στις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ ο τόπος συνάψεως των συμφωνιών δεν είναι αποφασιστικός, αλλά μόνον ο τόπος παραγωγής των αποτελεσμάτων τους.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η νομολογία, της οποίας η απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση Alcoa (US) Aluminium Company of America (148 f 2 416, 1945), η οποία σχολιάστηκε επανειλημμένα από τις προσφεύγουσες καθώς και από την καθής, χαρακτηρίζει καλώς την κατεύθυνση που ακολουθεί. Διακηρύσσοντας στην υπόθεση αυτή προκειμένου περί διώξεων που ανελήφθησαν κατά καναδικής εταιρείας ελεγχομένης από την Alcoa ότι «πρόκειται για καθιερωμένο κανόνα ... ότι κάθε κράτος μπορεί να επιβάλλει υποχρεώσεις, ακόμη και σε πρόσωπα που δεν υπόκεινται στη δικαιοδοσία του, για πράξεις που τελέσθηκαν εκτός των ορίων του και οι οποίες έχουν αποτελέσματα εντός των ορίων του...», ο δικαστής Learned Hand δεν διστά-

ζει να βεβαιώσει τη δυνατότητα εφαρμογής του Sherman Act σε μια αλλοδαπή επιχείρηση λόγω των αποτελεσμάτων που είχε η συμπεριφορά της στον ανταγωνισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση Ηνωμένες Πολιτείες κατά Imperial Chemical Industries (145 f suppl. 215 SD NY 1952) προχωρεί ακόμη περισσότερο. Η υπόθεση αφορούσε συμφωνία κατανομής της παγκόσμιας αγοράς μεταξύ της βρετανικής εταιρείας, της αμερικανικής εταιρείας Du Pont de Nemours και άλλων επιχειρήσεων. Η απόφαση δέχεται σαφέστατα ότι ένας συνασπισμός για την κατανομή των εδαφών, ακόμη και αλλοδαπών, που θίγει το αμερικανικό εμπόριο, παραβιάζει το νόμο Sherman. Τέλος δε, κατά τη δικαστική δίωξη στην οποία αναφέρεται η υπόθεση των Swiss Watch Makers (Ηνωμένες Πολιτείες κατά Watch Makers of Switzerland Information Center, Trade Cases/70 600 SD NY 1962) η εφαρμογή του αμερικανικού νόμου σε αλλοδαπές επιχειρήσεις έφθασε στις ακρότατες συνέπειές της.

Η υπόθεση αυτή αφορούσε τις συμπράξεις μεταξύ της ελβετικής ομοσπονδίας ωρολογοποιών και διαφόρων επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων ελβετικών, αμερικανικών ή άλλων εθνικοτήτων που αφορούσαν την παραγωγή, την πώληση και την εξαγωγή ωρολογίων ή ειδών ωρολογοποιίας.

Ο δικαστής δεν περιορίστηκε να κρίνει ότι οι συμφωνίες αυτές ενέπιπταν στο νόμο Sherman. Διέταξε την ελβετική ομοσπονδία να ακυρώσει ορισμένες συμβάσεις που είχαν συναφθεί στην Ελβετία και διήποντο από το νόμο αυτού του κράτους, να παύσει κάθε περιορισμό στις εξαγωγές προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, μολονότι αυτοί οι περιορισμοί συμφωνούσαν με την ρύθμιση των ελβετικών αρχών· διέταξε να ακυρωθούν ή τουλάχιστον να καταστούν ανεφάρμοστες στις Ηνωμένες Πολιτείες ορισμένες ρήτρες των συμφωνιών που συνήφθησαν με τους άγγλους, γερμανούς ή γάλλους παραγωγούς.

Η απόφαση περιλαμβάνει ακόμη και διαταγές που απευθύνονται άμεσα στην ομοσπονδία ελβετών ωρολογοποιών, για να απαγορεύσει η ομοσπονδία αυτή, επί ποινή κυρώσεων, στα μέλη της κάθε δραστηριότητα που απαγορεύτηκε από το δικαστή, καθώς και να περιλάβει ορισμένες διατάξεις της αποφάσεως μέσα στο κείμενο του καταστατικού της.

Δεν επρόκειτο πλέον για απλή εφαρμογή του αμερικανικού νόμου, αλλά για αναγκαστικά μέτρα που απέβλεπαν στην εξασφάλιση της αναγκαστικής εκτελέσεως της αποφάσεως εκτός του αμερικανικού εδάφους. Αντιλαμβάνεται κανείς κατόπιν αυτού ότι, ύστερα από επέμβαση της κυβερνήσεως της ελβετικής ομοσπονδίας και ύστερα από διαπραγματεύσεις, η απόφαση αναθεωρήθηκε και ότι βρέθηκε μια λύση λιγότερο δρακόντειος.

Αλλά, όσον αφορά την αρχή, εξακολουθεί να τίθεται ρητά στην οριστική απόφαση η οποία επαναλαμβάνει: «... τη βεβαίωση της αρμοδιότητας (του αμερικανού δικαστή) να ελέγχει τις δραστηριότητες των αλλοδαπών επιχειρήσεων και τις συμφωνίες τους με τρίτους αλλοδαπούς, ακόμη και αν συνήφθησαν εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών, εφόσον θίγουν το εσωτερικό ή εξωτερικό εμπόριο των Ηνωμένων Πολιτειών».

Ναι μεν, όπως υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, η νομολογία αυτή δεν αντανακλά πλέον ακριβώς τη σημερινή κατά-

σταση του αμερικανικού δικαίου, αλλά αυτές οι ίδιες παραθέτουν το κείμενο του American Restatement of Foreign Relations Law, παράγραφος 18, σύμφωνα με τον οποίο ένα κράτος έχει την εξουσία να θεσπίζει νομοθετικές διατάξεις οι οποίες καθορίζουν τις νόμιμες συνέπειες δεδομένης συμπεριφοράς, η οποία έλαβε χώρα εκτός του εδάφους του, παρήγαγε όμως αποτελέσματα εντός αυτού όταν η συμπεριφορά αυτή και τα αποτελέσματά της αναγνωρίζονται γενικά ότι αποτελούν συστατικά στοιχεία κολάσιμου περιστατικού ή παράνομης πράξεως, σύμφωνα με το δίκαιο κρατών τα οποία έχουν ένα επαρκώς ανεπτυγμένο νομικό σύστημα· ότι το αποτέλεσμα που παράγεται στο έδαφος του εν λόγω κράτους είναι σημαντικό· ότι το αποτέλεσμα αυτό εμφανίζεται ως το άμεσο και προβλεπτό αποτέλεσμα της εν λόγω συμπεριφοράς.

Μολονότι δεν υπάρχει θέμα να θεωρηθεί ως καθιερωμένη η νομολογία της αποφάσεως «ελβετοί ωρολογοποιοί», πιστεύω ότι το κείμενο στο οποίο μόλις αναφέρθηκα παρέχει μια όχι αμελητέα ένδειξη όσον αφορά την αναγνώριση της θεωρίας του «αποτελέσματος» στο διεθνές δημόσιο δίκαιο.

Γ — Ας έρθουμε τώρα στο κοινοτικό δίκαιο, στο οποίο διαπιστώνεται ότι τουλάχιστον όσον αφορά τη Συνθήκη της Ρώμης προβαίνει σε σαφή εφαρμογή αυτής της αρχής.

Το άρθρο 85, παράγραφος 1, προβλέπει, όπως είδαμε, σε διάκριση όσον αφορά το πεδίο της εδαφικής εφαρμογής:

1) Απαιτώντας να επηρεάζεται το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, οι συντάκτες της Συνθήκης θέλησαν κυρίως να θέσουν το όριο μεταξύ αφενός μεν της εφαρμογής του εθνικού δικαίου των κρατών, εσωτερικού δικαίου στο οποίο υπόκεινται οι συμπράξεις των οποίων τα αποτελέσματα περιορίζονται σε μια χώρα, αφετέρου δε της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου όταν πρόκειται για εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ δύο τουλάχιστον από τα κράτη αυτά.

2) Το άρθρο 85 δέχεται αναμφισβητήτως το μοναδικό κριτήριο του αποτελέσματος που θίγει τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του ούτε την εθνικότητα ούτε τον τόπο της έδρας των επιχειρήσεων που είναι υπεύθυνες των προσβολών του ανταγωνισμού. Το ίδιο ισχύει και για το άρθρο 86 όσον αφορά την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσποζούσης θέσεως. Επομένως, δεν προσκρούει κανείς, όσον αφορά τη Συνθήκη της Ρώμης, στις ερμηνευτικές δυσχέρειες που προκαλεί η Συνθήκη του Παρισιού περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητος Άνθρακος και Χάλυβος, το άρθρο 65 της οποίας απαγορεύει, καθόσον αφορά τα προϊόντα που ενδιαφέρουν εν προκειμένω, τις συμπράξεις «που τείνουν εντός της κοινής αγοράς να παρεμποδίζουν, να περιορίζουν ή να νοθεύουν την κανονική λειτουργία του ανταγωνισμού», και της οποίας το άρθρο 80 ορίζει ως επιχειρήσεις εκείνες «που ασκούν δραστηριότητα παραγωγής στον τομέα άνθρακος και χάλυβος εντός των εδαφών των αναφερομένων στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 79», δηλαδή εντός της Κοινότητος, καθώς και τις επιχειρήσεις «που ασκούν συνήθως δραστηριότητα διανομής» στα ίδια εδάφη. Η μεγαλύτερη μερίδα της επιστήμης αποκλίνει υπέρ της συσταλτικής ερμηνείας αυτών των διατάξεων υπό την έννοια ότι το άρθρο 80 περιορίζει την εφαρμογή του άρθρου 65 στις επιχειρήσεις των οποίων η έδρα κείται εντός της κοινής αγοράς ή οι οποίες τουλάχιστον κατέχουν εντός αυτής μια δευτερεύουσα εγκατάσταση.

Χωρίς να λαμβάνω θέση στην άποψη αυτή, διαπιστώνω πάντως ότι δεν θα μπορούσε εν πάση περιπτώσει να υποστηριχθεί ως προς τις διατάξεις της Συνθήκης της Ρώμης σχετικά με τις συμπράξεις.

Πράγματι, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το εμποροδικείο της Νικαίας ότι το γεγονός ότι μια επιχείρηση η οποία μετέχει σε μια συμφωνία που εμπίπτει στο άρθρο 85 αυτής της Συνθήκης κείται εντός τρίτης χώρας δεν εμποδίζει την εφαρμογή της διατάξεως αυτής αφού η συμφωνία παράγει τα αποτελέσματά της επί του εδάφους της κοινής αγοράς (απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 1971, Béguelin Import Co., Recueil, 1971, σ. 949).

Τμήμα ΙΙ — Το δημόσιο διεθνές δίκαιο

Ως συμπέρασμα των πρώτων αυτών παρατηρήσεων επιτρέψτε μου λοιπόν να πω ότι το αποτέλεσμα μιας συμπράξεως ή μιας πρακτικής που περιορίζει την εσωτερική αγορά ενός κράτους θεωρείται, στην πλειονότητα των εθνικών νομοθεσιών, ότι δικαιολογεί την αρμοδιότητα του κράτους αυτού για να εφαρμόσει το εσωτερικό δίκαιο επί των επιχειρήσεων, ακόμη και αλλαδαπών, που μετέσχαν σε αυτήν τη σύμπραξη ή πρακτική, τούτο δε ανεξαρτήτως της γεωγραφικής τους θέσεως.

Μπορεί κανείς να αρνηθεί στην Κοινότητα αυτή την εξουσία που έχει χορηγηθεί στα κράτη;

Α — Αυτό είναι το ζήτημα που ήγειρε η Imperial Chemical Industries, στηριζόμενη επί της γνωμοδοτήσεως του καθηγητού Jennings. Η έρευνά του μας οδηγεί ήδη στο πεδίο του δημοσίου διεθνούς δικαίου.

Δεν αμφισβητείται ότι η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα διαθέτει νομική προσωπικότητα δυνάμει του άρθρου 210 της Συνθήκης· η προσωπικότητά της επίσης στο πεδίο του διεθνούς δικαίου απορρέει από τα άρθρα 113 και 114 της Συνθήκης σχετικά με τη διαπραγμάτευση διεθνών συμφωνιών, καθώς και από τα άρθρα 228 και 238 περί συνάψεως διεθνών συμφωνιών γενικά, καθώς από την ύπαρξη διπλωματικών εκπροσωπήσεων στην Κοινότητα. Το Δικαστήριο έχει ήδη αναγνωρίσει ότι η Συνθήκη της Ρώμης ίδρυσε μια Κοινότητα αορίστου διαρκείας, με δικά της όργανα, με προσωπικότητα, με νομική ικανότητα, με ικανότητα διεθνούς εκπροσωπήσεως και ειδικότερα με πραγματικές εξουσίες που προέρχονται από περιορισμό των αρμοδιοτήτων ή από μεταβίβαση αρμοδιοτήτων των κρατών στην Κοινότητα (απόφαση της 15ης Ιουλίου 1964, Costa κατά Enel, Recueil, 1964, σ. 1141).

Όλα αυτά δεν καθιστούν ασφαλώς την Κοινότητα κράτος, αλλά υφίστανται και αρκετά άλλα υποκείμενα του διεθνούς δικαίου που διαφέρουν από τα κράτη όσον αφορά τη φύση και την έκταση των αρμοδιοτήτων κατά το μέτρο που η φύση και οι αρμοδιότητές τους προσαρμόζονται αναγκαστικά στους σκοπούς και στα ειδικότερα έργα που έχουν ανατεθεί σε αυτά τα υποκείμενα δικαίου.

Το ίδιο ισχύει και για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, της οποίας η νομική προσωπικότητα και ικανότητα προσδιορίζονται από τους σκοπούς και τα καθήκοντα που καθορίζει η Συνθήκη της Ρώμης.

Έτσι, η Κοινότητα αυτή δεν διαθέτει όλες τις κρατικές αρμοδιότητες, αλλά όλες τις κατ' απονομή αρμοδιότητες που είναι αναγκαίες για την εκτέλεση των έργων της. Σ' αυτήν τη σφαίρα των αρμοδιοτήτων της — αυτό συμβαίνει δε στην περίπτωση των συμπράξεων — η Κοινότητα διαθέτει ακριβώς τις ίδιες εξουσίες όπως ένα κράτος, αρκεί να πρόκειται για συμπράξεις οι οποίες επηρεάζουν τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς.

Αυτό σημαίνει ότι η Επιτροπή δεν μπορεί, κατά την άσκηση των εξουσιών της, παρά να συμμορφώνεται στο δημόσιο διεθνές δίκαιο. Έτσι, οι προσφεύγουσες αιτώνται την Κοινότητα ότι προέβη σε εσφαλμένη ή τουλάχιστον υπέρμετρη εφαρμογή των αρχών οι οποίες, κατά την άποψή τους, γίνονται δεκτές από το δημόσιο διεθνές δίκαιο:

— εσφαλμένη διότι, κατά την άποψη της Imperial Chemical Industries, το κριτήριο του εδαφικού αποτελέσματος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον κολασμό πράξεων που θίγουν τον ανταγωνισμό·

— υπέρμετρη, ισχυρίζονται οι τρεις προσφεύγουσες, διότι η προσβαλλομένη απόφαση καθιερώνει επικινδύνως ευρεία ερμηνεία της θεωρίας του «αποτελέσματος».

Β — Θα πρέπει καταρχάς να ερευνηθεί αν η αρμοδιότητα της Επιτροπής μπορεί να δικαιολογηθεί λογικά από συμπεριφορά αλλοδαπών παραγωγών στο εσωτερικό της κοινής αγοράς: αυτή είναι άλλωστε η πρώτη γραμμή αμύνης της Επιτροπής η οποία, στηριζόμενη μόνο στην οικονομική πραγματικότητα, υποστηρίζει ότι τέτοια συμπεριφορά έγκειται στο γεγονός ότι οι μητρικές εταιρείες έδωσαν στις θυγατρικές τους εταιρείες που είναι εγκατεστημένες στην Κοινότητα επιτακτικές οδηγίες να αυξήσουν τις τιμές πωλήσεως στην πελατεία και έτσι «επηρέασαν τη συμπεριφορά» αυτών των θυγατρικών τους εταιρειών οι οποίες άλλωστε δεν διέθεταν καμιά εξουσία να αποφασίζουν ανεξάρτητα και συμπεριφέρθηκαν, παρά την ιδία νομική προσωπικότητα που έχουν, ως απλοί εκτελεστές. Ο συλλογισμός αυτός, μολονότι τελεί εντός της λογικής της προσβαλλομένης αποφάσεως η οποία αναφέρει ότι «οι αποδείξεις της υπάρξεως εναρμονισμένων πρακτικών στρέφονται κατά των διαφόρων παραγωγών και όχι κατά των θυγατρικών τους εταιρειών ή των εκπροσώπων τους» και ότι «οι διαταγές ανατιμήσεως ενείχαν επιτακτικό χαρακτήρα», δεν με πείθει ολοσχερώς.

Η σκέψη αυτή προϋποθέτει πράγματι ότι οι θυγατρικές εταιρείες βρίσκονταν υπό την πλήρη και αποκλειστική εξάρτηση των μητρικών εταιρειών και ότι δεν μπορούσαν να αποφύγουν τις οδηγίες τους. Σε ακραία περίπτωση η άποψη αυτή ισοδυναμεί με άρνηση της υπάρξεως νομικής προσωπικότητας των θυγατρικών εταιρειών, κάτι που θα έπρεπε να αποδειχθεί, το οποίο όμως δεν αποδεικνύει η Επιτροπή. Επιπλέον, δίδει μικρή σημασία στα επιχειρήματα που επικαλείται η Imperial Chemical Industries σύμφωνα με τα οποία η εταιρεία αυτή δεν άσκησε, καθόσον την αφορά, καμιά δραστηριότητα που να μπορεί να συλληφθεί νομικά στο έδαφος της κοινής αγοράς δεδομένου ότι οι συμβάσεις προμηθείας χρωστικών ουσιών συνήφθησαν στο Ηνωμένο Βασίλειο και διέπονται από την βρετανική νομοθεσία, επιχειρηματολογία την οποία η Επιτροπή περιορίζεται να χαρακτηρίσει ως «ασυγχώρητο νομικισμό».

Κατ' εμέ, η άποψη της Επιτροπής δεν είναι στο θέμα αυτό από τις πιο ισχυρές.

Δεν θα την υιοθετήσω λοιπόν κυρίως διότι μου φαίνεται ότι μαρτυρεί κάποιο δισταγ-

μό, αν μη ακόμη και επιφυλακτικότητα, στο να δεχθεί ότι μόνο τα αντικειμενικά αποτελέσματα της συμπεριφοράς των μητρικών εταιρειών που επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία του ανταγωνισμού στην κοινή αγορά αρκούν για να δικαιολογήσουν την αρμοδιότητα της Επιτροπής επί του θέματος αυτού.

Καθόσον αφορά εμένα, δεν διστάζω καθόλου να το δεχθώ και κατόπιν αυτού να στηριχθώ στην αρχή του «αποτελέσματος» την οποία επικαλέσθηκε η Επιτροπή στην επιχειρηματολογία της μόνο επικουρικά.

Γ — Διαπίστωσα, επιθεωρώντας τις εθνικές νομοθεσίες, ότι το κύριο κριτήριο της δυνατότητας εφαρμογής της νομοθεσίας περί συμπράξεων αποτελεί το εδαφικό αποτέλεσμα. Το κριτήριο όμως αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό, κατά τη γνώμη μου, χωρίς να διευκρινιστούν οι προϋποθέσεις και τα όριά του σε σχέση με το δημόσιο διεθνές δίκαιο.

1. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής του κριτηρίου του εδαφικού αποτελέσματος

α) Μια πρώτη προϋπόθεση έγκειται, κατά τη γνώμη μου, στο γεγονός ότι η συμφωνία ή η εναρμονισμένη πρακτική πρέπει να επιφέρει περιορισμό άμεσο και αμέσως στον ανταγωνισμό στην εθνική αγορά ή, όπως στην προκειμένη περίπτωση, στην κοινοτική αγορά. Με άλλα λόγια, μια σύμπραξη που θα είχε αποτελέσματα δευτέρου βαθμού και μέσω οικονομικών μηχανισμών που αυτοί οι ίδιοι εκτυλίσσονται στο εξωτερικό, δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει την αρμοδιότητα έναντι μετεχουσών επιχειρήσεων οι οποίες αυτές οι ίδιες έχουν την έδρα τους στο εξωτερικό.

Δεν θα έπρεπε να ερμηνευθεί κατ' αυτήν την έννοια το κείμενο που διαμορφώθηκε από το American Restatement of Foreign Relations Law, κατά το μέτρο που ορίζει ότι η αρμοδιότητα σε σχέση με συμπεριφορά που βρίσκεται εκτός του εδάφους μπορεί να γίνει δεκτή όταν το αποτέλεσμα εμφανίζεται ως άμεση συνέπεια αυτής της συμπεριφοράς;

β) Μια δεύτερη προϋπόθεση αφορά στη φύση του αποτελέσματος ως δυναμένου να προβλεφθεί λογικά, χωρίς άλλωστε να χρειάζεται να απαιτηθεί πρόθεση επελεύσεως του.

γ) Τέλος, η τρίτη προϋπόθεση αναφέρεται στον ουσιώδη χαρακτήρα του αποτελέσματος που παρήχθη στο έδαφος.

Θα έπρεπε επιπλέον να αποτελεί το εδαφικό αποτέλεσμα ένα από τα συστατικά στοιχεία της παραβάσεως; Μπορεί κανείς εδώ να δανεισθεί αυτό το στοιχείο από το διεθνές ποινικό δίκαιο και ιδίως από την απόφαση του Διαρκούς Δικαστηρίου που εκδόθηκε το 1927 στην περίφημη υπόθεση Lotus, στην οποία αναφέρθηκαν επί μακρόν τόσο οι προσφεύγουσες όσο και η καθής; Το Διεθνές Δικαστήριο δέχθηκε ως δεδομένο «ότι τα δικαστήρια πολλών χωρών ερμηνεύουν το ποινικό δίκαιο υπό την έννοια ότι τα εγκλήματα των οποίων οι αυτουργοί, κατά το χρόνο της αδίκου πράξεως, βρίσκονται στο έδαφος άλλου κράτους, πρέπει πάντως να λογίζονται ως τελεσθέντα στο εθνικό έδαφος εφόσον εκεί παρήχθη ένα από τα συστατικά στοιχεία του εγκλήματος και ιδίως τα αποτελέσματά του».

Ερμηνεύοντας αυτή την περικοπή θα μπορούσε κανείς, αληθώς, να υποστηρίξει

ότι το κριτήριο του αποτελέσματος υπερέχει του κριτηρίου του συστατικού στοιχείου αδικήματος ή ακόμη ότι αρκεί αυτό και μόνο για να δικαιολογήσει την αρμοδιότητα πέραν του κρατικού εδάφους. Αλλά, στο δίκαιο των συμπράξεων, το οποίο όπως ήδη είπα δεν εμπίπτει στο κλασικό ποινικό δίκαιο, δεν θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι το ίδιο το αποτέλεσμα της παραβάσεως είναι ένα από τα συστατικά στοιχεία του και ίσως μάλιστα το ουσιώδες στοιχείο; Αυτή είναι η άποψη την οποία δέχομαι και που μου φαίνεται η μόνη σύμφωνη με την έρευνα των πραγματικών περιστατικών.

Είναι αληθές ότι η Imperial Chemical Industries υποστηρίζει ότι οι συμφωνίες ή οι πρακτικές που θίγουν τον ανταγωνισμό δεν θεωρούνται παντού ως παραβάσεις. Η λύση που δέχθηκε το Διεθνές Δικαστήριο δεν έχει επομένως κανένα ενδιαφέρον επί του πεδίου αυτού. Αλλά, αν το Restatement of Foreign Relations Law εξαρτά τη δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του «αποτελέσματος» από την προϋπόθεση ότι η συμπεριφορά από την οποία προέρχεται πρέπει να αναγνωρισθεί ως επιλήψιμη, σύμφωνα με το δίκαιο των κρατών «που έχουν ικανοποιητικά αναπτυγμένο νομικό σύστημα», δεν νομίζω ότι η προϋπόθεση αυτή λείπει στις συμπεριφορές που θίγουν τον ανταγωνισμό. Διότι, σε όλα γενικώς τα ανεπτυγμένα και βιομηχανοποιημένα κράτη, οι συμφωνίες ή οι πρακτικές που θίγουν τον ανταγωνισμό αποτελούν αντικείμενα, στο θετό δίκαιο, απαγορεύσεων και κολασμού είτε ποινικού είτε διοικητικού.

Αυτή δεν είναι η περίπτωση, όπως είδαμε, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελβετίας, για τα οποία δεν θα είχε κανείς το θράσος να πει ότι το νομικό τους σύστημα δεν είναι «ικανοποιητικά ανεπτυγμένο»;

2. Τα όρια της εξωεδαφικής εφαρμογής του δικαίου των συμπράξεων

Αφού καθορίστηκαν οι προϋποθέσεις στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνεται η εξωεδαφική εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού, πρέπει ήδη να καθορισθούν τα όριά της.

Διότι δεν παραγνωρίζω ότι η εφαρμογή αυτή προκάλεσε επανειλημμένα ζωηρές αντιδράσεις, ιδίως στην Ευρώπη, εκ μέρους κυβερνήσεων όσο επίσης και στο δικαστικό επίπεδο· ότι προκάλεσε διενέξεις και δικαιολόγησε τη θέσπιση από πολλά κράτη μιας «αντινομοθεσίας» παραδείγματα της οποίας παρέσχον οι προσφεύγουσες.

Αλλά εναντίον τίνος ηγέρθησαν στην πραγματικότητα οι διαμαρτυρίες; Και ποιο ήταν το αντικείμενο των νομοθετικών αντιμέτρων; Παρατηρεί κανείς καταρχάς ότι οι αντιρρήσεις των κυβερνήσεων ηγέρθησαν κατά της διασταλτικής αντιλήψεως η οποία κρίθηκε καταχρηστική της εξωεδαφικής αρμοδιότητας, όπως εφαρμόστηκε καμιά φορά από ορισμένα δικαστήρια των Ηνωμένων Πολιτειών. Το διαπίστωσα ήδη επ' ευκαιρία της υποθέσεως των ελβετών ωρολογοποιών· ανάλογες διαμαρτυρίες διατυπώθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά της αποφάσεως που εκδόθηκε στην υπόθεση Ηνωμένων Πολιτειών κατά Imperial Chemical Industries, ορισμένες διατάξεις της οποίας αξίωναν να υποχρεωθεί αυτή η εταιρεία να επανεκχωρήσει στην εταιρεία Du Pont de Nemours βρετανικά διπλώματα ευρεσιτεχνίας, οι αποκλειστικές άδειες εκμεταλλεύσεως των οποίων είχαν παραχωρηθεί σε άλλη εταιρεία επίσης αγγλική. Αυτό οδήγησε το εφετείο του Ηνωμένου Βασιλείου να δεχθεί ότι «δεν ανήκει στην αρμοδιότητα των δικαστηρίων των Ηνωμένων Πολιτειών ... να δίδουν διαταγές η τήρηση των οποίων από τα δικά μας δικαστήρια θα απαιτούσε να μην ασκούν αυτά την αρμοδιότητα που τους έχει χορηγηθεί και την οποία έχουν την υποχρέωση να ασκούν».

Παρατηρώ επίσης ότι η αντινομοθεσία που θεσπίστηκε στη Γαλλία, όπως και στις Κάτω Χώρες και σε άλλες χώρες, αποβλέπει ουσιωδώς στο να απαγορεύσει στους δικούς τους υπηκόους να υποβληθούν σε μέτρα ερεύνης και ελέγχου, καθώς και σε εντολές που προέρχονται από αλλοδαπές αρχές.

Οι διαπιστώσεις αυτές με οδηγούν να δεχθώ τη διάκριση την οποία δέχεται η Επιτροπή και η επιστήμη στο διεθνές δημόσιο δίκαιο μεταξύ της «νομοθετικής αρμοδιότητας» και της «εκτελεστικής αρμοδιότητας» ή μεταξύ «jurisdictio» και «imperium».

Είτε πρόκειται για ποινικό δίκαιο είτε, όπως στις παρούσες υποθέσεις, για θέματα που βρίσκονται εντός του πλαισίου της διοικητικής διαδικασίας, τα δικαστήρια ή οι διοικητικές αρχές ενός κράτους — και mutatis mutandis της Κοινότητος — δεν δικαιούνται ασφαλώς, ενόψει του δημοσίου διεθνούς δικαίου, να λαμβάνουν εκτός της σφαίρας της εδαφικής τους αρμοδιότητας οποιοδήποτε καταναγκαστικό μέτρο ούτε ακόμη και μέτρο αποδείξεως, εξακριβώσεως ή ελέγχου, η εκτέλεση του οποίου θα προσέκρουε αναποφεύκτως στην εσωτερική κυριαρχία του κράτους επί του εδάφους του οποίου αξιώνουν οι αρχές αυτές να ενεργήσουν.

Αντιθέτως, πρέπει να αναγνωρισθεί αρμοδιότητα στις ίδιες αυτές αρχές για να κηρύξουν απηγορευμένη μια συμφωνία ή μια πρακτική που παράγει αποτελέσματα που θίγουν τον ανταγωνισμό όταν είναι άμεσα, προβλεπτά και ουσιώδη στο δικό τους έδαφος και επομένως στη συγκεκριμένη περίπτωση στην κοινή αγορά, ή ακόμη για να επιβάλλουν κυρώσεις, έστω και χρηματικές, με δικαστικές ή διοικητικές αποφάσεις.

Δεν θα μπορούσε εντούτοις να προβληθεί η αντίρρηση ότι η επιβολή προστίμου εμπίπτει ipso facto στην εκτελεστική αρμοδιότητα;

Δεν το πιστεύω, τούτο δε για τους εξής δύο λόγους:

— Το γεγονός της απαγγελίας χρηματικής ποινής η οποία αποσκοπεί στον κολασμό μιάς συμπεριφοράς που θίγει τον ανταγωνισμό, όπως άλλωστε στην πρόληψη της διώξεώς της ή της επαναλήψεώς της, πρέπει να διακριθεί από την είσπραξη του επιβληθέντος προστίμου που δεν θα μπορούσε να γίνει, σε περίπτωση αρνήσεως της επιχειρήσεως που καταδικάστηκε στην καταβολή της, παρά μόνο με αναγκαστική εκτέλεση.

— Πρέπει επίσης να διακριθεί, κατά την άποψή μου, η καταδίκη σε πρόστιμο από την αληθινή δικαστική διαταγή προς ενέργεια η οποία θα προέκυπτε, π.χ., από μια απόφαση επί απειλή χρηματικής ποινής, η οποία θα αποσκοπούσε στη γνωστοποίηση ορισμένων εγγράφων ή θα αποτελούσε μέσο πιέσεως για να επιτευχθεί η ακύρωση ορισμένων ρητρών που κρίθηκαν παράνομες.

Θεωρώ ότι η Επιτροπή, χωρίς να χρειάζεται να προσκολληθούμε στο γεγονός ότι δεν διαθέτει νομικά μέσα για να εξασφαλίσει την πραγματική εφαρμογή, είχε αρμοδιότητα για να εκδώσει την προσβαλλομένη απόφαση για εταιρείες που είναι εκτός της κοινής αγοράς.

Πράγματι, οι προϋποθέσεις τις οποίες θεωρώ απαραίτητες για την άσκηση αυτής της αρμοδιότητας συντρέχουν στη συγκεκριμένη περίπτωση:

— Οι σταθερές και ομοιόμορφες αυξήσεις των τιμών πωλήσεως των χρωστικών ουσιών προς τους καταναλωτές, οι οποίες αποφασίστηκαν από τις προσφεύγουσες, μπορούσαν να εφαρμοστούν άμεσα και αμέσως στην κοινή αγορά και είπα ήδη στο πρώτο μέρος των προτάσεών μου ότι οι αυξήσεις αυτές είχαν ως συγκεκριμένο αποτέλεσμα τη νοθεία της λειτουργίας του ανταγωνισμού. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές είναι ανωφελές να ερευνηθεί αν, στην οικονομική πραγματικότητα, μπορούσαν οι θυγατρικές τους εταιρείες ή όχι να αποφύγουν τις οδηγίες των μητρικών εταιρειών· είναι βέβαιο ότι τις εφήρμοσαν. Δεν μπορώ να αντιληφθώ εν πάση περιπτώσει πως, παρά τη νομική τους ανεξαρτησία και την εξουσία τους να λαμβάνουν αποφάσεις την οποία τους παρέχει νομικά η προσωπικότητά τους, μπορούσαν να αποφύγουν την επίρριψη στους πελάτες τους των αυξήσεων τιμών τις οποίες υφίσταντο αυτές οι ίδιες.

— Το αποτέλεσμα αυτών των πρακτικών δεν ήταν μόνο άμεσο· μπορούσε προφανώς να προβλεφθεί και γνωρίζομε ότι ήταν ηθελημένο, σκόπιμο, αφού αποτελεί τον καρπό εναρμονισμένης ενεργείας· δεν θα επανέλθω πλέον επ' αυτού.

— Το αποτέλεσμα ήταν, τέλος, ουσιώδες τόσο λόγω του ύψους των ανατιμήσεων και της εφαρμογής τους σε όλα τα προϊόντα χρωστικών ουσιών, όσο και λόγω του γεγονότος ότι οι παραγωγοί ελέγχουν τα τέσσερα πέμπτα της αγοράς χρωστικών ουσιών.

Αδιστάκτως λοιπόν σας ζητώ να απορρίψετε το λόγο ακυρώσεως που προβάλλει η Imperial Chemical Industries, η Geigy και η Sandoz όσον αφορά την αρμοδιότητα της Επιτροπής. Επιτρέψτε μου πάντως μια τελευταία παρατήρηση, που συνάπτεται με μία από εκείνες στις οποίες προέβην στην αρχή αυτής της εκθέσεως.

Όπως η έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής δεν μπορεί να περισταλεί σε τόσο στενό νόημα που να μην εμφανίζεται πλέον παρά ως ειδική έκφραση της εννοίας της συμφωνίας, με προφανή κίνδυνο να μη δίδεται στο άρθρο 85, παράγραφος 1, το λυσιτελές περιεχόμενο που θέλησαν οι συντάκτες της Συνθήκης να του δώσουν· έτσι, επίσης, αν αρνηθεί κανείς να αναγνωρίσει στις κοινοτικές αρχές το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τις εξουσίες που τους έχουν παρασχεθεί από το ίδιο άρθρο 85 έναντι κάθε επιχειρήσεως εκτός της κοινής αγοράς — επιφυλασσομένων των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων — θα οδηγούσε σε απογύμνωση κατά μέγα μέρος του νοήματος των διατάξεων αυτών και εν πάση περιπτώσει στην καταστροφή της αποτελεσματικότητάς τους.

Δεν θα ήταν αφοπλισμένη η Επιτροπή αν, ενόψει εναρμονισμένης πρακτικής της οποίας η πρωτοβουλία ελήφθη και η ευθύνη ανελήφθη αποκλειστικά από επιχειρήσεις εκτός της κοινής αγοράς, στερούνταν της δυνατότητας να λάβει έναντι αυτών οποιαδήποτε απόφαση; Αυτό θα αντιστοιχούσε με άρνηση αναγνωρίσεως προστασίας της κοινής αγοράς, αναγκαίας για την πραγματοποίηση των σπουδαιοτέρων στόχων της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητος.

Απομένουν προς έρευνα, πολύ σύντομα, δύο λόγοι ακυρώσεως που αφορούν ο ένας την ανεπαρκή αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως όσον αφορά την εξωεδαφική αρμοδιότητα της Επιτροπής, ο άλλος δε την έλλειψη κοινοποιήσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως στις τρεις εταιρείες που είναι εγκατεστημένες εκτός της κοινής αγοράς.

Επί του πρώτου σημείου, το οποίο θα ξαναβρούμε υπό άλλη μορφή λίγο πιο κάτω, θα περιοριστώ να υπενθυμίσω ότι η Επιτροπή δεν είχε καμιά υποχρέωση, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, να απαντήσει σημείο προς σημείο στην επιχειρηματολογία που επικαλέσθηκαν στις παρατηρήσεις τους τόσο στις γραπτές όσο και στις προφορικές, εις απάντηση της γνωστοποιήσεως των αιτιάσεων επί του θέματος της φερομένης αναρμοδιότητας της Επιτροπής.

Η προσβαλλομένη απόφαση είναι αιτιολογημένη νομικά με τη συνοπτική, αλλά κατά τη γνώμη μου ακριβή, ερμηνεία την οποία δίδει στο άρθρο 85 της Συνθήκης επί του σημείου αυτού. Πράγματι, καταλογίζει όπως είδαμε την ευθύνη της υπάρξεως της εναρμονισμένης πρακτικής μόνο στους παραγωγούς και όχι στις θυγατρικές εταιρείες ή στους εκπροσώπους, για το λόγο ότι οι εντολές ανατιμήσεως που απευθύνθηκαν στους τελευταίους ήταν επιτακτικές. Σας πρότεινα να κρίνετε με διαφορετική κάπως αιτιολογία, αλλά η εξουσία σας πλήρους διαδικασίας μου φαίνεται ότι σας δίδει την εξουσία να προβείτε σ' αυτή τη διόρθωση της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και κατά συνέπεια του σκεπτικού.

Επί του δευτέρου σημείου απαντώ ότι, μολονότι η κοινοποίηση της αποφάσεως που απευθύνετο στην Imperial Chemical Industries, στην Geigy και στη Sandoz έγινε όχι στην έδρα αυτών των ίδιων των εταιρειών, αλλά στις θυγατρικές τους εταιρείες που είναι εγκατεστημένες στην κοινή αγορά, λόγω άλλωστε της αρνήσεώς τους να την παραλάβουν, η προβαλλομένη πλημμέλεια αυτής της κοινοποιήσεως δεν ασκεί εν πάση περιπτώσει επιρροή στη νομιμότητα της προβαλλομένης αποφάσεως, δεδομένου ότι η κοινοποίηση αποτελεί μεταγενέστερο τύπο της αποφάσεως. Δεν χρειάζεται επομένως ούτε να επαναληφθεί η σκέψη της Επιτροπής σύμφωνα με την οποία οι θυγατρικές αυτές εταιρείες, οι οποίες ελέγχονται πλήρως, όπως μας λέγει, από τις μητρικές εταιρείες, αποτελούσαν μέρος της «εσωτερικής σφαίρας» αυτών των τελευταίων ούτε κατόπιν αυτού να γίνει επίκληση της νομολογίας του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως ALMA (απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1957, υπόθεση 8/56).

Σημειώνω απλώς ότι το μόνο αποτέλεσμα της πλημμελείας αυτής της κοινοποιήσεως μιας αποφάσεως, της οποίας δεν αμφισβητούν άλλωστε οι προσφεύγουσες ότι έλαβαν πλήρη γνώση, ήταν ασφαλώς ότι δεν κινήθηκε έναντι αυτών η προθεσμία ασκήσεως προσφυγής· έκαναν όμως χρήση του δικαιώματός τους να προσφύγουν ενώπιον του Δικαστηρίου, πριν ακόμη λήξει η προθεσμία αυτή· επομένως δεν γεννάται κανένα ζήτημα.

Τίτλος ΙΙΙ — Τυπικοί και διαδικαστικοί λόγοι

Μετά τις κάπως μακρές αναμφίβολα αναπτύξεις αυτές μπορώ ήδη να προσεγγίσω την έρευνα των τυπικών και διαδικαστικών λόγων που προβάλλουν οι προσφεύγουσες.

Στην υπόθεση Grundig δέχθηκε το Δικαστήριο καταρχήν ότι οι διαδικασίες που διενεργούνται κατά την εφαρμογή του κανονισμού 17 του Συμβουλίου έχουν διοικητικό χαρακτήρα. Εξάλλου, με τις αποφάσεις Chemiefarma, Buchler και Böhringer της 15ης Ιουλίου 1970, λύθηκαν ορισμένα ζητήματα που αναφέρονται στην εφαρμογή της εξουσίας που διαθέτει η Επιτροπή να επιβάλλει πρόστιμα σε θέματα απαγορευμένων συμπράξεων. Οι παρούσες υποθέσεις θα σας οδηγήσουν στην επιβεβαίωση αυτής της νομολογίας και στην αποσαφήνιση της ερμηνείας του εκτελεστικού κανονι-

σμού 99 που εκδόθηκε από την Επιτροπή στις 25 Ιουλίου 1963.

Πράγματι, οι προσφεύγουσες εταιρείες κατηγορούν την Επιτροπή ότι εφήρμοσε πλημμελώς τους δύο αυτούς κανονισμούς.

Θα προσπαθήσω να ανασυντάξω την επιχειρηματολογία τους ακολουθώντας τη χρονολογική εξέλιξη της διοικητικής διαδικασίας. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει, όπως γνωρίζετε, καταρχάς, μια απόφαση της οποίας σκοπός είναι η έναρξη της ίδιας της διαδικασίας, δεύτερον, την ανακοίνωση στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις των αιτιάσεων που μπορούν να διατυπωθούν εναντίον τους, τρίτον, την ακρόαση των αντιπροσώπων τους, τα πρακτικά της οποίας πρέπει να τους υποβληθούν για έγκριση· τέλος, πριν εκδόσει την απόφασή της η Επιτροπή πρέπει να ζητήσει τη γνώμη της αρμόδιας συμβουλευτικής επιτροπής επί θεμάτων πολιτικής του ανταγωνισμού.

Τμήμα Ι — Έναρξη της διαδικασίας

Οι προσφεύγουσες παραπονούνται ότι η Επιτροπή κίνησε στις 31 Μαΐου 1967 διαδικασία έναντι αυτών με μοναδικό έρεισμα το άρθρο 3 του κανονισμού 17, κατά το γράμμα του οποίου (παράγραφος 1): «αν η Επιτροπή διαπιστώσει, κατόπιν αιτήσεως ή αυτεπαγγέλτως, παράβαση των διατάξεων του άρθρου 85 της Συνθήκης, δύναται να υποχρεώσει με απόφαση τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων να παύσουν τη διαπιστωθείσα παράβαση».

Επιβάλλοντας πρόστιμα στις προσφεύγουσες δυνάμει του άρθρου 15 του ίδιου διαγωνισμού, η Επιτροπή δεν τους παρέσχε την ευχέρεια να μάθουν ότι εξετίθεντο σε κίνδυνο να πληγούν από τέτοιες χρηματικές κυρώσεις.

Ο λόγος αυτός είναι ουσία αβάσιμος. Είναι δεδομένο ότι η απόφαση της 31ης Μαΐου 1967, με την οποία κινήθηκε η διαδικασία, αναφέρεται στον κανονισμό 17 στο σύνολό του και «ιδίως» στο άρθρο 3, διατύπωση που δεν πρέπει να θεωρηθεί ως περιοριστική.

Πέραν αυτών δύο ακόμη παρατηρήσεις πρέπει να γίνουν επί αυτού του λόγου ακυρώσεως:

α) Το άρθρο 3, παράγραφος 3, του κανονισμού 17 ορίζει ότι: «υπό την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων του παρόντος κανονισμού, η Επιτροπή δύναται ... να απευθύνει στις συμμετέχουσες επιχειρήσεις ... συστάσεις για την παύση της παραβάσεως». Η διάταξη αυτή δεν αποκλείει επομένως κατά κανένα τρόπο να μπορεί η εικαζομένη παράβαση να δώσει λαβή στην επιβολή προστίμων βάσει του άρθρου 15.

β) Εξάλλου, πιστεύω ότι κατά την εφαρμογή της διαδικασίας αποφασιστική είναι η ανακοίνωση των αιτιάσεων στις οικείες επιχειρήσεις διότι είναι η πρώτη πράξη της διοικητικής διαδικασίας αμφισβητήσεως. Έτσι, η ανακοίνωση αυτή, η οποία έγινε στις 11 Δεκεμβρίου του 1967 σε κάθε μια από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, περιλαμβάνει στο τέλος ρητή αναφορά στο άρθρο 15 του κανονισμού και διευκρινίζει ότι η αποδιδομένη εναρμονισμένη πρακτική μπορεί να δικαιολογήσει την επιβολή προστίμων στις επιχειρήσεις που μετέσχαν σε αυτήν την πρακτική.

Τμήμα ΙΙ — Ανακοίνωση των αιτιάσεων

Καθόσον αφορά αυτήν την ανακοίνωση των αιτιάσεων, έχουν προβληθεί περισσότεροι λόγοι ακυρώσεως, οι οποίοι γεννούν τη σκέψη ότι οι προσφεύγουσες, μη λαμβάνοντας υπόψη τη νομολογία του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως Grundig, σκέπτονται σαν να είχε η διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής δικαστικό χαρακτήρα και όχι διοικητικό. Όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων αμύνης υπερβαίνει προφανώς τις απαιτήσεις μιας απλής τυπικής διαδικασίας.

α) Προηγουμένως όμως θα πρέπει να απορριφθεί ένας λόγος ακυρώσεως κατά τον οποίο το έγγραφο με το οποίο ανακοινώθηκε η έκθεση των αιτιάσεων είχε υπογραφεί αναρμοδίως από το γενικό διευθυντή ανταγωνισμού ο οποίος ενήργησε κατ' εξουσιοδότηση. Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι από κανένα στοιχείο του φακέλου δεν προκύπτει η ύπαρξη τέτοιας εξουσιοδοτήσεως. Αφετέρου, η εξουσιοδότηση αυτή είναι παρόνομη. Αλλά, κύριοι δικαστές, εδώ δεν πρόκειται για εξουσιοδότηση· πρόκειται για μεταβίβαση δικαιώματος υπογραφής η οποία δόθηκε στο γενικό διευθυντή ανταγωνισμού από το μέλος της Επιτροπής στα καθήκοντα του οποίου εμπίπτει και η έρευνα των προβλημάτων ανταγωνισμού. Η μεταβίβαση αυτή είναι κανονική διότι, εφόσον πρόκειται για εσωτερικό μέτρο διαρρυθμίσεως της λειτουργίας της Επιτροπής και των υπηρεσιών της, ελήφθη σύμφωνα με το άρθρο 27 του προσωρινού εσωτερικού κανονισμού, που εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 7 της Συνθήκης συγχωνεύσεως, δηλαδή της Συνθήκης περί ιδρύσεως ενιαίου Συμβουλίου και ενιαίας Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 8ης Απριλίου 1965.

β) Όσον αφορά το περιεχόμενο της εκθέσεως αιτιάσεων οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι είναι ατελές και ανεπαρκές· ότι η ανακοίνωση αυτή δεν τους έδωσε την ευκαιρία να υποβάλουν λυσιτελώς τις παρατηρήσεις τους· ότι η προσβαλλομένη απόφαση δέχεται πραγματικά περιστατικά που δεν περιήλθαν στη γνώση τους. Το Δικαστήριο έχει κρίνει με την απόφαση Grundig επί του θέματος αυτού ότι αρκεί να έχουν ενημερωθεί οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις για τα ουσιώδη πραγματικά στοιχεία επί των οποίων στηρίζονται οι αιτιάσεις, χωρίς να χρειάζεται να τους έχει ανακοινωθεί και ολόκληρος ο φάκελος της Επιτροπής. Επιβεβαίωσε δε αυτή τη λύση στην περίπτωση όπου η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμα βάσει του άρθρου 15 του κανονισμού 17. Έτσι, η ανάγνωση της εκθέσεως αιτιάσεων αρκεί για να αποδείξει ότι τα γεγονότα που έγιναν δεκτά, δηλαδή οι ομοιόμορφες ανατιμήσεις του Ιανουαρίου 1964, του Ιανουαρίου 1965 και τέλος του 1967, εκτίθενται σαφώς και πλήρως, ενώ η Επιτροπή έχει προσδιορίσει σαφώς τις χρονικές προϋποθέσεις και τις τοπικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες ανακοινώθηκαν και εφαρμόστηκαν οι ανατιμήσεις, προσδιόρισε δε ακόμη και εκείνες από τις επιχειρήσεις οι οποίες έλαβαν τις οδηγίες ανατιμήσεως καθώς και τα μέσα με τα οποία περιήλθαν σε αυτές οι εν λόγω οδηγίες.

Το ότι τα κείμενα των εγκυκλίων, τηλετυπημάτων και λοιπών πράξεων ελέγχου δεν προσαρτήθηκαν στην έκθεση αιτιάσεων μου φαίνεται ότι δεν ασκεί επιρροή επί της νομιμότητος της διαδικασίας, δεδομένου προπαντός ότι οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις είχαν τη δυνατότητα να γνωρίζουν τα στοιχεία αυτά. Επομένως, η προσβαλλομένη απόφαση δεν δέχεται κανένα ουσιώδες πραγματικό περιστατικό που δεν έγινε προηγουμένως γνωστό στις προσφεύγουσες. Επιπλέον, μπορεί να παρατηρηθεί ότι όσον αφορά τη συνάντηση της Βασιλείας, η οποία μνημονεύεται ρητά στη σελίδα 9 της εκθέσεως αιτιάσεων, η προσβαλλομένη απόφαση περιλαμβάνει μια απλή διόρθωση σε σχέση με το κείμενο αυτής της εκθέσεως, υπό την έννοια ότι διευκρινίζει ότι η

εταιρεία Geigy ανακοίνωσε κατά τη συνάντηση αυτή ότι «αντιμετώπιζε να αυξήσει τις τιμές πωλήσεως στην πελατεία πριν από το τέλος του έτους», χωρίς να επαναλαμβάνει το συμπέρασμα το οποίο συνήγε η έκθεση αιτιάσεων λέγοντας ότι: «η αύξηση των τιμών του 1967 αποφασίστηκε από όλους τους οικείους παραγωγούς κατά τη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στη Βασιλεία τον Αύγουστο του 1967». Επίσης, ναι μεν η προσβαλλομένη απόφαση αναφέρεται στην απόφαση του Bundeskartellamt της 28ης Νοεμβρίου 1967, από την οποία προκύπτει ότι η ίδια εταιρεία Geigy είχε αναγγείλει «ότι θα ηύξανε τις τιμές των χρωστικών της ουσιών κατά 8% στις 16 Οκτωβρίου 1967», αλλά εδώ δεν πρόκειται για αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως, αλλά για μια απλή πραγματική αναφορά στην απόφαση του Bundeskartellamt.

γ) Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται επίσης ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων έγινε πριν ολοκληρωθεί ακόμη ο έλεγχος της Επιτροπής για τα αποδιδόμενα πραγματικά περιστατικά· εξακριβώσεις έγιναν μετά την κοινοποίηση αυτή. Αυτό είναι αληθές, αλλά πιστεύω ότι αυτός ο τρόπος ενεργείας δεν ήταν παράνομος. Καμιά διάταξη δεν απαγορεύει στην Επιτροπή, όταν πληροφορηθεί για ορισμένες συμφωνίες ή συμπεριφορές που της φαίνονται αντίθετες προς το άρθρο 85 της Συνθήκης, να προβεί σε ελέγχους, έρευνες ή εξακριβώσεις, ακόμη και αφού κοινοποιήσει στις διωκόμενες επιχειρήσεις τα πραγματικά περιστατικά που ήδη έκανε δεκτά έναντι αυτών.

Περαιτέρω, η Επιτροπή εξηγεί ότι η πορεία των ερευνών είχε ως μόνο σκοπό τον έλεγχο ορισμένων δηλώσεων που έγιναν από διάφορες επιχειρήσεις, είτε ως απάντηση της γραπτής ανακοινώσεως των αιτιάσεων είτε προφορικά. Δεν θα υφίστατο στο σημείο αυτό, εν πάση περιπτώσει, παράβαση των δικαιωμάτων αμύνης παρά αν, μετά από τις εξακριβώσεις αυτές που είναι μεταγενέστερες της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, είχε δεχθεί η Επιτροπή νέα στοιχεία εις βάρος των προσφευγουσών και είχε στηρίξει την απόφασή της επί των στοιχείων αυτών, χωρίς να έχουν προηγουμένως ανακοινωθεί στις επιχειρήσεις, δηλαδή χωρίς να τους είχε δοθεί η ευκαιρία να προβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί των πραγματικών αυτών περιστατικών. Αυτό όμως δεν συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση αφού, όπως ήδη είπα, η προσβαλλομένη απόφαση δεν δέχεται κανένα στοιχείο που να μην το γνώριζαν οι προσφεύγουσες από την ανακοίνωση της 11ης Δεκεμβρίου 1967.

Τέλος, οι προσφεύγουσες θα έπρεπε, αφού έλαβαν την έκθεση αιτιάσεων, να διαθέτουν ανάλογη προθεσμία για να υποβάλουν τις γραπτές παρατηρήσεις τους. Σχετικά, η προθεσμία των οκτώ εβδομάδων που τους παρέσχε η Επιτροπή για να εκθέσουν την άποψή τους ήταν, κατά τη γνώμη μου, επαρκής. Εξάλλου, τους δόθηκε η ευχέρεια να ζητήσουν, με τις γραπτές παρατηρήσεις τους, να ακουσθούν οι αντιπρόσωποί τους προφορικά κατ' εφαρμογή του άρθρου 7 του κανονισμού 99/63 της Επιτροπής. Γνωρίζομε δε ότι η ακρόαση των αντιπροσώπων των επιχειρήσεων έγινε στις 10 Δεκεμβρίου 1968, δηλαδή ένα έτος μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Αυτό σημαίνει ότι οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις διέθεταν σημαντικό χρονικό διάστημα για να παράσχουν τις εξηγήσεις τους επί των αιτιάσεων αυτών. Κατόπιν αυτού, τα δικαιώματα αμύνης δεν αγνοήθηκαν.

δ) Τέλος, κατά τις προσφεύγουσες Geigy και Sandoz η ανακοίνωση των αιτιάσεων που τους έγινε με συστημένη επιστολή και απόδειξη παραλαβής στην έδρα τους στη Βασιλεία αποτελεί «επίσημη πράξη αλλοδαπής αρχής με καταναγκαστικό χαρακτήρα». Το βελγικό δίκαιο δεν δέχεται, ελλείψει αμοιβαιότητας ή αδείας των ελβετικών αρχών, την τέλεση τέτοιας πράξεως επί του ομοσπονδιακού εδάφους. Η ανακοίνω-

ση αυτή, είναι άκυρη και δεν παράγει κανένα αποτέλεσμα διότι έγινε κατά παράβαση τόσο του ελβετικού δικαίου όσο και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου.

Οι προσφεύγουσες, ενεργούσες κατόπιν οδηγιών των εθνικών τους αρχών, επέστρεψαν αυτή την ανακοίνωση στον αποστολέα· ούτε άλλωστε μετέσχαν, υπό την ιδιότητα των προσφευγουσών, στην ακρόαση του Δεκεμβρίου 1968.

Έτσι ισχυρίζονται ότι στερήθηκαν του δικαιώματος να ακουσθούν, κατά παράβαση του άρθρου 19 του κανονισμού 17 και των άρθρων 2 και 4 του κανονισμού 99/63.

Περιορίζομαι να παρατηρήσω, ακολουθώντας την Επιτροπή, ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν έχει αυτή η ίδια κανένα καταναγκαστικό χαρακτήρα: αποβλέπει απλώς να δώσει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις την ευχέρεια αφενός μεν να γνωρίσουν τα ουσιώδη πραγματικά στοιχεία που τους καταλογίζονται, αφετέρου δε να εκφράσουν την άποψή τους εντός του πλαισίου μιας διοικητικής διαδικασίας η οποία μπορεί να καταλήξει στην επιβολή προστίμου.

Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, νομίζω ότι είναι τουλάχιστον αμφίβολο ότι μπορεί να γίνει λυσιτελώς η επίκληση των αρχών του δημοσίου διεθνούς δικαίου· η Επιτροπή δεν παραβίασε αυτές τις αρχές απευθύνοντας την έκθεση αιτιάσεων κατευθείαν στην έδρα των ελβετικών εταιρειών. Οπωσδήποτε όμως και αν έχει το πράγμα, είναι δεδομένο ότι οι εταιρείες αυτές έλαβαν στην πραγματικότητα γνώση των αιτιάσεων που διατυπώνονται εναντίον τους και τους δόθηκε όντως η ευχέρεια να κάμουν τις παρατηρήσεις που θεώρησαν χρήσιμες για να διασφαλίσουν τα δικαιώματά τους. Επομένως ο λόγος αυτός ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Τμήμα III — Ακρόαση των αντιπροσώπων των οικείων επιχειρήσεων

Όσον αφορά την ακρόαση των αντιπροσώπων τους, ορισμένες προσφεύγουσες (η Bayer και η Hoechst) ισχυρίστηκαν ότι εκλήθησαν εκπροθέσμως. Πράγματι, τους απεστάλη πρόσκληση στις 20 Νοεμβρίου 1968, δηλαδή σχεδόν τρεις εβδομάδες πριν από την ημερομηνία που είχε καθοριστεί για την ακρόαση. Και εδώ πιστεύω ότι η προσθεσμία αυτή είναι επαρκής, δεδομένου ιδίως ότι οι εταιρείες είχαν τότε ενημερωθεί για τα πραγματικά περιστατικά για τα οποία κατηγορούνταν από έντεκα και πλέον μήνες.

Επί του θέματος αυτής της ακροάσεως η BASF παραπονείται ότι οι υπάλληλοι της Επιτροπής, οι οποίοι ήταν αρμόδιοι να προβούν σε αυτήν την ακρόαση, της αρνήθηκαν να εκπροσωπηθεί, όπως είχε ζητήσει, από το δικαστικό τους πληρεξούσιο διότι το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 99/63 δεν επιτρέπει την παράσταση των καλουμένων επιχειρήσεων παρά μόνο διά των νομίμων ή υπό του καταστατικού προβλεπομένων αντιπροσώπων τους. Η διάταξη αυτή δεν είναι αντίθετη ούτε προς τη Συνθήκη ούτε προς τον κανονισμό 17 του Συμβουλίου, η δε Επιτροπή έχει εξουσία να θεσπίζει διατάξεις εφαρμογής που αφορούν τις ακροάσεις δυνάμει του άρθρου 24 του τελευταίου αυτού κανονισμού. Τη δικαιολογία της την βρίσκει εξάλλου στο γεγονός ότι οι νόμιμοι αντιπρόσωποι ή οι αντιπρόσωποι που προβλέπονται από το καταστατικό των επιχειρήσεων είναι κατά κανόνα τα καλύτερα πληροφορημένα πρόσωπα και εκείνα που είναι περισσότερο σε θέση να συζητήσουν τις αιτιάσεις. Επιπλέον, αφού δεν εκπροσωπήθηκε από τον

δικαστικό της πληρεξούσιο, τίποτε δεν εμπόδιζε την BASF να ζητήσει από το δικηγόρο της να βοηθήσει τους νομίμους αντιπροσώπους της.

Τμήμα IV — Πρακτικά της ακροάσεως

Τέλος, ορισμένες προσφεύγουσες εκθέτουν ότι δεν ήσαν σε θέση να εγκρίνουν τα πρακτικά της ακροάσεως και ότι για το λόγο αυτό πάσχει η διαδικασία.

Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 4, του κανονισμού 99/63, οι ουσιώδεις δηλώσεις κάθε προσώπου που καταθέτει καταχωρούνται σε πρακτικά, τα οποία το εν λόγω πρόσωπο διαβάζει και εγκρίνει. Η τήρηση αυτής της διατυπώσεως αποβλέπει στο να παράσχει στη συμβουλευτική επιτροπή και στην Επιτροπή πλήρεις πληροφορίες επί του ουσιώδους περιεχομένου των δηλώσεων που έγιναν κατά την ακρόαση των μερών (υπόθεση 44/69, απόφαση της 15ης Ιουλίου 1970, Recueil, 1970, σ. 756). Αν παρελείφθη αυτή η διατύπωση, αλλά αν αποδεικνύεται κατά άλλο τρόπο ότι οι δηλώσεις των ενδιαφερομένων δεν καταχωρήθηκαν ανακριβώς και ότι δεν ελήφθησαν υπόψη εις βάρος τους, δεν βρίσκω κατά τι θα τους ζημίωνε από άποψη ουσιαστική αυτή η παράλειψη.

Δεν αμφισβητείται ότι κατά την ακρόαση της 10ης Δεκεμβρίου 1968 συμφωνήθηκε τα πρακτικά αυτής της ακροάσεως να καταρτισθούν και να υποβληθούν στην έγκριση των προσώπων που ακούστηκαν μεταγενεστέρως. Είναι επίσης αποδεδειγμένο ότι το σχέδιο των πρακτικών απεστάλη στις επιχειρήσεις που είχαν αντιπροσωπευθεί με έγγραφο της 27ης Ιουνίου 1969, με το οποίο καλούνταν να γνωστοποιήσουν τη συμφωνία τους «το δυνατό ταχύτερο». Είναι μεν αληθές ότι όσον αφορά τη Bayer διαβιβάστηκε από αβλεψία στον αντιπρόσωπό της ένα μη υπογεγραμμένο αντίγραφο, στο οποίο αναγραφόταν ότι η επιχείρηση αυτή είχε προθεσμία μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου 1969 για να εγκρίνει τα εν λόγω πρακτικά, είναι όμως εξίσου αληθές ότι η επιχείρηση αυτή έλαβε την ίδια μέρα ένα υπογεγραμμένο πρωτότυπο με το οποίο παρακλήθηκε, όπως και οι λοιπές προσφεύγουσες, να γνωστοποιήσει τη συμφωνία της το δυνατόν ταχύτερο επί του σχεδίου των πρακτικών. Επιδεικνύοντας λίγη επιμέλεια θα ήταν επομένως σε θέση να διαβιβάσει εγκαίρως την έγκρισή της των πρακτικών μαζί με τις ενδεχόμενες παρατηρήσεις της. Η Bayer δεν έκανε ποτέ την παραμικρή προσπάθεια να κάνει χρήση του δικαιώματός της να ζητήσει τροποποιήσεις για να αφαιρεθούν τυχόν ανακρίβειες κατά την καταχώρηση των δηλώσεων του αντιπροσώπου της διότι είχε λόγο προς τούτο. Η Επιτροπή προσκόμισε ολόκληρη τη μαγνητοφωνημένη εγγραφή των δηλώσεων των αντιπροσώπων της Bayer. Από τα πρακτικά αυτά προκύπτει ότι αυτοί δεν έδωσαν καμιά εξήγηση επί της ουσίας της υποθέσεως και ότι επέμεναν κυρίως στον ισχυρισμό ότι η έκθεση αιτιάσεων δεν τους επέτρεψε να μάθουν τα σημεία επί των οποίων έπρεπε να δώσουν εξηγήσεις επειδή δεν ήταν ακριβής. Ο ισχυρισμός όμως αυτός δεν είναι νέος· ήδη από την αρχή είχε διατυπωθεί από την Bayer (βλ. επιστολή της επιχειρήσεως αυτής προς την Επιτροπή της 9ης Δεκεμβρίου 1968) περιελήφθη δε ολόκληρη και αναπτύχθηκε στα πρακτικά, στις σελίδες 16 και 24. Τα πρακτικά επομένως αυτά δεν «έχουν καταρτισθεί κατά τρόπο ώστε να παραπλανούν σε ουσιώδη σημεία» (απόφαση της 15ης Ιουλίου 1970 στην υπόθεση 44/69, Buchler, Recueil, 1970, σ. 755).

Τμήμα V — Τύπος της αιτιολογίας της προσβαλλομένης αποφάσεως

Τέλος, προβάλλεται η αιτίαση κατά της Επιτροπής, από ορισμένες προσφεύγουσες

(BASF, Sandoz, Cassella και Hoechst), ότι αιτιολόγησε από τυπική άποψη ανεπαρκώς την απόφασή της όσον αφορά την ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής.

Δυνάμει του άρθρου 190 της Συνθήκης, η Επιτροπή είναι πράγματι υποχρεωμένη να αιτιολογεί τις αποφάσεις της. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η απαίτηση αυτή έχει τηρηθεί όταν η αιτιολογία περιλαμβάνει σαφώς και κατά τρόπο συνεκτικό τα ουσιώδη πραγματικά και νομικά στοιχεία επί των οποίων στηρίχθηκε η απόφαση, χωρίς να υποχρεούται η Επιτροπή να επιλαμβάνεται όλων των σημείων που απετέλεσαν αντικείμενο συζητήσεως κατά τη διοικητική διαδικασία.

Στην προκειμένη υπόθεση, όπως έχω ήδη πει, η προσβαλλομένη απόφαση δεν δέχεται στην αιτιολογία της κανένα ουσιώδες σημείο που να μην έχει γνωστοποιηθεί στις προσφεύγουσες από την έκθεση αιτιάσεων. Η απόφαση αυτή εκθέτει κατά τρόπο σαφή και πλήρη όλα τα πραγματικά περιστατικά που έγιναν δεκτά για να δικαιολογηθεί η ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής. Εξάλλου, η Επιτροπή φρόντισε να αιτιολογήσει νομικά την απόφασή της ως προς κάθε μια από τις προϋποθέσεις που απαιτούνται από το άρθρο 85, παράγραφος 1, για τη συνδρομή εναρμονισμένης πρακτικής, ιδίως ως προς τα αποτελέσματα που πρέπει να έχει μια τέτοια πρακτική στη λειτουργία του ανταγωνισμού και στον επηρεασμό του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών. Πιστεύω ότι η Επιτροπή δεν είχε την υποχρέωση να καταλογίσει σε κάθε μια από τις εν λόγω επιχειρήσεις τα πραγματικά περιστατικά για τα οποία κατηγορείται ειδικότερα αφού, σε τελική ανάλυση, η σοβαρότερη αιτίαση που αφορά όλες ήταν ότι συμμετέσχαν σ' αυτήν την εναρμονισμένη ενέργεια· εξάλλου, η Επιτροπή περιέλαβε στο αιτιολογικό της αποφάσεώς της ιδιαίτερες σκέψεις όσον αφορά ορισμένες εταιρείες που δεν ήταν αναμφιβόλως απαραίτητες εντός του πλαισίου κοινής διαδικασίας για τις ίδιες παραβάσεις που έγιναν υπό παρόμοιες συνθήκες από περισσότερες επιχειρήσεις.

Τέλος, οι ίδιες προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή έπρεπε να απαντήσει στην απόφασή της στα επιχειρήματα που ανέπτυξαν εγγράφως ή προφορικά κατά τη διοικητική διαδικασία. Εγείρουν έτσι ζητήματα τα οποία αποτελούν ακριβώς αντικείμενο της διαφοράς που ήχθη ενώπιον του Δικαστηρίου, ζητήματα που συνάπτονται στενά με αυτήν την ίδια την ύπαρξη της πρασαπτομένης παραβάσεως και δεν μπορούν, κατά συνέπεια, να ερευνηθούν λυσιτελώς παρά μόνο εντός του πλαισίου της δικαστικής διαδικασίας.

Τμήμα VI — Δημοσίευση της προσβαλλομένης αποφάσεως

Η προσφεύγουσα Francolor κατηγορεί την Επιτροπή ότι δεν δημοσίευσε την προσβαλλομένη απόφαση στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ενώ το άρθρο 21 του κανονισμού 17, το οποίο προβλέπει την δημοσίευση ορισμένων αποφάσεων, δεν περιλαμβάνει τις αποφάσεις που εκδίδονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 15 του εν λόγω κανονισμού, δηλαδή τις αποφάσεις που επιβάλλουν πρόστιμο.

Η Επιτροπή όμως απαντά ορθώς ότι η δημοσίευση της προσβαλλομένης αποφάσεως, μεταγενέστερη της κοινοποιήσεώς της, δεν μπορεί να αποτελέσει αιτία ακυρότητας της αποφάσεως αυτής. Το μόνο πράγμα που έχει σημασία είναι η κοινοποίηση της αποφάσεως: η ημερομηνία αυτής της κοινοποιήσεως βαρύνει για τον υπολογισμό της προθεσμίας ασκήσεως της προσφυγής, το δε κοινοποιηθέν στον αποδέ-

κτη έγγραφο είναι εκείνο που αποτελεί πλήρη απόδειξη.

Το δικαστήριο έχει άλλωστε κρίνει με την απόφαση Chemiefarma, της 15ης Ιουλίου 1970, ότι ναι μεν δεν είναι υποχρεωμένη η Επιτροπή να δημοσιεύει την απόφαση με την οποία επιβάλλεται ένα πρόστιμο, «τίποτε όμως από το γράμμα ή από το πνεύμα του άρθρου 21 δεν εμποδίζει τη διενέργεια αυτής της δημοσιεύσεως, εφόσον η εν λόγω δημοσίευση δεν αποτελεί φανέρωση επαγγελματικού απορρήτου των επιχειρήσεων» και ότι «η δημοσίευση που δίδεται σε μια απόφαση μπορεί μάλιστα να συμβάλει στη διασφάλιση της τηρήσεως των κανόνων περί ανταγωνισμού της Συνθήκης».

Τίτλος IV — Το πρόστιμο

Εισέρχομαι, τέλος, στα ζητήματα που αφορούν τα επιβληθέντα πρόστιμα.

Όπως εξέθεσε ο γενικός εισαγγελέας Gand στις προτάσεις του επί των υποθέσεων σχετικά με τη διεθνή σύμπραξη κινίνης, οι αποφάσεις που απαγγέλλουν πρόστιμα βρίσκουν το έρεισμά τους στο άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17, κατά το γράμμα του οποίου η Επιτροπή μπορεί να επιβάλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις που εκ προθέσεως ή εξ αμελείας διαπράττουν παράβαση των διατάξεων του άρθρου 85 της Συνθήκης. Η διάταξη αυτή προσθέτει ότι, για τον καθορισμό του ύψους του προστίμου, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η βαρύτητα της παραβάσεως και η διάρκειά της.

Στις υποθέσεις αυτές έκρινε το Δικαστήριο ότι για τον καθορισμό του ύψους του προστίμου η εκτίμηση της βαρύτητας της παραβάσεως πρέπει να γίνεται λαμβανομένης υπόψη ιδίως της φύσεως των περιορισμών που επιβλήθηκαν στον ανταγωνισμό, του αριθμού και της σπουδαιότητας των οικείων επιχειρήσεων, του αντιστοίχου μεριδίου της αγοράς που ελέγχουν, καθώς και της καταστάσεως της αγοράς κατά το χρόνο που έγινε η παράβαση. Η κατάσταση, η ατομική συμπεριφορά κάθε επιχειρήσεως και η σπουδαιότητα του ρόλου τον οποίο διαδραματίζει στη σύμπραξη, προσθέτει η νομολογία, μπορούν επίσης να ληφθούν υπόψη κατά την ατομική εκτίμηση του ύψους του προστίμου.

Σας προτείνω να ακολουθήσετε τις κατευθυντήριες γραμμές που συνάγονται έτσι από αυτές τις αποφάσεις. Θα πρέπει όμως προηγουμένως να ερευνηθεί ένας λόγος ακυρώσεως του οποίου έγινε ήδη επίκληση στην υπόθεση της διεθνούς συμπράξεως κινίνης και αναφέρεται στην παραγραφή των παραβάσεων.

Τμήμα Ι — Η παραγραφή

Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται στις παρούσες υποθέσεις ότι εφόσον δεν υπάρχει παραγραφή των παραβάσεων, αφού δεν θεσπίστηκε τέτοια παραγραφή από το κοινοτικό δίκαιο περί συμπράξεων, θα πρέπει να τύχουν εφαρμογής οι αρχές που ισχύουν στις σχετικές νομοθεσίες των κρατών μελών. Υποστηρίζουν δε ότι οι παραβάσεις που προέκυψαν από τις ανατιμήσεις του 1964 και του 1965 παρεγράφησαν διότι συνέβησαν πολύ πριν από την κίνηση της διοικητικής διαδικασίας από την Επιτροπή, στις 31 Μαΐου 1967.

Με αυτό τον τρόπο διατυπώσεως, το εν λόγω ζήτημα μου φαίνεται όμοιο με εκείνο που λύθηκε με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1970, Chemiefarma και λοιποί, Recueil, 1970, σ. 661: αφού δια-

πίστωσε το Δικαστήριο ότι οι διατάξεις που διέπουν την εξουσία της Επιτροπής να επιβάλλει πρόστιμα σε περιπτώσεις παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού δεν προβλέπουν τέτοια παραγραφή, έγινε δεκτό ότι «για να επιτύχει τη λειτουργία της διασφαλίσεως της ασφαλείας δικαίου, ο χρόνος της παραγραφής πρέπει να έχει καθοριστεί εκ των προτέρων» και ότι «ο καθορισμός του χρόνου της παραγραφής και των λεπτομερειών εφαρμογής της ανήκει στην αρμοδιότητα κοινοτικού νομοθέτη». Με αυτή τη διατύπωση η απόφαση απέρριψε σιωπηρά αλλά με βεβαιότητα την επιχειρηματολογία περί εφαρμογής στο κοινοτικό δίκαιο μιας κοινής σε όλα τα εθνικά δίκαια αρχής, κρίνοντας ότι η αρχή αυτή δεν μπορεί να αποχωρισθεί από την κανονιστική της ρύθμιση.

Δεν επιθυμώ να επανέλθω επί της νομολογίας αυτής πολύ περισσότερο αφού, αν οι πληροφορίες μου είναι ακριβείς, πρόκειται να υποβληθεί στο εγγύς μέλλον μια πρόταση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο για τη ρύθμιση αυτού του προβλήματος της παραγραφής.

Η επιχειρηματολογία όμως των προσφευγουσών με κάνει να αναρωτηθώ μήπως η Επιτροπή, τουλάχιστον καθόσον αφορά την ανατίμηση του 1964, παραιτήθηκε σιωπηρά από το δικαίωμα διώξεως.

Ο δικηγόρος της εταιρείας ACNA παρατήρησε, πράγματι, ότι, εντός του πλαισίου των εξουσιών που διαθέτει δυνάμει της αρμοδιότητας πλήρους δικαιοδοσίας στα θέματα προσφυγών κατά χρηματικών κυρώσεων, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να κρίνει αν ο διαδραμών χρόνος μεταξύ των πραγματικών περιστατικών και της εκδόσεως του πρώτου μέτρου με το οποίο έκαμε χρήση η Επιτροπή του δικαιώματός της διώξεως ισοδυναμεί με εγκατάλειψη αυτού του δικαιώματος. Αν γίνει δεκτό ότι η εκτίμηση αυτή μπορεί να περιληφθεί στην αρμοδιότητα πλήρους δικαιοδοσίας που έχει το Δικαστήριο, δεν πιστεύω ότι η άποψη αυτή είναι βάσιμη. Είναι βέβαιο ότι υπό το τωρινό στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου η Επιτροπή έχει το δικαίωμα να προβεί ή μη σε δίωξη σε θέματα συμπράξεων· είναι επίσης αληθές ότι, αν αποφασίσει τη δίωξη, μπορεί να την ενεργήσει ανά πάσα στιγμή· πρόκειται δηλαδή εδώ για εφαρμογή της γενικής αρχής σκοπιμότητας, η οποία έχει αναμφιβόλως εφαρμογή στο πεδίο αυτό.

Όμως, αφενός:

— με ποια πράξη εκδήλωσε συγκεκριμένα η Επιτροπή την πρόθεσή της να προβεί σε δίωξη;

αφετέρου δε:

— μετά την παρέλευση πόσου χρόνου θα πρέπει να θεωρηθεί το δικαίωμα διώξεως ως εγκαταλειφθέν επειδή δεν παρενεβλήθη νεότερη πράξη;

Τα δύο αυτά ερωτήματα μας οδηγούν αμείλικτα στο πεδίο της παραγραφής.

Το πρώτο ερώτημα σημαίνει στην πραγματικότητα να ερευνηθεί ποια είναι η πρώτη πράξη παραγραφής η οποία ακριβώς δεν υφίσταται στο κοινοτικό δίκαιο. Εντούτοις, σκεπτόμενος σαν να είχε τεθεί αυτό το ερώτημα, σημειώνω ότι κατά τη γνώμη μου τα μέτρα εξακριβώσεως που συνέβησαν κατά τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1967 από

υπαλλήλους της Επιτροπής, δυνάμει του κανονισμού 17 και κατόπιν εγγράφων εντολών, σύμφωνα με την απαίτηση του άρθρου 14 του κανονισμού αυτού, θα πρέπει να εξομοιωθούν με πράξεις ελέγχου, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα τη διακοπή της παραγραφής. Η άποψη των προσφευγουσών η οποία προσπαθεί να καταστήσει ως απόφαση κινήσεως της διαδικασίας (31 Μαΐου 1967) την πρώτη πράξη διώξεως είναι επομένως, ήδη επί του σημείου αυτού, πολύ αμφισβητήσιμη.

Ως προς το δεύτερο ερώτημα, σχετικά με την εγκατάλειψη των διώξεων, αυτή επάγεται την εξής απάντηση: οποιαδήποτε αρχή που έχει την εξουσία διώξεως και κολασμού των παραβάσεων έχει μόνο δύο μέσα εγκαταλείψεως των ήδη γενομένων διώξεων:

— είτε να προβεί σε ρητή παραίτηση, πράγμα που δεν συντρέχει προφανώς στην προκειμένη περίπτωση·

— είτε να αφήσει να κυλήσει ο χρόνος χωρίς να λάβει κανένα μέτρο που να μπορεί να διακόψει την παραγραφή, μέχρις ότου συμπληρωθεί. Αλλά και εδώ επανερχόμαστε στην υποθετική περίπτωση παραγραφής που δεν υφίσταται στο κοινοτικό δίκαιο.

Ας μου επιτραπεί να προσθέσω ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση ο διαδραμών χρόνος μεταξύ των πρώτων ελέγχων του Ιουνίου 1965 και της αποφάσεως κινήσεως της διοικητικής διαδικασίας στις 31 Μαΐου 1967 είναι εν πάση περιπτώσει πολύ σύντομος για να δικαιολογήσει τη σκέψη σιωπηρής παραίτησης από το δικαίωμα διώξεως. Τέλος, όπως ήδη έχουμε δει, οι επίδικες ανατιμήσεις που συνιστούν την εναρμονισμένη πρακτική δεν μπορούν να αποσπαστούν οι μεν από τις δε· χρησιμοποιώντας όρο του κατασταλτικού δικαίου θα μπορούσε επομένως να λεχθεί ότι η εναρμονισμένη αυτή πρακτική συνιστά διαρκή παράβαση.

Επομένως, ο λόγος ακυρώσεως περί παραγραφής, οπωσδήποτε κι αν ήθελε ερμηνευτεί, δεν μπορεί να γίνει δεκτός.

Τμήμα II — Η συνεκτίμηση του προστίμου που επέβαλαν οι εθνικές αρχές

Τρεις από τις προσφεύγουσες γερμανικές επιχειρήσεις, η Bayer, Cassella και η Hoechst, προβάλλουν κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως ότι δεν έλαβε υπόψη της το πρόστιμο που τους επιβλήθηκε από το Bundeskartellamt με την απόφασή του της 28ης Νοεμβρίου 1967 λόγω της ανατιμήσεως του 1967, ενώ η απαγόρευση της σωρεύσεως κυρώσεων έχει γίνει δεκτή με την απόφαση του Δικαστηρίου Walt Wilhelm της 13ης Φεβρουαρίου 1969.

Χωρίς να θέλω να ερευνήσω στο πλαίσιο των δικών αυτών την ερμηνεία την οποία ισχυρίζονται οι προσφεύγουσες ότι μπορεί να συναχθεί από την απόφαση αυτή, περιορίζομαι να απαντήσω, όπως και η Επιτροπή, ότι η προσβαλλομένη διοικητική απόφαση δεν εκτελέσθηκε ποτέ λόγω του ανασταλτικού χαρακτήρα των προσφυγών που ασκήθηκαν εναντίον της και ότι η απόφαση αυτή ακυρώθηκε αργότερα από τα γερμανικά δικαστήρια.

Τμήμα III — Το ύψος του προστίμου

Αν δεχθείτε τις σκέψεις που σας εξέθεσα θα οδηγηθείτε τελικά να επιβεβαιώσετε

πλήρως το ύψος των προστίμων που επέβαλε η Επιτροπή.

Πράγματι, οι επανειλημμένες ανατιμήσεις των χρωστικών ουσιών έγιναν βάσει γενικού σχεδίου που αποκαλύπτει πρόθεση. Η βαρύτητα της παραβάσεως φαίνεται επίσης αποδεδειγμένη. Ασφαλώς, λόγω του μηχανισμού του «ροκανίσματος των τιμών», η διάρκεια αυτών των ανατιμήσεων ήταν σχετικά βραχεία, αλλά κατά την επιβολή του συγκρατημένου σε τελική ανάλυση ύψους του προστίμου, ενόψει της σπουδαιότητας των οικείων επιχειρήσεων, ελήφθη, κατά τη γνώμη μου, προσηκόντως υπόψη αυτό το γεγονός.

Ειδικότερα, το πολύ χαμηλό ύψος του προστίμου που επιβλήθηκε στην ACNA μου φαίνεται ότι είναι ακριβώς ανάλογο με την ειδική συμπεριφορά αυτής της επιχειρήσεως: ναι μεν η επιχείρηση αυτή εμπόδισε πράγματι την πραγματοποίηση της ανατιμήσεως το 1967 στην ιταλική αγορά επειδή δεν ακολούθησε την κίνηση, προσχώρησε όμως στην ανατίμηση του 1964 και, καθόσον αφορά τουλάχιστον την ανατίμηση του 1965 κατά 10% των βαφών, μετέσχε στις αγορές της Benelux.

Εν συμπεράσματι σας προτείνω να απορρίψετε τις προσφυγές 48/69, 49/69 και 51/69 ως 57/69.